

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 17 чэрвеня 1988 г. № 25 (3435) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

УНУМАРЫ:

**БОЛЬШ ДЭМАКРАТЫ,
БОЛЬШ САЦЫЯЛІЗМУ!**

Анкета «ЛіМа»
да XIX Усесаюзнай
партыянай канфэрэнцыі

2

АДКРЫТЫ ЛІСТ
першаму намесніку старшыні
Дзяржаграпрама БССР
Ф. У. МІРАЧЫЦКАМУ

4—5

Якой быць
«Гісторыі гарадоў
і вёсак Беларусі»
Артыкул І. КУДРАУЦАВА

5—7

Вершы
Ю. СВІРКІ

Апавяданне
С. ТАРАСАВА

8—9

**Хрысціянiзацыя Русі
і беларуская культура**

14—15

Дружбакі.
Фота М. АМЕЛЬЧАНКІ.

Яўген ГЛЕБАЎ

ВЕРУ Ў РОЗУМ І РЕАЛІЗМ

Людзі, якія ўключыліся ў перабудову, з надзеяй чакаюць XIX партканферэнцыю. Чакаюць як нейкую кульмінацыю пэўнага этапу пераўтварэнняў, што пачаліся ў нашай краіне. Людзі зрабіліся больш актыўнымі, раскаванымі, я б сказаў нават — разняволенымі. Для мяне ўспешна тое, як жыва і арыгінальна выказваюць свае думкі ўсе тыя ж нашыя суграмадзяне, што яшчэ чатыры гады назад гугнявілі заціўленыя лозунгі ці то з экрану, ці то са старонак друку. Мне радуецца міні-інтэрв'ю з масквічамі пра іхнія ўражанні ад візіту прэзідэнта ЗША, радуе тон іхніх адказаў: спакойны, поўны годнасці і вялікадушнасці, усёразумеласці. Парадавала і адсутнасць ажыятажу і паказухі пад час візіту: адбыліся дзелавыя кантакты дзеля міру на ўсёй Зямлі, дзеля нашага лепшага жыцця.

Але нават у дні, калі ці не ўвесь свет сачыў за савецка-амерыканскім дыялогам на вышэйшым узроўні, думалася пра канферэнцыю — з надзеяй на адчувальныя змены ўжо не ў псіхалогіі людской, а ў пэўных сферах нашага жыцця матэрыяльнага. Змены тыя не адбудуцца, вядома ж, вокамгненна, але няхай яны хоць і паступова зробіць прагрэс незваротным. І — створаць глебу для свабоднага развіцця нашага духоўнага жыцця.

У грамадстве адкрыліся шлюзы галаснасці. Многае робіцца зразумелым, асабліва з меркаванняў простых людзей, якія пішуць, як думаюць, як разумеюць, як адчуваюць, — шчыра. Называючы ўсе сваімі імёнамі, называючы імёны тых, хто быў вінаваты ў нашых старых бедах, мы ачышчаем сябе знутры, вызваляем глыбока прыхаваныя боль і гнеў.

А ці не наспей час сказаць і пра тых, хто цяпер вінаваты ў тым, што прабуксоўвае механізм эканамічнай рэформы, што па-ранейшаму ўзнікае «указуючы перст» інстанцый па любых пытаннях? Як і раней, падлетанцку, некампетэнтна ажыццяўляецца кіраўніцтва духоўным жыццём. Па-ранейшаму ўзнікаюць чарговыя перагібы. Па-ранейшаму мы не жывём, а змагаемся, пераадоўваем...

Я падзяляю трывогу, што выказваецца сёння ў друку, наконт складу дэлегатаў на партканферэнцыю. Калі меркаваць па спісе абраных дэлегатаў, сярод іх пераважаюць функцыянеры. Я не знаёмы з імі. Можна, яны з'яўляюцца палымянымі і кампетэнтнымі воінамі ў бітве за перабудову і складуць актыўную большасць на канферэнцыі, забяспечышы яе поспех. А калі — не? Калі сярод іх тыя, каму «абы дзень, ды мой», хто звыкла пагаджаецца з любым словам «зверху»?

Гэтыя людзі сёння валодаюць галоўным — рэальнай уладай, забяспечанай залатым запасам іхняга дабрабыту. Пазбавіцца такога «запасу» яны не захочуць. Ці не таму ўзнікае прабуксоўка, прыхаванае тармажэнне так неабходных нам зараз грамадскіх працэсаў? Хтосьці казаў, што блякіх людзей не надта многа, ды яны добра арганізаваныя. Відаць, што так. Вось чаму я падзяляю меркаванні тых, хто занепакоены складам дэлегатаў і зыходам канферэнцыі!

І ўсё ж хочацца верыць, што занепакоенасць акажацца марнай, што ўсё, выкладзенае ў Тэзісах, будзе развіта і зацверджана, што будуць знойдзены спосабы недапушчэння зваротнага руху, што з'явіцца рэальны перадумовы прагрэсу ва

Анкета «ЛіМа»

БОЛЬШ ДЭМАКРАТЫ, БОЛЬШ САЦЫЯЛІЗМУ!

«Якія праблемы вы ўзялі б, на чым засяродзілі б увагу, калі б вам давялося выступіць з трыбуны XIX партыйнай канферэнцыі!» — з такім пытаннем «ЛіМа» звярнуўся да некаторых сваіх чытачоў. У мінулых нумарах газеты былі надрукаваны адказы Г. Далідовіча, К. Тарасава, Э. Ялугіна (20 мая), І. Вашкевіча, А. Казловіча (27 мая), Г. Вашчанкі, А. Рашчынскага (3 чэрвеня), А. Кудраўца, В. Якавенкі (10 чэрвеня). Сёння слова бяруць народныя артыст ССРСР, кампазітар Я. Глебаў і заслужаны дзеяч мастацтваў БССР В. Шаранговіч.

ўсіх сферах нашага жыцця і ва ўсіх кутках нашай Бацькаўшчыны.

Спадзяюся на тое, што да кіраўніцтва культуры прыйдуць інтэлігентныя, кампетэнтныя, зычлівыя і зацікаўленыя людзі, якія будуць ставіцца да свайго крэсла як да абавязку сядзейнічаць росквіту культуры, а не як да крыніцы асабістага дабрабыту. Спадзяюся, што да нашай творчасці будуць ставіцца з разуменнем сацыяльнай значнасці працы музыкантаў — ці то кампазітараў, ці то выканаўцаў. Што незваротна адыдзе час, калі кампазітараў ушчувалі: маўляў, усё, што вы пішаце, нікому не патрэбна, бо любяць і ведаюць толькі песні. Я спадзяюся на ўсведамленне таго, што ўсе жанры — гэта неад'емныя часткі нашай музычнай культуры, яны павінны развівацца паралельна, а не ва ўрон ці насуперак адно аднаму. Толькі ўзаемадзеянне, а не супрацьпастаўленне, не амбіцыі, а супрацоўніцтва і ўзаемаразуменне — і кампазітараў, і выканаўцаў, — вельмі неабходны шлях. Цяпер, з эры аб'яквасці, бездухоўнасці і неміласэрнасці нам трэба выводзіць моладзь да сапраўдных чалавечых каштоўнасцей, адводзіць ад цёмных інстынктаў «балдэжа» і «нюхштыва», гадаваць парасткі духоўнасці.

Я супраць пагардліва-панскага стаўлення да мастака. І спадзяюся, што ўсе — і мастакі, і кампазітары, і пісьменнікі, і кінематаграфісты, і акцёры — пераадолеюць цэнтрабежныя сілы, якія раз'ядноўваюць нас, што мы павернемся тварам адно да аднаго, да нашых агульных інтарэсаў і мэт. Мы невярагодна раз'яднаныя, і ў гэтым наша слабасць. Мы паасобку — безабаронныя, а ўсе разам — інертныя, маўчым у прыцыповых, крытычных сітуацыях. А мы ж маем патрэбу адно ў адным! У добрым слове і ў падтрымцы. І ў крытычнай думцы пра сваю працу — не ў такой, што маральна прыгнечвае, а ў такой, што спрыяе творчасці.

Калі я пішу пра нашу раз'яднанасць, дык спадзяюся, што мы пераадолеем яе разам, супольна, на ўзроўні тых намаганняў, якімі пераадоўваецца ў нашай рэспубліцы моўная праблема. Разам нам, мастакам, лягчэй будзе пераадолець бюракратычныя перашкоды, ва ўзаемадзеянні і ўзаемаўзбагацэнні адно аднаго лягчэй будзе працаваць на нашу нацыянальную беларускую, а значыць і савецкую культуру.

З трывогай і надзеяй думаю пра канферэнцыю, якая павінна стацца вяхой новых унутрыдзяржаўных адносін. З Тэзісаў ЦК КПСС, на мой погляд, відаць галоўнае: заклапочанасць тым, каб знайсці, стварыць, а

затым правесці ў жыццё «такія палітычныя механізмы і гарантыі, якія выключылі б у будучым магчымае парушэння левінінскіх прынцыпаў кіраўніцтва грамадствам». Я веру ў розум і рэалізм.

Васіль ШАРАНГОВІЧ

ДБАЦЬ ПРА ДУХОЎНЫ ЎЗРОВЕНЬ

Зрухі ў грамадскай свядомасці сёння відавочныя. У капчатковым выніку яны павінны прывесці да таго, што культура, духоўнасць зоймуць, нарэшце, належнае месца ў нашай сацыяльнай структуры. Калі я гавару пра культуру, я маю на ўвазе ў першую чаргу яе канкрэтную праяву — выяўленчае

ПЕРАБУДОВЕ — ІДЭІ АБНАЎЛЕННЯ

НЕ БУДЗЕМ НАІЎНЫМІ

Глыбока перакананы, што адно з самых важных пытанняў, якое павінна быць грунтоўна абмеркавана і вырашана на XIX партканферэнцыі, гэта пытанне аб міжнацыянальных адносінах у ССРСР, аб вяртанні ў гэтай сферы на сапраўды дэмакратычныя, левінінскія пазіцыі, без чаго дэмакратызацыя ўсяго грамадскага жыцця ў краіне немагчымая. У сувязі з гэтым хацеў бы выказацца наконт некаторых трывожных з'яў, якія сведчаць аб складанасці працэсу абнаўлення ў сферы ідэалогіі і маралі.

Наколькі цяжка ідзе перабудова — мы бачым усё. Прычына — не толькі лютае супраціўленне сталіністаў ды гадаванцаў эпохі застою, заўзятых абаронцаў адміністрацыйна-каманднай сістэмы. Немалая пагроза для перабудовы — і крыклівая спекулятыўная фраза, ілжэрэвалюцыйная дэмагогія, за якую — жаданне і разлік дарвацца да ўлады, захпаць пазіцыі, каб вынікі перабудовы падпарадкаваць сваім эгаістычным інтарэсам. Такага «перабудовача» пафасу ўсё больш у сённяшняй прэсе і з трыбуны. Яго часам нялёгка адрозніць ад шчырых галасоў

народа. Ад тых сапраўдных мэт і задач перабудовы, што сфармуляваны ў партыйных дакументах. А трэба вучыцца адрозніваць, а то можа здарыцца бяда. Як пісалі класікі марксізму, «пока пролетаріат борется, буржуазія крадется к власти». Буржуазія ў нас, дзякаваць богу, няма, але ахвотнікаў да ўлады шмат. У прыватнасці, пакуль адны кідаюць сэрцы на шындызэлы, каб адваяваць нацыянальную школу, друк, тэатр, каб вярнуць гістарычную памяць народу і г. д., іншыя «актыўныя перабудовшчыкі» першай мэтай ставяць — дай пазіцыі, дай уладу, дай права дыктаваць, павучаць, камандаваць!..

У друку паяўляюцца артыкулы, напісаныя нібыта ў падтрымку перабудовы, а пачынаеш чытаць — і што ж бачыш? Што гучная, размашывая фраза — ёсць усяго прыём, каб усыпіць чытача, ёсць не больш як рыторыка, на прастаноўку разлічаная. Сапраўдная ж мэта, дзеля чаго такія артыкулы пішуцца, — гэта звесці асабісты рахунок, адпомсціць за крытыку або нават за нязгоду з пэўным поглядам на стан рэчаў. Адпомсціць, скажам, газеце, якая змагаецца

за абуджэнне нацыянальнай самасвядомасці. І таму не стала друкаваць нейкую псеўдавуковую дэмагогію. За гэта ж самае — ударыць, і як мага балючэй, пісьменніка, прынізіць і абразіць яго, параўнаўшы з якой-небудзь маральнай пачварай. Няважна, што ў літаратурнай і грамадскай дзейнасці пісьменніка няма ніякіх падстаў для такога параўнання. Абраза пушчана ў свет — мэта дасягнута.

Але ж помста за крытыку — гэта якраз і ёсць тое агіднае, звыродлівае, паскуднае, ад чаго наша грамадства рашыла пазбавіцца. Бо гэта — мараль часоў культураўскіх і застойных.

Па чым можна ў нас у Беларусі дакладна вызначыць, ці сапраўды голас у друку або з трыбуны прагучаў у падтрымку перабудовы? Па адносінах да лёсу народнага, да лёсу нашай мовы, нашай культуры — перш за ўсё. Будуць мове народа вернуты правы грамадзянства — і з імі сам народ пачуецца гаспадаром і творцам ва ўсіх іншых сферах свайго жыццядзейнасці, гаспадаром свайго становішча, пачуецца наследнікам вялікай духоўнай спадчыны свайго зямлі, яе пры-

гожых, здаровых звычаяў і традыцый, пачуецца духоўна і маральна ўпэўненым, без чаго ні ў працы, ні ў сям'і, ні ў адносінах да прыроды лад не будзе. Вось — наш лёс, лёс народа, і значыць — адна з найпершых мэт перабудовы. Чаго ж у такім разе варта іншае пафаснае многагалагаленне, калі яно — цалкам у абмін гэтага? Нават — хоць і замаскавана — супроць гэтага?..

Адзін з прыёмаў, як адцягнуць увагу чытачоў ад галоўнага ў перабудове — гэта гаварыць (востра і смела!) прадразнае, прыватнае, і падаваць яго з душом смажаныні. Разлік ясны: хай не ўсе, але многія наіўныя «клянуць». Пры гэтым можна спекуляваць на адносінах да самога чытача, якога, маўляў, трэба цаніць і паважаць, а вось нехта — і не паважае і не цаніць. Між іншым, чытачы — гэта жывыя людзі, і яны — вельмі розныя. Скажам, ёсць чытачы, якія ненавідзяць беларускую мову, не хаваюць свайго пагарды да нашай мовы і культуры. Праўда, калі выгадна, такі чытач можа праявіць і пэўную цікавасць да гэтай самай нацыянальнай культуры, і прысмактацца да яе вялікіх імён, — калі гэта пахне добрым заробкам ці дапамога зрабіць кар'еру.

Так, чытачы бываюць усіякі. І зласлівы крытык — чытач, і іншы доктар навук ці нават акадэмік, які хоча муціць вадубруда палітыканства, — чытач. Чытачом у сталінскія часы быў Лукаш Бэндэ. І ўсе, што

каля яго групаваліся, яму памалі, — таксама былі чытачы. Усе, што пісалі даносы, паклёпы, па якіх саджалі і расстрэльвалі выдатных беларускіх паэтаў, пісьменнікаў, дзеячаў нацыянальнай культуры і мастацтва. Усё гэта былі чытачы, прычым «культурныя», з адукацыяй. І таксама лезлі ў маральныя, рэвалюцыйна-ідэйныя настаўнікі. Таксама тлумачылі Купалу і Коласу, што такое савецкі патрыятызм і пралетарскі інтэрнацыяналізм. Сёння мы ведаем, чаго каштавала іх «вучэба» нашай культуры, нашаму народу. Сённяшняе трагічнае становішча з мовай — гэта ў вялікай меры вынік іх дзейнасці. І калі мы сёння падмаем голас у абарону свайго мовы і культуры і зноў чуюм — на гэты раз пад сцягам перабудовы: Нацыяналізм! Правінцыялізм! Антыгуманізм! — трывожна робіцца на душы, вельмі трывожна!..

Сёння многія, у каго ёсць доступ да прэсы, пнуцца ў настаўнікі, бяруцца вучыць-павучаць іншых не толькі інтэрнацыяналізму, патрыятызму, але і культуры і этыцы. Праўда, не ўдакладняюць — якой культуры, якой этыцы? Можна, той, у якой вядучы пачатак — дзяляцтва і хітвасць, эгацэнтрызм і жорсткасць, нахрапістасць і фанабэрыя? Барані нас бог ад такой культуры і ад такіх маральных «вучыццель»! Там, дзе ўсё гэта мае месца, пра сапраўдную чалавечую мараль, пра сапраўды гуманістычную культуру гаварыць не прыходзіцца. Беларуская дэмакратыч-

мастацтва, дзе сканцэнтраваны мае прафесійныя інтарэсы. Але, зразумела, культура патрэбна і ў вытворчасці, у сферы кіравання, у чалавечых адносінах.

Далейшы лёс краіны і народа не ў апошняю чаргу залежыць ад таго, наколькі мы зможам узняць духоўны ўзровень грамадства. Пакуль што культура на «рэшткавым фінансаванні», на яе выдаткоўваецца тое, што застаецца пасля ўсіх — сельскай гаспадаркі, прамысловасці, кіраўнічага апарату. Пры такім падыходзе перабудова можа зацягнуцца на неакрэслена доўгі тэрмін.

Не так даўно ў якасці сведчання росквіту ў нас прыводзіліся лічы — колькі ў нас навучальных устаноў, музеяў, тэатраў, дыпламаваных спецыялістаў і г. д. у параўнанні з 1913 годам. Атрымлівалася шмат. А калі зыходзіць з рэальных патрэб грамадства і ў параўнанні з развітымі краінамі, дык карціна была б не такая прыгожая.

Напрыклад, музеяў у нас да крыўднага мала. Нават у буйных гарадах іх амаль няма. Беларускае мастацтва прадстаўлена больш чым сціплай экспазіцыяй у Дзяржаўным мастацкім музеі. Тэматычныя выстаўкі, прысвечаныя тым ці іншым перыядам мастацтва, якія праводзяцца час ад часу ў ДММ, праблемны не вырашаюць, бо неабходна ўвесь час трымаць перад вачыма ўсю гісторыю, ўвесь мастацкі працэс. Інакш не выхаваць разумення традыцыі, павагі да спадчыны.

Мне, відаць, могуць запярэць: «А каласныя галерэі?» На жаль, узровень твораў у гэтых галерэях часта не вытрымлівае крытыкі. Так што гэта не «культура ў масы», а прапаганда антыкультуры.

Нам ёсць чаму павучыцца ў іншых народаў. Больш за дзесяць год назад быў я ў Італіі. Мяне вельмі ўразаў, што нават у самых маленькіх мястэчках абавязкова ёсць карцінная галерэя. Там, дарэчы, можна пабачыць такое, чаго няма і ў Рыме. Нам да такога ўзроўню далёка. Не лепшыя ў нас справы і з краязнаўчымі музеямі, гістарычнымі экспазіцыямі. А калі да ўсяго гэтага дадаць жаклівы стан помнікаў гісторыі, дык робіцца зразумелым, адкуль вырастае нігілізм нашай моладзі.

Што ж азначае «рэшткавае

фінансаванне» ў выяўленчым мастацтве? Фарбы, пэндзлі, папера — праблема нават для прафесіянала, члена Саюза мастакоў. А што тады рабіць студэнтам, навучэнцам і тым, хто наведвае дзіцячы мастацкія студыі? Зноў успамінаю Італію. Школу накітавалі нашай рэспубліканскай школы імя І. Ахрэмчыка. З пэўнай доляй зайдрацы прыгадваю інструменты і матэрыялы, што бачыў у італьянскіх дзяцей. Я такія рэчы і сёння павінен «даставаць». Якога мастака мы ў такіх умовах можам выхаваць? Чаму экстрэмальны стан зрабіўся для нас натуральным?

Асобнае пытанне — падрыхтоўка дызайнераў. Ёсць такая праблема ў Беларускім тэатральна-мастацкім інстытуце, ёсць і па ўсёй краіне. Тут пытанне матэрыяльнага забеспячэння навучальнага працэсу стаіць яшчэ больш востра. Тут алоўкам ці пэндзлем не абыздзецца, патрэбны камп'ютэры, сучаснае паліграфічнае абсталяванне, лабараторыі.

Відаць, ад нашай матэрыяльнай беднасці і ўзнік «вешнізм», калі валоданне прэстыжнымі рэчамі стала сінонімам сэнсу жыцця. Адаведна заніяжаны маральныя крытэрыі стварэння ўласнага камфорту. Няма пашаны да чэснай працы.

Але ж будзем шчырымі. Тое, што гарантавана Канстытуцыяй не так уж рэдка чалавек вымушаны выбіраць у бюракратычнай сістэме з боем. У нас вельмі недасканалая сістэма размеркавання жылля, медыцынскага абслугоўвання, няма грамадскага кантролю за цэнаўтварэннем. Гэта недасканаласць нараджае «дзяржаўнага прыватніка», які задавальняе свае ўласныя, групавыя ці ведамасныя інтарэсы за кошт інтарэсаў грамадства.

Тут я бачу і корань экалагічных праблем: на знішчэнне прыроды і заняўбанне культуры знаходзяцца эканамічныя абгрунтаванні. Аднак і эканоміка павінна абавірацца на мараль.

Рост эканамічнага патэнцыялу краіны прама залежыць ад матэрыяльнага і духоўнага ўзроўню жыцця яе грамадзян. Пачуццё адказнасці за лёс краіны (а гэта праява высокай духоўнасці) можа мець толькі той, хто адчувае сябе гаспадаром сваёй справы, свайго лёсу.

праўды дорага перабудова, каму святая справа адраджэння нашай нацыянальнай культуры, а па сутнасці — адраджэння нацыі, да ўсіх, хто хоча, каб мы, беларусы, жылі і былі, — я звяртаюся з заклікам: не ашукайцеся! Не паддайцеся дэмагогіі! Трэба помніць, што супроць перабудовы ў нацыянальным пытанні ідуць дзве варажыя сілы. Першая: яўныя сталіністы, палітычныя рэакцыянеры, вялікадзяржаўныя шавіністы і абывацелі. Другая: псеўдаінтэрнацыяналісты, ілжэдэмакраты, дэмагогі, якія хочучы скарыстаць перабудову ў сваіх эгаістычных мэтах. Звярніце ўвагу, як гэтыя нібыта ідэйна палярныя сілы змыкаюцца і аб'ядноўваюцца між сабой на пагардзе і нянавісці да беларускай нацыянальнай культуры, да нашай мовы, як яны гуртуюцца ў страху перад ростам нацыянальнай самасвядомасці беларусаў. Яны ўсё табе даруюць: пусці з малатка фабрыку, вынішчы лес, загубі рэчку, прапі калгас, — усё могуць дараваць гэтыя аб'яднаныя сілы, усё, але твайёй любові да роднае мовы — не даруюць табе ніколі! Але клопату пра ўздым беларускай нацыянальнай самасвядомасці — ніколі!

Чым хутчэй усе сумленныя людзі гэта зразумеюць — тым лепш. Часу адпушчана не шмат. Гэта трэба зразумець сёння, заўтра, бо паслязаўтра можа быць позна. Не будзем наіўнымі. За наіўнасць мы ўжо неаднойчы дорага заплацілі.

Ніл ГІЛЕВІЧ.

ДВА ЛІСТЫ НА АДНУ ТЭМУ

КАСТРЫЧНІЦКАЯ ПЛОШЧА СЁННЯ... А ЗАЎТРА?

22 КРАСАВІКА праз Беларускае радыё, а 25 і 26 красавіка публікацыяй карэспандэнта БЕЛТА Р. Новікава на старонках «Вячэрняга Мінска» і «Знамени юности» грамадскасць рэспублікі была інфармавана аб выніках конкурсу на эскіз-ідэю добраўпарадкавання Кастрычніцкай плошчы г. Мінска. У першым чаргу гэтая інфармацыя зацікавіла і разам з тым усхвалявала многіх мінчан.

Прызнаны лепшым праект добраўпарадкавання (аўтары: А. Шабалін, В. Данілаў, В. Новікаў, І. Міско, М. Рыжанкоў) прадугледжвае карэнную рэканструкцыю плошчы, яе пашырэнне — перш за ўсё за кошт зносу будынка Музея гісторыі войск БВА і «ўпарадкавання» зялёных насаджэнняў у былым Губернатарскім скверы. У выніку гэтага «ўпарадкавання» зялёных насаджэнняў у былым Губернатарскім скверы. У выніку гэтага «ўпарадкавання» нам абяцаюць раскрыць панараму плошчы, зрабіць яе больш прасторнай, зракава шырэйшай шляхам замены («не сякерай» — як абяцае Р. Новікаў) ліпаў і клёнаў «невысокай партэрнай зелянінай». Мяркуючы, што існуючы будыны перыметральной забудовы выглядаюць рознастыльва, аўтары праекта з размахам вырашаюць праблему: знішчаюць сквер і, абнаўляючы добраўпарадкаванне «расчысчанаю» пляцоўкай, узводзяць на месцы цяперашняй трыбуны «маштабны» помнік-манумент.

Што ж адбываецца? Навошта, у імя якіх каштоўнасцей спатрэбілася рабіць змах на ўтульны зялёны востраў у гарадскім цэнтры, на будынак музея БВА? Якія рэальныя набыткі ў выніку такой рэканструкцыі і якая плата за іх?

Узноўлены пасля Вялікай Айчыннай вайны Ленінскі праспект з серыяй плошчаў па праву лічыцца адным з дзясяценняў беларускай архітэктуры. Гэта адзін з помнікаў найвяшай гісторыі горада Мінска. Яго забудова, выкананая ў пасляваенны перыяд, уяўляе сабой завершаны архітэктурны ансамбль, узор архітэктурна-савецкага «неакласіцызму» — багатай ляпнымі аздобамі, але

НЕ МОЖАМ не адгукнуцца на ўзнёсла-ўрачыстае паведамленне БЕЛТА «Кастрычніцкая плошча сёння і заўтра», у якім захоплена расказаецца пра запланаванае «добраўпарадкаванне», а фактычна пра знішчэнне цэнтры нашага горада, які гістарычна складаўся на працягу многіх гадоў з сярэдзіны мінулага стагоддзя.

У 1874 годзе ў Мінску запрэцаваў водаправод. З гэтай нагоды быў пабудаваны сціплы фантан «Хлопчык з лебедзем», які і дагэтуль прываблівае гараджан сваёй мяккай лірычнасцю. Адначасова быў засаджаны гарадскі сквер з каштоўнейшых парод дрэў.

Памяць захоўвае і трагічныя дні нямецкай акупацыі, калі першыя пакаранні беларускіх патрыётаў адбываліся менавіта ў гарадскім скверы.

Журналіст Р. Новікаў супакойвае: «Упарадкаванне зялёных пасадак будзе рабіцца не сякерай...» А як? Магчыма, праекціроўшчыкі і іх апекуны знайшлі спосаб перасадкі векавых дрэў «для добраўпарадкавання ў іншых раёнах горада»?

Няўжо журналіст і тыя, хто даў «дабро» на друк белтаўскаму паведамленню, забыліся пра гісторыю з сучасным вандалам-герастратам, які зламаў фігуру хлопчыка з лебедзем на фантане. Тады мы ўсе аб-

дастаткова строгай і адухоўленай.

Шмат напісана аб прафесійна ўдалым вырашэнні перакрываўвання праспекта з рэчышчам Свіслачы. Спус да вуліцы Я. Купалы — гэта пераход да паркавага ўчастка праспекта.

Натуральнымі ўкрапанямі ў архітэктуры праспекта глядзяца элементы даваеннай і дэрэвалюцыйнай архітэктуры, якія разнастаць яе (фрагменты забудовы на плошчы Леніна, будыны на скрыжаванні з вул. Валадарскага і інш.).

Нарэшце, Цэнтральны сквер — жывая метафара гістарычных каранёў горада і яго вечнай маладосці.

Цяперашняя Кастрычніцкая плошча мае сваю гісторыю, сваю памяць і сваё актыўнае жыццё. Аўтары праекта, магчыма, не зусім усвядомлена прыносяць усё гэта існае ў ахвяру ўласным прафесійным амбіцыям. Яны рассякаюць вузел праблем плошчы, кіруючыся, здавалася б, добрай ідэяй узвелічэння ў камені нашых ідэалаў. На справе ж гэта пагражае парушэннем цэнтры горада, касметыкай, якая знішчае індывідуальнасць яго аблічча.

Такім чынам, на аснове той інфармацыі, якая з'явілася ў друку і прагучала па радыё, узнікаюць сур'ёзныя апавенні, што прызнаны лепшым праект (эскіз-ідэя) рэканструкцыі Кастрычніцкай плошчы г. Мінска ў выпадку яго рэалізацыі пацягне за сабой незаменныя страты для нашага горада.

Мы не можам пагадзіцца з прапанаваным праектам на наступных прычынах. Аўтары падыйшлі да ацэнкі існуючай зоны Кастрычніцкай плошчы з чыста фармальнага архітэктурна-кампазіцыйнага пазіцыі. З абоймы ацэначных крытэрыяў практычна выпалі агульнакультурныя, гістарычныя, нарэшце, проста чалавечыя фактары. У выніку шэраг вартасцей гэтай гарадской зоны пераведзены ў разрад недахопаў. У выпадку рэалізацыі праекта плошча страціць гістарычна значны прыродна-архітэктурны ансамбль, які ўключае сквер,

фантан, будынак тэатра Я. Купалы. Будзе нанесены ўрон той частцы гарадскога асяроддзя, якая фарміруе рашэнне рэальнага ўзросту горада. Да таго ж прапанаваны «велічны ансамбль» разбурае самую каштоўную для цэнтральнай часткі горада якасць камернасці, інтымнасці, набліжанасці да чалавека. Цяперашняя плошча жыве, стары сквер служыць месцам адпачынку, сустрэч.

Ён з'яўляецца натуральнай рэкрэацыяй для грамадска-адміністрацыйных і культурных устаноў, якія акружаюць плошчу.

Праект парушае складзеную маштабнасць забудовы, яе доволі гарманічнае адзінства, спрабуючы адкрытай прасторай новай пашыранай плошчы злучыць цяжка злучальнае — такую розную архітэктурную навакольных будынкаў ЦК КПБ, Дома афіцэраў, Палаца прафсаюзаў, Палаца культуры рэспублікі, тэатра Я. Купалы. Існуючы сквер, наадварот, вырашае задачу іх арганічнага суіснавання, раздзяляючы і, разам з тым, аб'ядноўваючы асобныя пабудовы.

Прапанаванае вырашэнне — халодна-разумовае, адарванае ад жывога чалавека — фактычна выключае Кастрычніцкую плошчу з паўсядзённага жыцця гараджан, ператварае яе ў чарговы манументальны экспанат для экскурсантаў. Яно прадаўжае тэму афіцыйнай параднасці ў нашым горадабудаўніцтве. А ці ж гэта нам патрэбна ў эпоху перабудовы і духоўнага абнаўлення?

Звяртаемся да грамадскасці горада і арганізатараў конкурсу на эскіз-ідэю добраўпарадкавання Кастрычніцкай плошчы з прапановай правесці сустрэчу-абмеркаванне матэрыялаў конкурсу і далейшага лёсу адной з галоўных плошчаў нашага горада.

У. МАІСЕЕУ, А. ХАРОШКА, Л. АГІБАЛКУ, С. ГУРЫНОВІЧ, А. ШІРАМАН, і іншыя супрацоўнікі Беларускага філіяла УНДІ тэхнічнай эстэтыкі — усяго 80 подпісаў.

будуецца сёння. Але перабудоўваць усё нанова, не звачаючы на гісторыю, на памяць, не думаючы пра традыцыі горада, пра яго душу, — немагчыма, нават злачына.

Толькі беражлівыя адносіны да нашых карэнняў, да духоўнай спадчыны народа дазваляць нам перадаць нашчадкам святы запавет: «Гэта — наша гісторыя! Захоўвайце яе!»

С. СТАНЮТА, народная артыстка СССР; Г. АУСЯН-НІКАУ, З. БРАВАРСКАЯ, народныя артысты БССР; В. РАЕУСКІ, галоўны рэжысёр тэатра; Т. АЛЯК-СЕЕВА, Б. УЛАДАМІРСКІ, А. РЫНКОВІЧ, В. БЕЛАХВОСЦІК, А. ПАМАЗАН, А. МІЛАВАНАУ, заслужаныя артысты БССР; З. СКАЧКОУСКАЯ, заслужаны работнік культуры БССР; В. МАНЕУ, А. ДОЛГАЯ, А. УЛАДАМІРСКІ, З. ЗУБКОВА, Ю. АВАР'ЯНАУ, М. КІРЫЧЭНКА, Я. КАВАЛЁВА, А. ГАРЦУЕУ, З. БЕЛАХВОСЦІК, І. ДЗЯНІСАУ, В. ПАУЛЮЦЬ, артысты; В. МАЕУ, В. НІКІ-ФАРОВІЧ, С. ДАМБРОУ-СКІ і іншыя супрацоўнікі Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы.

ПАВАЖАНЫ Фёдар Уладзіміравіч. Я не ўпэўнены, што вы помніце нашу тэлефонную размову, таму дазвольце сабе нагадаць яе змест. Званіў я вам, каб дамовіцца аб сустрэчы і гутарцы, якую потым меркавалася апублікаваць на старонках нашай газеты. Помню першае ваша пытанне: «Якія адносіны мас «Літаратура і мастацтва» да пытанняў сельскай гаспадаркі?» Я растлумачыў, што рэдакцыя «ЛіМа» практыкуе правядзенне гутарак з кіраўнікамі міністэрстваў і ведамстваў рэспублікі з мэтай азнаёмлення нашых чытачоў з найбольш важнымі і надзённымі праблемамі грамадскага, эканамічнага і культурнага жыцця Беларусі; сказаў, што цяпер вольце ёсць нагода пагутарыць з ім, першым намеснікам старшыні Дзяржагпрама БССР, аб тым, як адбываецца перабудова ў вёсцы.

Не помню, каб хто-небудзь з міністраў адмовіўся сустрэцца з прадстаўніком газеты. Вы ж, Фёдар Уладзіміравіч, адмовіліся, высунаўшы пры гэтым такі «важкі» аргумент: два гады вы не сустракаецеся з журналістамі і не маеце намеру сустрэцца з імі і надалей. Якая прычына? Зноў жа з вашых вуснаў пачуў мякка кажучы, дзіўнаватае тлумачэнне: маўляў, два гады назад вы змяцілі артыкул у адным рэспубліканскім выданні, але НЕХТА, хто займаў вельмі высокую пасаду, адазваўся на яго наступным чынам: «Працаваць трэба, а не займацца пісанінай... Пасля гэтага вы...»

У рэшце рэшт мне ўдалося ўсё ж «угаварыць» вас сустрэцца. Вы, праўда, паставілі ўмову — папярэдне даслаць пытанні. Пытанні я падрыхтаваў і перадаў у вашу прыёмную, але літаральна праз пару гадзін пасля гэтага ў рэдакцыю паказані ваш памочнік і ад вашага імя паведаміў, што ад гутаркі з журналістам вы адмаўляецеся. Я, здзіўлены, спытаў: «Не спадбаліся пытанні?» «Пытанні цікавыя, — адказаў памочнік, — але, ведаеце, наш міністр ужо два гады не сустракаецца з карэспандэнтамі, бо...» І расказаў вядомую ўжо мне гісторыю...

Іным разам з усяго гэтага можна было б проста пасмяяцца, а вольце зараз не да смею. Сумна і горка чуць такое з вуснаў міністра. Аказваецца, старое кансерватыўнае мысленне жыве і не думае саступаць са сваіх пазіцый нават на такім высокім узроўні нашай улады. Толькі ж скажыце. Фёдар Уладзіміравіч, як можна судзіць гэта вольце з такім палажэннем Тэзісаў ЦК КПСС да XIX Усеагульнай партыйнай канферэнцыі: «Партыя будзе паслядоўна вясці палітыку адкрытасці і галоснасці, свабоднага абмеркавання праблем мінулага і сучаснага, бо толькі такая палітыка садзейнічае маральнаму аздаравленню савецкага грамадства...?»

Хацелася, каб чытач ведаў, пра што ўсё-такі мелася вясці гутарку з вамі, Фёдар Уладзіміравіч, на якія пытанні спадзяваліся атрымаць ад вас адказы.

ПЕРАБУДОВА ў вёсцы. Мы хацелі б абмежаваць гэтую ёмістую тэму аспектам, які тычыцца калгаснай дэмакратыі, праваў калгаснікаў, адным словам, чалавечага фактара.

Мяркую, што заняццям дэмакратыі — адна з хранічных хвароб калгаснага ладу. Ды з самага пачатку пра якую дэмакратыю можна было гаварыць, калі калектывізацыя праводзілася прымусоўным метадам — сялян у калгас, як правіла, заганылі пагрозамі адабраць зямлю (якую, дарэчы, ім дала Савецкая ўлада), жывёлу, задзішыць высокімі падаткамі, высласць у Сібір (чаго і не пазбеглі мільёны сялян, не, не кулакоў, іх у час калектывізацыі засталася не так ужо многа, а менавіта спраўных, цягавітых сялян-середнякоў).

Нядаўна мяне вельмі ўсхвалявала надрукаваная ў часопісе «Юность» апавесць брата вядомага нашага паэта Аляксандра Трыфанавіча Твардоўскага — Івана Трыфанавіча пра тое, як разарылі, пад выглядам кулацкага, іх сямейнае гняздо на Смаленшчыне, выслалі на пакуты ў Сібір, дзе такіх ж, як і яны, «спецперасяленцы» тысячамі паміралі ад непасильнай працы, голаду і хвароб.

Як усё гэта ні называй, якія эўфемізмы ні прыдумляй, але прымусовае прымацванне сялян да калгасаў з пазбаўленнем іх права выезду, не па форме — па сутнасці нагадвае прыгоннае права. Салтычыха, якая закатавала да смерці некалькі сваіх сялян, увайшла ў гісторыю сінонімам жорсткасці. Сталіншчына знішчыла мільёны сялян, і, тым не менш, знаходзяцца людзі, якія і сёння апраўдваюць усё гэта «аб'ектыўнымі прычынамі». Вольце ўжо сапраўды правільна заўважана: «Забойства аднаго чалавеча — забойства, забойства мільёнаў — статыстыка»...

Даводзіцца чытаць, Фёдар Уладзіміравіч, што калектывізацыя з'яўлялася рэвалюцыяй

Сёння мы добра разумеем, у ва што абышлося адступленне ад ленінскіх ідэй новай эканамічнай палітыкі, кааперывавання селяніна па інтарэсах, рамэствах.

КАЛГАС і саўгас. Якая паміж імі розніца? Сёння, бадай, аніякай, бо калгас даўно (ці не з самага пачатку) ператварыўся ў дзяржаўную ўстанову, якой зверху рэгламентуецца кожны крок — ад таго, што, як і калі сеяць, да таго, каго выбіраць старшынёй. Мне асабіста даводзілася бачыць, якія пачварныя формы прымае такая «апена». Помню, як у Дзяржынск, дзе я калісьці працаваў загадчыкам сельгасаддзела райгазеты, прыхаў першы сакратар абнаго правярца, як

А цяпер райком умешваецца ў выбары калгасных старшын? Прапускае іх папярэдне праз бюро?

На гэтыя і падобныя да іх пытанні таксама меркавалася пачуць вашы адказы.

ПОМНІЦЕ, некалі калгасы называліся сельгасарцелямі, потым гэтая назва адышла ў нябыт. А, між тым, яна найбольш адпавядала дэмакратычнай кааператыўнай сутнасці супольнага аб'яднання сялян. Здаўна лічылася ў народзе, што арцеллю працаваць лацвей. У арцелі-кааператыве

мінулага года. Жыхары — адны старыя людзі. Няма ў вёсцы ні школы, ні лазні, ні магазіна (па хлеб, соль і запалкі людзі ходзяць за пяць кіламетраў на цэнтральную сядзібу калгаса). Вольце пра такія вёскі, пра такое жыццё таксама вельмі б хацелася пагутарыць з вамі, Фёдар Уладзіміравіч. У пару дэмакратызацыі, пару галоснасці хіба гэта не тэма для самага зацікаўленага абмеркавання?

СЯРОД самых папулярных сёння слоў і паняццяў — дэмакратыя, галоснасць, адкрытасць, гучыць і такое словазлучэнне — сацыяльная справядлівасць. Магчыма, знойдуцца такія, што скажыце: у калгасе ўсе роўныя і справядлівасць тут на ўсіх адна. Што ім адказаць? Там, дзе дэфармавана ўнутрыкалгасная дэмакратыя (а яна ў многіх калгасах сапраўды дэфармавана), не можа не быць заняццям і прычынам сацыяльнай справядлівасці. Прыклады? Прыяду адзін, магчыма, нечаканы для вас, Фёдар Уладзіміравіч. Гэта свосасаблівая «гульня» ў рэкорды па налогах малака, ураджаях, прывагах. Ашуканства адбываецца на вачах усіх сялян — у вёсцы наогул сакрэтаў не існуе, па-другое, многія людзі ў гэтае ашуканства прымусам уцягнуты. І перастаюць яны верыць не толькі ў справядлівасць сацыяльную, а наогул у справядлівасць.

Як робіцца тэа «рэкорды»? Калі вы, Фёдар Уладзіміравіч, не ведаеце (раптам не сутыкаліся, хоць і працавалі некалі дырэктарам саўгаса), я вам раскажу. Я толькі-толькі прыхаў працаваць у дзяржынскую райгазету. Некалькі сутракае мяне на вуліцы старшыня калгаса імя Дзяржынскага Майсеевіч і кажа: «У нас вольце рэкорд спее, на рэспубліку выходзім, а раённа маўчыць...» Ён з клівай міннай паківаў галавой і, зірнуўшы на мой разгублены твар, прапанаваў неадкладна ехаць з ім у калгас. Вядома ж, я з радасцю пагадзіўся.

Пажылая даглядчыца з суровым нліўсмелівым тварам па знаку, дадзеным старшынёй, пачала вадзіць мяне па цялятніку, паказваючы на цялятах, што тоўліліся ў загарадках. Мая павадзірка нават пачала ўсімхацца, ласкава паляпваючы па цялячых спінах, называла іх рознымі смешнымі мянушкамі, і, я зусім зялёны тады журналіст, у думках сачыў будучы нарыс пра суровую звонку, але пляшчотную на самай справе жанчыну, якая аддае ўсе свае сілы любімай справе. І, напісаў, і вельмі тым напісаным ганарыўся. Літаральна праз тры дні ў рэдакцыю прыйшло пісьмо з калгаса, што на таго «чэмпіёна» праце яшчэ некалькі чалавек — даглядчыц, фуражыраў, пастухоў, а ўсё пішацца ёй. Рэдактар даручыў мне гэта ўсё правярць. Правярць. У лісце была напісана праўда. Хацелі пра ўсё гэта зрабіць выкрывальны артыкул, ды рэдакцыйнае начальства не падтрымала. Позна было выкрываць «чэмпіёна», на яно ўжо зрабілі стаўку ў райкоме і райвыканкоме. Тэрмінова былі аформлены дакументы на яе ўзел у ВДНГ, дзе яна потым нават атрымала залаты медаль. І пайшоў, і паехаў. Цяляціца становіцца гонарам не толькі раёна, але і вобласці, да яе едуць вучыцца з усёй рэспублікі, яе прадстаўляюць да ордэна, выбіраюць дэпутатам Вярхоўнага Савета рэспублікі, а праз пару год ушаноўваюць зоркай Героя.

За такімі «героямі», як за шырмай, мог сваёй свой разор любіць калгас. Чэмпіёны ў спорце — гэта зразумела, але чэмпіён у сельскай гаспадарцы? Каб на яго раўняліся іншыя? Дык жа не раўняліся, бо ведалі, якая бывае цана гэтаму «чэмпіёнству». Мо я памыляюся, Фёдар Уладзіміравіч, але лічу наогул непатрэбнай рэччу разлікі прадукцыі на галаву, на гектар і да т. п. Тым больш, што тут ёсць магчымасці для махлявання. Не думаю, што, напрыклад, канадскі фермер дае некаму справядліва, які ў яго надой на карову. У яго адзін клопат — атрымаць больш прадукцыі і выгадна яе рэалізаваць. А колькі з чаго атрымаваць — тут ёсць адзін беспамылковы рэгулятар: вы-

КАЛГАС І ДЭМАКРАТЫЯ

Адкрыты ліст першаму намесніку старшыні Дзяржагпрама БССР міністру БССР Ф. У. МІРАЧЫЦКАМУ

у вёсцы, а ніякай рэвалюцыя не абыходзіцца без памылак і ахвяр. Ішла, маўляў, класавая барацьба, трэба было знішчыць кулака як клас, каб ён не замінаў у будаўніцтве сацыялістычнай вёскі. Затое потым калгасы хутка сталі на ногі, забяспечыўшы краіну і перад вайной, і ў час вайны сельскагаспадарчай прадукцыяй. Не ведаю вашай думкі на гэты конт, а вольце асабіста я лічу, што да праўды тут далёка. І ў пацвярджэнне гэтага прывяду вам некаторыя лічбы, запазычаныя мной з цікавейшага артыкула доктара эканамічных навук, пісьменніка М. Шмялёва, надрукаванага сёлета ў «Октябре». Дык вольце, з 1928 па 1934 год — з пачатку і да канца калектывізацыі — пагалоўе буйной рагатай жывёлы скарацілася на 26,6 мільёна галоў, або на 45 працэнтаў, свіней — больш чым у два разы. На аднаўленне пагалоўя буйной рагатай жывёлы да ўзроўню 1928 года краіне спатрэбіўся 31 год, свіней — 25 гадоў. І гэта не таму, што «кулак рэзаў жывёлу, каб замарыць краіну голадам», як сцвярджаюць некаторыя навукоўцы — даследчыкі калектывізацыі, а таму, што ўлады выграбалі з калгасных засекаў у лік хлеба-нарыхтовак усё, да апошняга зярняці, часта не пакідаючы нават насеннага фонду. Вольце адкуль з'явілася страшэнная галадуха, якая ахапіла паўкраіны і ад якой памерлі мільёны чалавек.

Думаецца, што менавіта тады і нарадзіўся загадна-адміністрацыйны стыль кіраўніцтва сельскай гаспадаркай, калі з селянінам інакш і не размаўлялі, як толькі вокрыкам, пагрожай. Пагадзіцеся, Фёдар Уладзіміравіч, многія дзесяцігоддзі выраз «калгасная дэмакратыя» гучаў іранічна. Узняць хоць бы такую праяву дэмакратыі, як правядзенне з'ездаў калгаснікаў. За шэсць дзесяцігоддзяў іх было ўсяго чатыры, і ўсе яны, акрамя апошняга, што адбыўся сёлета ў сакавіку, наслілі ў асноўным паказушны характар. На адным з іх Сталін абвясціў, што калгасы павінны стаць бальшавіцкімі, а калгаснікі заможнымі. Суцэльная дэмагогія, бо і тады, і дзесяцігоддзі пасля гэтага цалкам ігнараваліся вядомы тэзіс Маркса аб тым, што ідэал заўсёды кампраметаваў сябе, калі не падмацоўваўся інтарэсам, гэта значыць асабістай зацікаўленасцю.

украінецца квадратна-гнездавы метад пасадкі бульбы — чарговай агратэхнічнай «навацыя», якая, казалі, ішла ад самага М. С. Хрушчова. Паездзіўшы з мясцовым начальствам па раён, ён такі знайшоў «шкодніцтва» — у калгасе імя Чапаева ў садзе тры гектары бульбы былі пасаджаны стужкавым спосабам, за што потым чапаеўскі старшыня Пяткевіч быў выключаны з партыі і зняты з работы. А колькі старшын пазбавіліся партыйных білетаў, пасад за ігнараванне «каралевы палёў», за траваполку і да т. п.!

Вельмі слушна пра ўсё гэта сказаў у сваім дакладзе на чацвёртым Усеагульным з'ездзе калгаснікаў Міхаіл Сяргеевіч Гарбачоў: «Самыя вялікія няўдачы падсцерагалі нас там, дзе сацыяльна ініцыятыва заганылася ў пракрустава ложа адміністрацыйных прадпісанняў, казённых інструкцый і рэгламентацый».

ШТО канкрэтна робіцца ў сельскай гаспадарцы рэспублікі, каб нарэшце пакласці канец адміністрацыйна-бюракратычнаму стылю кіраўніцтва, адрадыць ленінскія асновы кааператыўнай сутнасці калгаса, гаспадарскай клопат селяніна аб зямлі? І такое было да вас пытанне, Фёдар Уладзіміравіч. Зрэшты, недахопу ў бадзёрых рапартах аб дэмакратызацыі вёскі няма, але, думаю, вы добра ведаеце, што і зараз у многіх калгасах агульнае сходы хлеба-нарыхтовак праходзяць, як кажучы, галы ў рады. Замяняюць іх так званымі сходамі ўпаўнаважаных, якія звычайна паслухмяна падмаюць рукі за ўсё, што ім прапануе начальства. У сваю чаргу «ўпаўнаважаныя» рэдка калі трымаюць справядліва перад тымі, хто іх выбіраў. Ды і ці выбіралі? У некаторых калгасах, дзе я быў, тых ўпаўнаважаных проста прызначалі.

Або ўзяць такое пытанне, Фёдар Уладзіміравіч. РАПА — раённае аграпрамысловае аб'яднанне, у якое ўваходзяць і калгасы. Але чаму яны ніяк не могуць уплываць на яго штат, дзе адседжаецца па паўсотні і больш калгасных утрыманцаў?

Або ўзяць выбары калгаснага старшыні. Колькі існуюць калгасы, столькі існуе практыка падбору для іх старшын раённымі, а бывае, і абласнымі ўладамі. І вязуць «варага» ў калгас, дзе яго раней ніколі ніхто не бачыў. І, як правіла, большасць за яго паднімае рукі, бо людзям усё роўна, хто над імі будзе. Сацыяльная апатыя — вольце, відаць, адна з асноўных рыс калгаса зстойных і дазастойных часоў.

колькі зарабіў — усё тваё. А шэсцьдзесят калгасных гадоў сведчаць, што ў калектывных гаспадарках працавалі або за «прападзень», на які амаль нічога не прыпадала, або па прычыне здзелшчыны ці швэдага акладу. Гадоў дваццаць назад нехта на самым версе ўлады вырашыў, што лепей будзе, калі заробак выплачваць калгасніку грашыма. І застаўся селянін без фуражу, бульбы і гародніны. Ці накупіўся той капусты ці буракоў у магазіне (нават, калі яны там ёсць)? А калі ёсць, дык што, у горад па іх ехаць? Нонсенс! Што вы думаеце, Фёдар Уладзіміравіч, пра гэта?

На апошнім калгасным з'ездзе шмат гаварылася пра неабходнасць карэнных змен у аплаце працы калгаснікаў, павышэнні матэрыяльнай зацікаўленасці хлеба-нарыхтовак. У рэспубліцы вядзецца ў гэтым напрамку пэўная работа. У адным з дакументаў з'езда калгаснікаў я прачытаў, што ва ўсіх калгасах Беларусі ўкаранены брыгадны і сямейны падрад. Ва ўсіх? Між тым, чытачы пішуць, што ў шэрагу месц брыгадны падрад — фікцыя, існуе толькі на паперы, для справядліва чарговай камісіі. А гэта ж — неярпіма! Гэта, мабыць, самае ў нашым жыцці небяспечнае, калі робіцца нешта для «птушакі»!

Нядаўна ў ЦК КПСС адбылася нарада, прысвечаная ўкараненню ў сельскай гаспадарцы арэнднага падраду. Што і казаць, арэндны падрад — рэч прагрэсіўная, яна садзейнічае большай зацікаўленасці хлеба-нарыхтовак сваёй працы, большай адназначнасці за справу. Арандатар, натуральна, ужо не паедзе на трактары абедаць дахаты, як гэта, бывае, робяць калгасныя механізатары, бо ў яго кожны літр гаручага на ўліку. І на арандаванай ферме будзе даглядаць жывёлу, як сваю ўласную. І на ўзятая ў арэнду зямлі таксама халтурчыць не будзе — сабе дараніць. Адным словам, сроднамі вытворчасці тут валодае не агульны гаспадар (даўно ўсе зразумелі: тое, што належыць усім, не належыць нікому), а канкрэтны, рэальны, які за ўсё сам у адказе. У адной цэнтральнай газеце артыкул быў названы ведаеце які? «Арандатар зможа накарміць краіну». Бадай што зможа! Ды толькі, відаць, не трэба тут упадаць у эйфарыю. І чаго я баюся, Фёдар Уладзіміравіч, дык гэта таго, каб не ператварылася ўкараненне арэнднага падраду ў чарговую кампанію. Што-што, а гэта мы рабіць умеем!

Дарэчы, нават патэнцыяльных арандатараў няма ў сёння вёсак, некалі ахрышчаных «неперспектыўнымі». У адной з іх, у Ахрэмцах Верхнядзвінскага раёна, я пабываў зімой

гадна — не выгадна. Бо можна надаць на карову і шэсьць-сем тысяч літраў малака, ды сам не ўзрадуешся ад гэтага рэкорда, калі падлічыш, у якую капейку ён табе абышоўся. Толькі бяда ў тым, што мала хто лічыць. Хіба цяпер, калі ўкарніца арэндны падрад, пачнуць па-сапраўднаму ўсё лічыць. Трэба наогул узаконіць арэндныя адносіны з дзяржавай — няхай зямля па Канстытуцыі застаецца ўласнасцю дзяржавы, а кааператыву будзе яе арандаваць і жыць ад зямлі, атрыманую ж прадукцыю па дагаворы прадаваць дзяржаве. Ну а калгас-кааператыву, які не ўмеў ўзяць максімум прадукцыі з арандаванай зямлі, хай аддае яе тым, хто ўмеў гаспадарыць. Як вы на гэта глядзіце, Фёдар Уладзіміравіч?

ПА ІДЭІ на варце дэмакратычных правоў калгаснікаў, самастойнасці гаспадаркі павінен стаць калгасны Статут. Ды, здаецца, з самага пачатку калгаснага руху Статут, складзены ўладай, быў накіраваны на тое, каб абмежаваць правы хлэбаробаў. Так, напрыклад, Усесаюзны з'езд калгаснікаў у 1928 годзе пазбавіў членаў калектывнай гаспадаркі права на абагульненую маёмасць у выпадку іх выхаду з калгаса, рэкамендаваў фарміраванне «непадзельнага капіталу», які не прадугледжана было дзяліць паміж членамі арцелі пасля выхаду з яе ці наогул ліквідацыі гаспадаркі. З цягам часу калгасны Статут наогул ператварыўся ў пустую паперку, у якую калі-нікалаі зазіралі толькі дзеля формы.

Новы прыкладны Статут павінен быў прыняць на чацвёртым Усесаюзным з'ездзе калгаснікаў, ды не прынялі, аказаўся ён не падрыхтаваным.

Сапраўды, не з усім у праекце новага Статута можна пагадзіцца. Многае перанята ў ім ад Закона аб дзяржаўным Прадпрыемстве (аб'яднанні). А чаму не ад Закона аб кааператывах? Тым больш, што ставіцца задача аднавіць у вёсцы ленинскі кааператывны план. Анархізм гучыць і такое месца ў праекце Статута: «Калгас — гэта добраахвотнае аб'яднанне сялян...» Як у трыццатых гадах? Але ж зараз ідзе гаворка аб тым, каб ператварыць калгас у добраахвотную кааператыву пярвічных падрадных калектываў...

Або вось як гучыць першы пункт праекта Статута: «Калгас — сацыялістычнае сельскагаспадарчае прадпрыемства, якое дзейнічае ва ўмовах поўнай самастойнасці і самакіравання на аснове дэмакратычных прынцыпаў гаспадарання ў спалучэнні з дзяржаўным кіраваннем». Дык усё-такі — прадпрыемства ці кааператыву? І што гэта за «поўная самастойнасць» у спалучэнні з «дзяржаўным кіраваннем»? Зноў, як было раней? «Самастойнасць» на паперы і дзяржаўнае кіраванне без усялякіх межаў?

І яшчэ адзін пункт Статута, які выклікае недаўменне: «Калгас — школа камунізму для сялянства». А слабы, заняваны калгас? Таксама школа камунізму? Ці трэба кідацца такімі высокімі паняццямі? Тым больш, што шэсьцьдзесят калгасных гадоў засведчылі: калгас з'явіўся не школай камунізму, а школай абязлічкі зямлі, школай, дзе селянін страціў свае адвечныя якасці — працавітасць, любоў да зямлі. Ці я памыляюся, Фёдар Уладзіміравіч?

Вось пра ўсё гэта і хацелася з вамі пагутарыць. І шкада, што гутаркі не адбылося. Справы, вядома, не вырашаюцца размовамі. Але ж пастаноўка пытанняў, высвятленне пазіцый — ці не першы крок да гэтага вырашэння?

З павагай

Міхась ЗАМСКІ,
загадчык аддзела публіцыстыкі і нарыса газеты «Літаратура і мастацтва».

КОЖНЫ чалавек, як вядома, нараджаецца ў пэўным населеным пункце — на хутары, у пасёлку, вёсцы, горадзе. І куды з цягам часу ні закінуў бы яго лёс, як бы ні склаўся яго жыццёвы абставіны, ён будзе помніць мясціну, дзе яму дадзена жыццё.

Але для кожнага з нас месца нашага нараджэння — не проста геаграфічны пункт, дзе мы пачалі адлічваць сваё жыццё-быццё. Нас цікавіць і жыццё-быццё яго самога, гэтага пункта. Нам хочацца ведаць яго гісторыю, калі і як ён уз-

рыць сур'ёзна і грунтоўна.

Размову хочацца пачаць са спасылкі на вопыт украінскіх навукоўцаў і дзеячаў культуры. Ім належыць гонар, бадай, упершыню ў краіне выдаць у 1967 — 1974 гадах дваццацішасцітомную «Гісторыю гарадоў і сёл Украінскай ССР». Такім чынам, для нас, беларусаў, ужо ёсць прэцэдэнт, ужо ёсць выданне, дзе вырашаны намеры і задумы, аналагічныя тым, над якімі нашым таварышам трэба яшчэ працаваць ды працаваць. (Падкрэслім, што праца ўкраінскіх калегаў атрымала высокую ацэнку грамадскасці

таму не было патрэбы звяртацца да вопыту суседзяў? Зрэшты, ці не зарана мы тут пачынаем біць у званы? Можна пачакаць першых вынікаў і тады ўсяму дадзім належную ацэнку?

Не, не зарана, іменна на гэтай, пачатковай стадыі працы над важным і складаным выданнем ужо ўзніклі і высветліліся праблемы і факты, што даюць падставы для заклапочанай размовы і трывожнага роздуму.

(Неабходна зрабіць адну вельмі істотную заўвагу: «у адрозненне ад украінскай «Гісто-

шлі чуткі, што аддзел з тэмай «Гісторыя населеных пунктаў Беларусі» будзе пераведзены ў Інстытут гісторыі. Аднак тыя чуткі так і засталіся чуткамі: нібыта загадчык аддзела С. В. Маршалеў наклаў «вета» на гэту непажаданую для яго аперачыю...

І вось нешта праз год да аддзела ІМЭФ усё-такі далучыўся Інстытут гісторыі. Мабыць, трохі гучна тут сказана — «далучыўся інстытут»... На самай справе, толькі 2 чалавекі далучыліся. Так працягвалася да мінулага года, калі былі падключаны яшчэ 5 навукоўцаў.

Які ж узаемазвязі супрацоўнікаў двух інстытутаў? Як жа яны ўзаемадзейнічаюць, выконваючы агульную тэму? Ды ніяк! У абедзвюх установах кожны работнік мае свой план, працуе над ім і ў належны час робіць справаздачу. У ІМЭФ гэта азначае — збіраючы звесткі па гісторыі населеных пунктаў заплававанага раёна, напісаць пэўны аб'ём лістажу (для малодшага супрацоўніка — два друкаваныя аркушы, для старшага — чатыры), у Інстытуце гісторыі — знайсці ў старадаўніх часах вёсак, сёл, гарадоў вызначаную колькасць гістарычна важных фактаў, эпизодаў, здарэнняў, падзей і г. д.

Але чаму адны і тыя ж архіўна-музейныя горы ў пошуках гісторыі адных і тых жа населеных пунктаў «пералапачваюць» супрацоўнікі двух інстытутаў? Нібыта не давяраюць адзін аднаму і падстрахоўваюць... Каму патрэбны такія дубляжы? Няўжо ніхто не павінен адказваць за гэтую загадзя спланаваную марную трату немалых дзяржаўных грошаў?..

Чаму б строга не размеркаваць зоны вывучэння і напісання матэрыялаў і пазбегнуць нічым не апраўданага паралелізму? Кожная вобласць падзелена на раёны, можа — і даручыць кожнаму работніку таго і другога інстытута пэўныя раёны? А, можа, супрацоўнікам Інстытута гісторыі, у якіх, акрамя кваліфікацыі гісторыкаў, за плячыма і практыка даследчыкаў гісторыі Беларусі, мэтазгодна было б узяцца за асявядзенне найбольш складанага і мала вывучанага перыяду ў жыцці нашых населеных пунктаў — іх нараджэнне і перадакастрычніцкі час? Вось тут яны і сказалі б сваё важнае, эрудзіраванае слова.

А пакуль што... Пакуль што калегі з Інстытута гісторыі сабралі сёе-тое з даўніны нашых вёсак, сёл і гарадоў. Можна, і тое, на што натрапілі супрацоўнікі ІМЭФ. Хто з іх быў першаадкрывальнікам, невядома: яны між сабой не знаёмыя, ні разу не сустракаліся, кожны меў магчымасць самастойна «вынайсці веласіпед»...

Аднак жа над стварэннем «Гісторыі населеных пунктаў Беларусі» фактычна працуе адзін Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору, удзел Інстытута гісторыі ў гэтым выданні колькі-небудзь адчувальным прызначэннем.

Што ж тычыцца арганізацыі працы, то зноў спалілося на вопыт Украіны. У кожным раёне ствараліся рэдкалегіі, групы і камісіі займаліся зборам матэрыялаў па гісторыі ўкраінскіх сёл і гарадоў.

Галоўны рэдактар «Гісторыі населеных пунктаў Беларусі», як ні дзіўна, вырашыў абсяціся без дапамогі мясцовых энтузіястаў і знаўцаў. Больш таго, ні ў абласны цэнтр (у дадзеным выпадку — Магілёў), ні ў адзін раённы цэнтр вобласці не было паведана, што рыхтуецца кніга па гісторыі Магілёўшчыны, і вельмі пажадана па магчымасці дапамагчы работнікам Інстытута, якія займаюцца гэтым.

Толькі 14 мая 1986 г., г. зн. праз паўтара года ад пачатку працы над кнігай, дырэкцыя Інстытута паслала першаму сакратару Магілёўскага абкома партыі адпаведную адносіну. І не дзіўна, што ў раёнах даводзілася сустракацца з выпад-

ЯКОЙ БЫЦЬ «ГІСТОРЫІ ГАРАДОЎ І ВЁСАК БЕЛАРУСІ»!

БАЛЮЧЫ РОЗДУМ

Іван КУДРАЦАУ

нік, якім чынам асталася ў ім нашы бацькі.

Думаецца, няма асаблівай патрэбы даводзіць, наколькі неабходны для ўсіх нас кнігі, у якіх былі б выкладзены гісторыі-расказы пра нашы пасёлкі, вёскі, гарады. Такіх кніг, на вялікі жаль, у нас пакуль што няма. Пра пэўны населены пункт з «глыбінкі» кароценькая гаворка вядзецца хіба толькі тады, калі ён з'яўляецца радзімай чым-небудзь славянскага чалавека.

У 1983 г. сектар Збору помнікаў гісторыі і культуры Беларусі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР заканчваў шматгадовую працу над сямітомным выданнем «Збору...» Загадчык сектара С. В. Маршалеў (ён жа і дырэктар інстытута), думаючы над магчымай тэматыкай далейшай навуковай дзейнасці калектыву, спыніў свой выбар на тэме «Гісторыя населеных пунктаў Беларусі». Надзвычай важная, патрэбная, даўно наспелая тэма! Блізкая, зразумела, самому кіраўніку сектара — доктару гістарычных навук.

А вось ці блізкая яна інстытуту, які называецца «мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору», дзе да таго ж з 18 навуковых супрацоўнікаў сектара — гісторыкаў толькі палова?..

Сяк-так прыдумалі назву калектыву пад новую тэму (у той час сектары ў інстытуце былі перайменаваны ў аддзелы) — «Аддзел гісторыі культуры Беларусі». Вось так: гісторыю гарадоў і вёсак пішуць даследчыкі гісторыі культуры...

Тое, што акадэмічны інстытут узяўся за працу, якой цаняць няма, — ісціна абсалютна неаспрэчная. Толькі як узяўся і ці той інстытут узяўся, якія могуць быць вынікі тае працы? — пра гэта ёсць падставы пава-

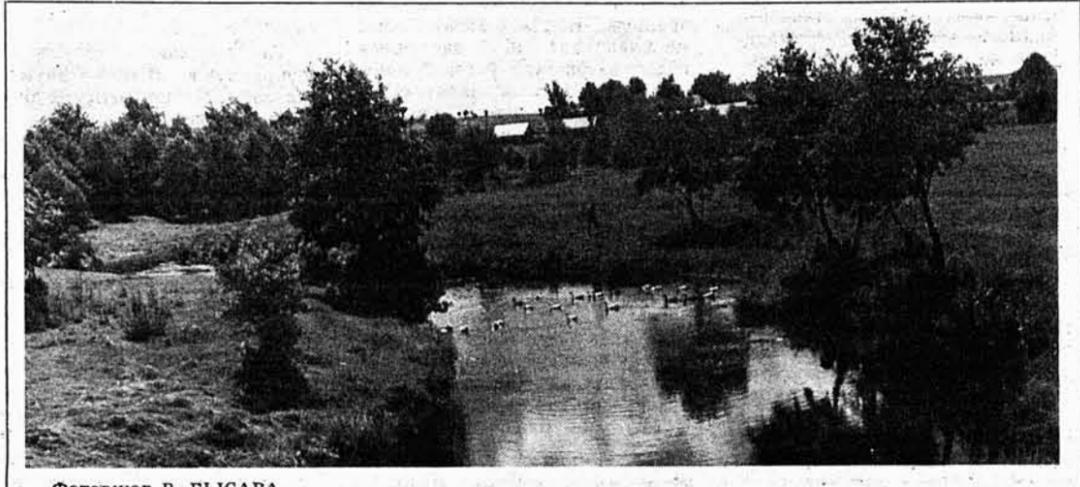
і ўрада—яна адзначана Дзяржаўнай прэміяй СССР 1976 года).

Звяртае на сябе ўвагу, перш за ўсё, надзвычайная сур'ёзнасць і адказнасць, з якімі паставіліся на Украіне да гэтага выдання. Вось што сведчыць Галоўная рэдакцыйная калегія ў прадмове да тома «Кіеў»: «У падрыхтоўцы 26-томнай «Гісторыі гарадоў і сёл Украінскай ССР» прымалі ўдзел вучоныя, выкладчыкі вышэйшых і сярэдніх навучальных устаноў, прафесійна-тэхнічных вучылішчаў, настаўнікі і студэнты, работнікі культурна-асветных устаноў і краязнаўцы, пісьменнікі, журналісты, архівісты, работнікі партыйных, савецкіх, прафсаюзных і камсамольскіх арганізацый. Увогуле ў стварэнні гэтай калектывнай працы ў той ці іншай меры прынялі ўдзел каля 100 тысяч чалавек. Вялікую дапамогу аўтарскаму калектыву аказалі вучоныя-гісторыкі, а таксама работнікі архіўных устаноў, бібліятэк і музеяў Масквы, Ленінграда, Беларускай і Малдаўскай ССР, шэрагу абласцей Расійскай Федэрацыі».

Умела і старанна арганізаваная праца дала адпаведныя вынікі — па кожнай з 25 абласцей Украіны і па стольмаму Кіеву створаны кнігі, у якіх знайшла грунтоўнае адлюстраванне гісторыя ўкраінскіх гарадоў і сёл на працягу стагоддзяў.

Задумваючы і арганізоўваючы працу над гісторыяй населеных пунктаў Беларусі, у Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору зрабілі выгляд, што аналагічнага выдання ў краіне няма. Першаадкрывальнікамі сябе палічылі.

Магчыма, у нас вынайшлі больш удалую, больш дасканалую структуру творча-навуковага працэса, што таксама прыведзе да выдатных вынікаў.

Фотаэцюд В. БЫСАВА.

«Несці людзям праўду...»

Сёння мы з асаблівым неярпеннем чакаем «тоўстыя» і «тонкія» ўсесаюзныя выданні, якія, як ніколі раней, даюць цікавейшы матэрыял для духоўнага ўзбагачэння. Мы вельмі добра інфармаваны, што ў іх надрукавана ці будзе надрукавана ў бліжэйшы час, займаем чаргу на часопіс з цікавай аповесцю, раманам альбо публіцыстычным артыкулам, а прачытаўшы, ажыўлена абмяняваемся думкамі і ўражаннямі.

На жаль, куды горш многія ведаюць, што робіцца ў беларускіх выданнях, чым яны радуць чытача.

Чаму? У чым тут справа? Чаму нават многія калегі-журналісты не чытаюць беларускія часопісы? Пачнеш гаварыць аб цікавым творы ў іх — слухаюць цябе з нейкім здзіўленнем. Маўляў, і ёсць у цябе час займацца «глупствам». Аж няёмка сабе адчуваеш, быццам і спраўды робіш нешта не тое.

Яшчэ больш здзіўляюцца, калі даведваюцца, што ўсе ча-

тыры гады жыцця ў Сібіры выпісвала часопісы «Малодосць» і «Польмя».

А што казаць у такім выпадку пра камсамольскіх работнікаў? Рэдка хто з іх, нават тыя, хто атрымаў філалагічную адукацыю, мае глыбокія, сістэматызаваныя веды па беларускай гісторыі, літаратуры, культуры.

Тлумачыць гэта толькі дрэннай падрыхтоўкай у ВУНУ, недахопамі падручнікаў лічу неапраўданым. А асабісты інтарэс, патрэба ведаць больш, чым па праграме?

Інакш аб якім сур'ёзным узроўні палемікі, скажам, з прадстаўнікамі тых жа нефармальна аб'яднаных можа ў такім выпадку ісці гаворка?

Канечне, дзеля аб'ектыўнасці трэба дзаначыць, што нашы рэспубліканскія часопісы і газеты доўгі час мала радалі навізнай, смеласцю і арыгінальнасцю думкі. Гэта — з аднаго боку. А з другога, зноў жа, у наўнаўнасці і чытацкім снабізм, пагарджанне мясцовымі выданнямі (маўляў, нічога цікавага тут няма) ды і проста

«нязвычка» чытаць іх рэгулярна.

Што ў такім разе можна гаварыць аб радавым чытачы? І як можна дапамагчы яму, скажам, запяўняць «белыя плямы» гісторыі, калі тыя, хто закліканы рабіць гэта, не валодаюць матэрыялам?

А цяпер жа столькі цікавага, раней неведомага на старонках нашых часопісаў і газет! Тут, на мой погляд, пальму першынства трэба аддаць «ЛіМу». Артыкулы па пытаннях культуры і гістарычнай памяці, прызнанне ўкладу, зробленага ў беларускую літаратуру і культуру Алесем Гаруном і Цішкам Гартным, — усё гэта істотна падняло аўтарытэт газеты, зрабіла яе цікавай.

На жаль, мы ніяк не можам прывыкнуць да таго, што цяпер паявілася магчымасць друкаваць розныя погляды і думкі. А гэта ж вельмі добра, бо адразу бачыш, «хто ёсць хто».

Чытаеш часопісы тых гадоў — «Маладзенька», «Польмя рэвалюцыйны», «Узвышша» і іншыя, — і сэрца сціскаецца ад тугі і болю. Якая моцная і цікавая літаратура, сапраўдны рэнасанс! І якія «моцныя» адначасова абвінавачванні адзін аднаго ў розных «палітычных» грахах нахталт «нацдэмаўшчыны»!

На якім узроўні была б сёння беларуская літаратура (ды не толькі яна), калі б не здарылася неапраўданых ахвяр! Ды і адносіны да яе былі б больш тактоўныя, паважаныя, добразычлівыя.

Страх, недавер адзін да аднаго, зайдзрасць і іншыя

негатыўныя якасці, што з'явіліся ў часы сталіншчыны, доўга яшчэ будуць адгукацца. А таму трэба больш і больш друкаваць і твораў і артыкулаў, якія дапамогуць нам, і асабліва моладзі, лепш зразумець карані сталіншчыны, выкарчаваць іх назаўсёды.

У другім нумары «Нёмана» за гэты год надрукавана дакументальная аповесць Э. Ялугіна пра Цішку Гартнага. Хоць дасведчанаму чытачу хацелася б большай дакументальнай насычанасці твора, але тым не менш аповесць запоўніла «белую пляму» ў адносінах да гэтага выдатнага грамадскага дзеяча і пісьменніка. Два моманты ў аповесці ўяўляюцца асабліва важкімі. Першы: паказ вельмі няпростай сітуацыі пры стварэнні Беларусі як рэспублікі, ролі Сталіна (усё было куды складаней, чым многія мяркуюць і ведаюць, у чымсьці драматычна). І другі: разважанні пісьменніка пра карані і вытокі беларускай культуры і літаратуры, аб тым, які ўклад у іх унеслі людзі розных нацыянальнасцей, што нарадзіліся і выраслі на Беларусі. Гэта аб'ектыўны, прадуманы, уважаны падыход да пытанняў інтэрнацыяналізму.

Цяжка прадугадаць, але, відаць, цікавае да гэтай аповесці больш праявіць прафесійныя літаратары, крытыкі, чым масавы чытач.

Чаму так атрымліваецца? Можна, адна з прычын у тым, што настаўнікі школ, якія павінны больш чым хто ўплываць на чытацкія густы моладзі, самі «не ў курсе»?

Па радыё цяпер рэгулярна

перадаюць агляды беларускіх часопісаў, а таксама «ЛіМа», але гэтага яўна недастаткова. Бо агляды гэтыя ўсё ж павярхоўныя. І зусім нікуды не вартая тая «рэклама», што друкуецца штомесячна на старонках газет. Называецца аўтар публікацыі, у двух-трох словах змест твора — і ўсё. Гэтым чытача не прывабіш.

Хіба не шкада, да прыкладу, што многія не звярнулі ўвагу на «Запіскі Самсона Самасуя» А. Мрыя (А. Шашалевіча), надрукаваныя ў першым-другім нумарах часопіса «Польмя»? Да гэтага часу знаходжуся пад іх уражаннем. Прадбачлівасць аўтара проста ашаламляльная. Яго твор у чымсьці блізкі да «Катлавана» А. Платонава, хоць напісаны яны на розным жыццёвым матэрыяле і розным узроўні сатырычнага майстэрства. Ды і лёс аўтараў падобны. Хаця А. Платонаў фізічна рэпрэсаваны не быў, але на доўгі гады быў выключаны з літаратуры. Жыццё А. Мрыя аказалася яшчэ больш трагічным. Пасля забароны «Запісак...» яго арыштавалі. Не адчуваючы за сабой віны, ён піша пісьмо «Другу працоўных Іосіфу Вісарыёнавічу Сталіну», якое змешчана перад пачаткам рамана.

Думаецца, што асобныя моманты пісьма трэба было б ўсё ж такі пракаменціраваць. Асабліва тыя месцы, дзе Шашалевіч растлумачыць свой арышт «інтрыгамі» А. Вольнага і А. Дудара, іх «паказаннімі». Гэта неабходна было зрабіць, каб чытач не зразумеў, быццам уся справа была ў асобных «дрэнных» людзях.

БАЛЮЧЫ РОЗДУМ

(Заначанне. Пачатак на стар. 5).

камі, калі ад вучоных супрацоўнікаў адмахваляліся, як ад назойлівай мухі: у нас сваіх спраў хапае, не стала яшчэ гэтых клопатаў...

З якімі ж набыткамі вернецца інстытуцкі работнік з такой камандзіроўкі?..

Упэўнены, што вельмі карыснай для збору матэрыялаў па гісторыі пэўных раёнаў былі б публікацыі ў раённых газетах артыкулаў - зваротаў, у якіх расказвалася б пра характар выдання, якое рыхтуецца, і змяшчалася просьба паспрыяць гэтаму выданню.

Працуючы над гісторыяй Салігорскага раёна, я надрукаваў такі артыкул - зварот у газеце «Шахцёр». І неўзабаве пайшлі лісты — шчырыя, заклапочаныя, усхваляваныя. Пісалі ў асноўным людзі паважнага веку — ветэраны войнаў і працы, пенсіянеры. Лістам гэтым няма цаны, яны даюць па гісторыі населеных пунктаў звесткі і матэрыялы, якія не толькі ўзбагацяць выданне, паглыбляць яго, а можа, і з'явіцца адкрыццямі пэўных фактаў, падзей.

Чамусьці ў Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору да гэтай абсалютна бяспрэчнай, па-мойму, ісціны стаяцца, мякка кажучы, скептычна. Калі ў свой час была выказана ідэя, што кожны супрацоўнік аддзела абавязаны надрукаваць у раённай газеце запланаванага яму раёна артыкул - зварот да чытачоў, то ідэя была прынята і недзе нават запісана. Але на тым запісу ўсё і скончылася. Ужо лічыцца завершанай праца над магілёўскім томам, а ні ў адной з раённых газет вобласці артыкулы не з'явіліся. У поўны разгар збор матэрыялаў па гісторыі Мінскай вобласці, даўно размеркаваны ўсе 22 раёны, — артыкулы надрукаваны толькі ў салігорскай і

стаўбцоўскай газетах. Калі з'явіцца артыкулы ў астатніх 20 раёнах і ці з'явіцца яны ўвогуле — невядома.

Як жа планавалася выданне і праца над ім?

У інтэрв'ю з карэспандэнтам «ЛіМа» ад 15 лістапада 1985 г. дырэктар ІМЭФ АН БССР С. В. Марцалеў, расказаўшы пра характар «комплекснай праблемы «Гарады і сёлы Беларусі», заявіў: «...Першы том, які выйдзе ў 1988 годзе, будзе прысвечаны... Магілёўшчыне». Завершыцца шматтомнік у 1997 годзе.

Як бачым, згодна разлікам і абяцанням інстытуцкага кіраўніцтва ў гэтым годзе мы атрымаем першы том выдання. Значыць, трэба рыхтавацца да сустрэчы з радасцю, якую кіта прынясе шматлікім чытачам, што хочуць як мага больш ведаць пра родны край, яго мінуўшчыну і сучаснасць?

Не, пакуль што не трэба рыхтавацца. Ні ў гэтым годзе, ні ў наступным. Што ж здарылася? Чаму паруханы план і не спраўджаецца абяцанне дырэктара інстытута?

Асноўны адказ заключаецца ў тым, аб чым гаварылася вышэй. Заняўдаўшы вопыт украінскіх калег, якія працавалі з дапамогай шырокай грамадскасці, не атрымліваючы колькі-небудзь істотнай падтрымкі з боку калектываў навукоўцаў, што меліся быць сааўтарамі выдання, супрацоўнікі нашага інстытута вырашылі аднаасобна выцягнуць небывала цяжкі груз, навалены на іх плечы. І вось выявілася, што сіл для гэтага ўсё-такі малавата...

Як і ў час працы над «Зборам помнікаў гісторыі і культуры Беларусі», тыя ж супрацоўнікі, пераклучаныя на тэму «Гісторыя населеных пунктаў Беларусі», гэтак жа ездзяць у адпаведныя раёны ў камандзіроўкі, збіраюць там матэрыялы. Наведваюць, вядома, архівы, музеі, бібліятэкі, здабываюць і

там патрэбныя матэрыялы. Але адна справа — даваць для «Збору» інфармацыйны матэрыял пра пэўныя помнікі ў пэўным населеным пункце і зусім іншая — напісаць яго гісторыю ад узнікнення да нашага часу. Тут ужо звесткамі-інфармацыямі, якія ў кожнай вёсцы і горадзе навідавоку, не абдыдзецца, трэба сягнуць у гісторыю — біяграфію пэўнага населенага пункта і адпаведна перадаць яе. А яны ж, біяграфіі канкрэтных пасёлкаў, вёсак, гарадоў, як і ў людзей, адметныя, індывідуальныя. Значыць, ледзь не ў кожным выпадку патрэбны творчы падыход для стварэння «партрэта» населенага пункта.

Пачаты ў 1984 годзе том «Гісторыя населеных пунктаў Магілёўскай вобласці» лічыцца скончаным. Шырока разгарнулася праца над чарговым томом — «Гісторыя населеных пунктаў Мінскай вобласці».

Некалькі ўжо абмеркаваных і — на думку галоўнага рэдактара — гатовых раёнаў Магілёўшчыны былі прадстаўлены ў выдавецтва «Беларускай Савецкай Энцыклапедыі», якое будзе займацца выпускам шматтомніка, — для азнаямлення. Як сказаў мне намеснік галоўнага рэдактара «БелСЭ» А. Л. Петрашкевіч, у асобных раёнах, на яго погляд, ёсць цікавыя нарысы. А вось што датычыць жаданых гісторыі усіх населеных пунктаў...

Адказная за выпуск С. П. Самуэль паведаміла, што ў сувязі з такой затымкай выданне першага (магілёўскага) тома не плануецца ні ў наступным годзе, ні ўвогуле ў гэтай пяцігодцы. Да таго ж, нават атрымаўшы гатовы першы том, выдаўцы, каб запустіць надзейны вытворчы канвеер, павінны мець 2—3 падрыхтаваныя та-мы.

Але мяне не так хвалюе час з'яўлення першай кнігі шматтомніка, як іншая, куды больш важная рэч. Глыбока занепакоены і ўстурбаваны я тым, якая гэта будзе кніга, ці спраўдзіць яна нашы надзеі. Сур'ёзныя падставы для такой занепакоенасці ёсць. Яны і нарадзілі гэты мой балючы роздум.

Пазнаёміўшыся з матэрыяламі па многіх раёнах магілёў-

скага тома, удзельнік абмеркавання некаторых з іх, я склаў даволі поўнае ўяўленне пра творчы ўзровень і навуковую вартасць гэтага тома. Хачу выказаць некаторыя свае меркаванні пра вынік гэтай першай спробы.

Могуць запярэчыць: ці варта даваць ацэнку тому, які пакуль што толькі ў рукапісе, над якім будзе яшчэ сур'ёзная праца ў выдавецтве, адпаведнае рэдагаванне? Так, і праца, і рэдагаванне ў «БелСЭ» будзе, але ж кардынальнай пераборкі, перапісання нанова выдавецтва не гарантуе. Значыць, ёсць усе падставы разглядаць і рукапіс — вырашаць, варта ён рэдагавання ці патрабуе фундаментальнай дапрацоўкі.

Возьмем, да прыкладу, рукапіс аднаго з раёнаў Магілёўшчыны — Бабруйскага. Яго аўтар — гісторык са значным творчым стажам, кандыдат гістарычных навук Г. І. Дулеба. У параўнанні з іншымі гэты рукапіс, бадай, найбольш удалы ў тыме. У ім сабрана даволі многа звестак пра населеныя пункты Бабруйска, прыведзены цікавыя факты і падзеі. Ды вось бяда і гэтай лепшай працы — яна не ўспрымаецца як цэласная гісторыя раёна, выкладзеная лагічна, звязана. Атрымаўся інфармацыйны даведнік, які стракаціць датамі, лічбамі, фактамі, назвамі, прозвішчамі. Нават нарыс пра Бабруйск, горад з адметнай і багатай гісторыяй, напісаны паводле агульнага для ўсіх іншых матэрыялаў штампам — пералік у гістарычнай паслядоўнасці пэўных фактаў і падзей.

Так выданне — хочучь таго супрацоўнікі ці не — няўмольна набывае прымытуна-даведніцкі ўзровень.

Мяркуюце самі. Кожны супрацоўнік павінен вызначыць паходжанне назвы вёскі, пасёлка, горада. Вось і вызначае Г. І. Дулеба: Баркі — «ад слова бор (тып лесу)», Бярозавічы — «ад асновы слова бяроза (від дрэва)», Вербкі — «ад пароды дрэва вярба», Віктараўка — «ад імя Віктар», Вішнеўка — «ад слова вішня (парода дрэва)», Гарохаўка — «ад слова гарох», Дварышча — «ад слова двор», Дубаўка — «ад пароды дрэва дуб», Крапіўка — «ад слова крапіва (расліна)», Лужанец —

«ад геаграфічнага (!!!) тэрміна лужа (паніжанае месца, якое занята вадой)», Палянікі — «ад тэрміна паляна (бязлеснае месца сярод ляснога масіву)» і г. д., і г. д.

Звярнулі ўвагу на глыбакадунныя заключэнні? А пазначаныя ў дужках навуковыя тлумачэнні?.. Каб цалкам пераканаць чытача-скептыка ў дакладнасці вывадаў, у многіх выпадках з дапамогай зносаў яго адраўляюць да навуковых крыніц, і ён ужо не будзе сумнявацца, што Грабава — «ад пароды дрэва граб», Каменка — «ад слова камень»...

Г. І. Дулеба, як і многія яе калегі, чамусьці не звярнула належнай увагі і на два іншыя пункты ў тых патрабаваннях. Адзін датычыцца часу калектывізацыі, другі — часу Вялікай Айчыннай вайны.

Агульнавядома, што азначаў у гісторыі кожнай вёскі і сяла пераход на калектывны лад жыцця, якімі бурнымі былі тагачасныя гады. А вось многія навукоўцы, пішучы іменна гісторыю населеных пунктаў, лічаць не абавязковым асвятляць гэты іх этап. Не заўсёды адзначаецца, калі і які калгас, камуна, саўгас былі заснаваны, якія ў далейшым змены адбываліся з імі (аб'яднанні з суседнімі гаспадаркамі, перайменаванні). Часам гэта вельмі нялёгка ўстанавіць, не ўсе і не ўсюды дакументы з тых часоў захаваліся. Але ж устанавіць трэба!..

Не аддалі належнага стваральнікі «Гісторыі населеных пунктаў Магілёўскай вобласці» і часу Вялікай Айчыннай вайны. А кожны пасёлка, вёска, горад так ці інакш прынялі ўдзел у барацьбе з нямецка-фашысцкай навалаччу.

Зразумела, і тут ёсць немалыя цяжкасці і складанасці. Зроблены неадаравальныя ўпущэнні некаторымі ваенкаматамі, райвыканкамамі, сельсаветамі, якія ў свой час не склалі адпаведных спісаў удзельнікаў вайны і людскіх страт, нанесеных ёю. Цяпер у многіх выпадках даводзіцца здабываць патрэбныя звесткі цаной настойлівых пошукаў. Старажылы і ветэраны Вялікай Айчыннай (шэрагі іх, на вялікі жаль, ужо моцна парадзелі) яшчэ могуць успамінаць, хто з вясцоўцаў і дзе вая-

Дзесяткі рэпрэсаваных пісьменнікаў (ды ці толькі яны?) «паказвалі» і на сябе і адзін на аднаго, бо цяпер добра вядома, якім чынам выбівалі з іх гэтыя «прызнанні».

У свой час мне давялося гутарыць з малодшай сястрой Анатоля Вольнага. Яна расказвала, як аднойчы маці нейкім чынам удалося прарвацца на спатканне з сынам. Анатоль быў увесь збіты і заплакаў, убачыўшы маці: «Я ні ў чым не вінаваты, не разумею, што адбываецца». І як зразумееш, калі амаль перад арыштам Вольнаму было прысвоена званне «Ганаровы дзеяч мастацтваў БССР»?

Ды ці толькі ён «не разумеў»?

Наогул, раздзел «З літаратурнай спадчыны» найбольш цікавы ў часопісах. У трэцім нумары «Полымя» надрукавана вялікая нізка вершаў Алеся Бачылы, напісаных у асноўным больш як дваццаць гадоў назад. Відаць, не перабольшываннем будзе сказаць, што пасля надрукавання ў «ЛіМе» яго паэмы адбылося новае адкрыццё паэта (ва ўсялякім разе — для мяне, як, дарэчы, і С. Грахоўскага пасля яго «Балючай памяці»). А трэці нумар «Нёмана» надрукаваў некалькі старонак-успамінаў жонкі вядомага яўрэйскага паэта Ізі Харыка.

А яшчэ ж трэба дадаць публіцыстыку, якая таксама імкнецца адсыці ад шаблону, больш востра, чым раней, уздымаць набалелыя пытанні жыцця. Усе звярнулі ўвагу на

тое, што першы нумар «Полымя» адкрываўся публіцыстычнымі артыкуламі, трэці — таксама. Добрая нараджаецца традыцыя.

Канечне, справа не ў тым, на якой старонцы надрукаваны артыкул, а ў яго змесце. І ўсё-такі «першае» месца сведчыць аб тым, што рэдакцыя надае яму асаблівае значэнне. Таму, здаецца, і «Нёман» мог бы адкрывацца артыкулам В. Казько «По ком сегодня звонит колокол». Тое, што робіцца на Палесці, а правільней кажучы, з Палесем, не можа пакінуць раўнадушным. Чаго варты вось толькі гэты факт: мост зараз не над ракой будуюць, а раку... падводзяць да моста!

— Дзешавей абыходзіцца, — растлумачыў мне адзін з меліратараў. — Мы цяпер заўсёды так робім.

А што кіраўніцтва раёна? А нічога. На іх век урадлівасці зямлі хопіць, каб адрапартаваць «наверх», як добра яны кіруюць. І таму падзяляеш не вельмі аптымістычныя вывады Казько аб тым, што «ператваральнікі» прыроды наўрад ці адумаюцца, наўрад іх пройме сумленне.

Адным словам, матэрыялы для роздуму і разважанняў хапае, і — паўтаруся — не толькі ў саюзных выданнях. Калі ўжо мы будзем лепш бачыць тое, што ёсць і робіцца ў сваёй хаце?

Галіна АЙЗЕНШТАТ.
г. Мінск

ваў. Да іх і павінны вяртацца навуковыя супрацоўнікі, каб уведаць неабходны матэрыял.

Выпускаючы з поля зроку важныя моманты (цэлыя перыяды!) у жыцці населеных пунктаў, мы збываем іх гісторыю, выпустываем яе, а каму патрэбна такая абкрадзена гісторыя?..

Інстытуцыя супрацоўнікі з часоў працы над «Зборам помнікаў гісторыі і культуры Беларусі» лічаць, што, як і раней, з прадстаўленых ім матэрыялаў у «БелСЭ» зробіць тое, што належыць. Але ж у выніку, як высветлілася, у фундаментальных тамах «Збору»... ёсць ніякая пропуская многіх значных і важных помнікаў з нашай гісторыі і культуры. Пра гэта сігналізуюць публікацыі ў друку, сярод іх — абгрунтавана гнеўны допіс Ніла Гілевіча «Як гэта зразумець?» («ЛіМ» ад 2 кастрычніка 1987 г.), у якім аўтар выказвае здзіўленне недасведчанасцю навукоўцаў, што працавалі над Лагойскім раёнам Мінскай вобласці. Такі «недагляд» — цалкам на сумленні супрацоўнікаў. І ці не шугануць такія «недагляды» на старонкі новага выдання?

Падсумоўваючы свей журботны роздум пра лёс «Гісторыі населеных пунктаў Беларусі», хачу выказаць пару думак-прапаў, ад выражэння якіх (зверба перакананы!) залежыць творчы ўзровень будучых тамоў — стануць яны грунтоўнымі, вартымі свайго высокага прызначэння, ці папоўняць шэраг кніг на гістарычную тэматыку.

Перш за ўсё: чаму не перавесці адзед гісторыі культуры Беларусі з Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ў Інстытут гісторыі, зліўшы яго з той групай, што выконвае гэтую ж тэму? Адна Акадэмія навук, адно Адзяленне грамадскіх навук — і ніяк нельга правесці такую складаную рэарганізацыю? Толькі таму, што яна (на суперак элементарнай логіцы і відэачнай карысці для справы!) непажадана для некага ў ІМЭФ? Ці не час акадэмічнаму кіраўніцтву, узважыўшы ўсё гэта, і «ўласть употребіць»? Там, у Інстытуце

гісторыі знайшоўся б і навуковы кіраўнік тэмы — галоўны рэдактар выдання, які спецыяльна займаўся б ім, цалкам прысвяціў бы сябе толькі яму. Цяперашні галоўны рэдактар С. В. Марцалеў у вельмі не простым становішчы. Ён — дырэктар інстытута, у якім, акрамя аддзела гісторыі культуры Беларусі, 8 іншых аддзелаў, што таксама патрабуюць кіраўніцтва; ён — галоўны рэдактар шасцітомнага выдання «Гісторыя беларускага тэатра» (у мінулым годзе выйшаў першы том, астатнія чакаюць працы ды працы); ён — рэдактар інфармацыйнага навукова-метадычнага бюлетэня Беларускага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры — «Помнікі гісторыі і культуры Беларусі»; ён — член рэдкалегіі некалькіх розных выданняў... Ці не зашмат для аднаго чалавека, нават самага істотнага ў працы? Можна, таму галоўны рэдактар «Гісторыі»... і Магілёўскай, і Мінскай абласцей не змог ні разу выехаць у які-небудзь з раёнаў, каб наладзіць там так патрэбныя кантакты з мясцовымі ўладамі, арганізацыямі?..

...У студзеньскім нумары часопіса «Полымя» за гэты год надрукаваны ліст у рэдакцыю У. Бутрамева са Слоніма — «Не паслабляць увагі». Даведаўшыся пра разгорнутую ў Акадэміі навук БССР працу над выданнем «Гісторыі населеных пунктаў Беларусі», малады літаратар заклапочана разважае над тым, якімі могуць і павінны быць тыя гісторыі хутароў, пасёлкаў, вёсак, гарадоў. З неспрытоенай скрухай ён піша: «Больш за ўсё боiana, што праз нейкі час у кніжных магазінах з'явіцца дзесяць тамоў, па ліку абласцей, дзе суха і коратка, у большасці выпадкаў без біяграфіі, будуць прыведзены і без гэтага выдання агульнавядомыя звесткі па вёсках: назва, колькасць кіламетраў да райцэнтра, колькасць магазінаў і паведамленне — васьмігадовая або дзесяцігадовая школа. І як выключэнне — дзе-нідзе кароткія звесткі з гісторыі».

Пра такое кажучы: нібы ў вяду глядзеў...

ВІНШУЕМ!

(22 студзеня 1956 года)
Дарягі Фёдар Іванавіч!
Дзякую за прыліску да пісьма Вольгі Піліпаўны і пажадання. Пастараюся адказаць на пытанні, якія Вас цікавяць, і паведаміць навіны.
Па частцы Вашай брашуры. Увесь наш выдавецкі план адвергнуты ЦК. З дапамогай членаў прэзідыума Таварыства ўдалося адстаць адну брашуру пра К. Крапіву, прымернаваную да яго шасцідзясяцігоддзя (7 сакавіка). Тэкст брашуры прапанаваў Вам вядомы А. А. Семяновіч. Рэдагуе П. Ф. Глебач, Зацверджана бюро да выдання ў лютым. Значыць, ні пра Лынькова, ні пра Астроўскага, ні пра сучасную замеж-

Спаўняецца 75 год вядомаму літаратуразнаўцу і крытыку Фёдару Іванавічу КУЛЯШОВУ — нястомнаму прапагандысту і глыбокаму даследчыку беларускай літаратуры.

Сталася так, што ў 50-ыя гады Фёдар Іванавіч быў вымушаны пакінуць Беларусь і пераехаць аж на Сахалін. Але ён не парываў сувязі з роднай зямлёю, цікавіўся літаратурным і культурным жыццём рэспублікі. З таго часу ў архіве вучонага засталіся лісты да яго ад Д. Палітыкі, В. Бурносава і Р. Бярозкіна, якія, на нашу думку, перадаюць атмасферу тагачаснага літаратурнага і грамадскага жыцця.

Пастараюся расказаць па парадку пра ўсё, што для Вас можа быць цікавым.

У Інстытуце літаратуры чакаюць з 1 студзеня пашырэнне штату. Быў я ў Барысенкі, хачеў узяць паўстаўкі па сумяшчальніцтву, але мая прапанова іх не задавальняе: ім патрэбны чалавек на поўную стаўку.

На базе сектара мастацтва ствараецца Інстытут мастацтва, фальклору і этнаграфіі. Гавораць, што ёсць рашэнне ўраду, але практычнай арганізацыі яшчэ не пачыналі. Ішла чутка, што Ванька (Гутараў) узмоцнена дамагаецца дырэктарства, але яго не падтрымліваюць нібыта ў ЦК. Не ведаю, наколькі ўсё гэта праўда.

Ва ўніверсітэце, наколькі я інфармаваны, Старажаў не працуе. У абласным аддзяленні Таварыства ведаў мне ска-

Ленінград, а на лета заканапачуся ў Каралішчавічы. Чакаю Вашых пісем, даручэнняў. Усе мае шлюць найлепшыя пажадання. Да хуткай сустрэчы!
Ваш Д. ПАЛІТЫКА.

(10 мая 1956 года)

Добры дзень, паважаныя Фёдар Іванавіч і Вольга Піліпаўна!

Ваша пісьмо з другога краю зямлі атрымалі сапраўды пасля першамайскіх свят. Пісьмо цікавае, а дзеці нават за канверт, дзе значыцца «Прывітанне з Сахаліна!», учынілі баталію.

Вельмі задаволены, што ты, Фёдар Іванавіч, такі аптымістычны, бадзёры і поўны творчых пошукаў. Артыкул «Вобрав народа ў творчасці Лынькова» (а можа, назваць яго іначай?) дасылай. Але ў нас

«Пішыце пра беларускую прозу...»

ную літаратуру, як было намі запланавана, выдаваць нічога не будзем.

Чуў, што Ваша работа пра Пестрана ўключыцца ў нейкі Акадэмічны зборнік. Пра гэта, відаць, Вам паведамілі работнікі Інстытута.

Пра білет. Калі я рабіў даведкі, ён не быў яшчэ атрыманым з Масквы. Спадзяюцца хутка атрымаць. Я прасачу і прыму патрэбныя захады для ўручэння яго Вам.

Навіны літаратурнага жыцця. У Мінск з далёкіх падарожжаў вяртаюцца многія з дзесяці беларускай літаратуры. Вярнуўся Андрэй Александровіч, Мікола Хведаровіч, Язэп Пушча і іншыя. Прыняты да перавыдання раманы Цішкі Гартнага, Міхаса Зарэцкага, Станіслава Вышэцкага, навукова-працавыя вырашэцкія, пісьмы пра Чарота, П. Галавача і многіх іншых. Ужо чытаю называецца лічба — 15. Бачыце, працы дабуляецца, а на нашым крытычным участку ажыўлення пакуль не відаць. Даручылі мне на папярэднім сходзе секцыі падвесці вынікі крытычнага года. Перачытваю Вас, у тым ліку і Вашы леташнія артыкулы.

Здаецца, што Ваша адсутнасць заўважана ў пісьменніцкім асяроддзі. Нейкі пры сустрэчы А. П. Бялевіч вельмі цікава гаварыў пра Вас і шкадаваў, што Вы паехалі.

Пра сьбе. У духу асветніцкіх малых спраў сёе-тое пішу, зарабляю ўпартай працай хлеб надзёльны. Надумаўся на старэйшым зацікаваць гуртковым заняткі па польскай мове ў Саюзе. Магчыма, здолею да лета закончыць «Купала-перакладчык», раздзел «Шаўчэнка і Купала» і «Польская дэмакратычная паэзія ў перакладах Я. Купалы». Пра задумы нашых вядомых пісьменнікаў Вы, відаць, чыталі ў «Літаратурнай газеце».

В. Бурносаў і А. Ясанава перадаюць прывітанне і пажадання вярнуцца хутэй у Мінск. Прывітаеце «Чэхаўскі Сахалін» ці яшчэ што-небудзь у гэтым духу. З п'есай таксама можна вяртацца. Толькі не з доктарскай дысертацыяй і тут ужо хапае. Абараніў М. Ларчанка, В. Барысенка, яшчэ раней, ўжо зацверджаны, кажучы, С. Карабан, рыхтуецца да абароны Л. Фіглюўскага. Ну, што яшчэ? Астатняе ўсё па-старому. Напішыце паболей пра сьбе. Назапашвайцеся ўражаннямі і вяртайцеся дадому. Па-дружбачку Вас усіх абдымаю.
Д. ПАЛІТЫКА.

(10 лістапада 1956 года)

Дарягі Фёдар Іванавіч!
Атрымалі Ваша вялікае святочнае пасланне, сардэчна дзякуем. Мы ад душы ўзрадаваліся Вашаму намеру «закончыць ціхаакіянскі паход». Няхай збудзецца!

Думаю, што Вы не будзеце вельмі здзіўлены, вярнуўшыся ў Мінск: абсалютна ніякіх зменаў, усё цячэ па-ранейшаму ў вызначаных яшчэ пры Вас берагах. І тэмп, і формы жыцця пакуль што нязменныя. Ідзе, па ўсёй верагоднасці, нябачнае ўнутранае якаснае і колькаснае назапашванне, але без скачкаў (дыялектычных).

зalı, што ён паехаў у Казахстан.

Нядаўна ў «ЛіМе» Р. Бярозкін грунтоўна высцебаў С. Карабана. Узняўся шум. Ванька Гутараў і С. Карабан, кажучы, сачынілі адказ на гэты артыкул, дамагаюцца, каб яго апублікавалі.

Ваш артыкул у «Полымі» чытаў. Гаворка па сутнасці. Што датычыць мерапрыемства, прымеркаванага да 40-годдзя Кастрычніка, то яго ўзначальвае В. Івашын і Я. Шарахоўскі. На апошнім пасяджэнні камісіі па крытыцы ішла гаворка пра зборнік. Складлі спіс удзельнікаў. Калі Вы жадаеце ўключыцца, напішыце, я пайду да Шарахоўскага і перадам Вашы планы і намеры. Я, прызнацца, слаба веру ў поспех пачынання. Таму што будуюцца яно на пяску. Тэмы пастаўлены сур'ёзныя: праблемы рамана, лірыка, апаэтычнасці, пытанні крытыкі, якія патрабуюць працяглай працы, а грашовай падтрымкі аўтарам не абяцаюць.

Рабіў я неаднаразова даведкі пра Ваш членскі білет у Саюзе пісьменнікаў. Мне казалі, што чаканецца абмен усіх білетаў і таму не выпісваюць новых. У сярэдзіне наступнага месяца мяркуецца нарада пачынаючых празаікаў, а ў канцы месяца абмеркаванне часопісаў за год. Што ж яшчэ?

Пра сьбе? Я, здаецца, пісаў Вам, што адбылася рэарганізацыя школы. У гэтай сувязі літаратура і мовы адсутны на задворкі вучэбнага плана. У мяне ледзь-ледзь нашкравалося на нагрукі, па волі лёсу ледзь не стаў вольным літаратарам. Курс беларускай літаратуры не чытаецца, Барсток пайшла ў Інстытут таварыства Сонцава, Вашага падшэфнага. Ей пашанцавала. Атрымала акрамя ўсяго прапанову перавыдаць у «Советском писателе» кнігу пра Я. Коласа. Нават выслалі грашовы аванс. У наступным годзе змагу аказання без працы. Гэта перспектыва мала заманлівая.

Соф'я Міхайлаўна — у школе. У яе поўная нагрукі. Дзеці здаровыя. Эдзік пайшоў у першы клас. Сярожка падрос і стаў зусім добра гаварыць.

Лета прасядзелі ў Каралішчавічах. Па ўсёй верагоднасці, зімой таксама паеду туды на месяц. Пішу мала, больш заняты вучэбнымі справамі, хачу да мая выканаць вучэбную нагрукі (540 гадзін) і два-тры месяцы шчыльней папрацаваць над рускай тэмай. Думаю, што да Вашага прыезду буду вольны ад вучэбных спраў зусім, з'езджу на некалькі дзён у

ужо цалкам заняты 7 і 8 нумары. Значыць, пусцім у 9.

Навін у нас асаблівых няма. Ды відаць, што ты сам сочыш за падзеямі літаратурнага характару.

Ты пішаш, што ў вас на Сахаліне прадуктаў і прамтавараў хапае. Мяне нават зайздрасць адолела. Калі б можна было злётаць у адно імгненне, то я б неадкладна гэта зрабіў, каб купіць сабе туплі ці чаравікі, а то хоць у лапцях хадзі. Так, тут кепска, як ніколі, і з прадуктамі, і з прамтаварамі. А яблыкаў зусім няма, толькі што на Камароўскім базары па 25—30 р. за кілаграм.

Твая ідэя — праехацца па чэхаўскіх мясцінах — цікавая. Напішаш добры нарыс аркушаў на 4 ці 5.

Прывітанне ўсім хлопцам перадаў, яны ўзаемна кланяюцца. У мяне асабіста ўсё па-старому. Заела цячучка, што ні кажу, а работа ў маім адзеле вельмі канцельная...

У мяне расцвітаюць цюльпаны. Нарцысы ўжо расцвілі. Калі б быў тут — атрымаў бы для Вольгі Піліпаўны цудоўны букет.

Пішы мне, буду адказваць без затрымкі.

В. БУРНОСАУ.

(Атрымана: 23 красавіка 1960 года)

Дарягі Фёдар Іванавіч!

За кнігі пра Чэхава і за пісьмо — вельмі сяброўскае і цёплае — вялікае дзякуй. Рады, што Вы пакідаеце Сахалін і прыязджаеце ў Мінск. Час ужо брацца за сапраўдную справу. Пішыце кнігу пра беларускую прозу. Яна ж у Вас, здаецца, ужо напісана? Застаецца толькі склаці, адрэдагаваць.

Што пісаць пра сьбе? Кніжка ў Маскве выйшла, хоць сам я яе яшчэ не бачыў — днямі вышлюць. Пішу новую кнігу для нашага выдавецтва: запланавана на 61-ы год. Зноў пра паэтаў. Сёе-тое з яе ўжо друкаваў (Лужанін). У пятым нумары «Полымя» ідзе артыкул пра Бялевіча, у шостым — пра Кірэенку, а далей — пра Вялюгіна. Другі, так сказаць, эшалон беларускай паэзіі. Пісаць было не гэтак цікава, як пра Куляшова ці Панчанку, але трэба...

Б. І. Бур'ян зараз у Ялце. Мы ўжо не «Советская Отчизна», а «Нёман». Часопіс, здаецца мне, стаў лепшым. Хоць бы знешне.

Гарачае прывітанне Вользе Піліпаўне і Наташы, якая «чуд».

З найлепшымі пажаданнямі!
Р. БЯРОЗКІН.

ПАЭЗІЯ

Юрась СВІРКА

З НОВАЙ КНІГІ

Мяне заўсёды вабіла сюды

Мяне заўсёды вабіла сюды,
У гэты край лясны і камяністы,
Дзе доўга нараджаліся сады,
Дзе сосны скрозь
І менш бяроз махрыстых,
Мяне заўсёды клікалі лясны,
Рака Бяроза чысцінёй вытоку.

Такой нідзе не бачыў я красы,
Хоць і ад дому адязджаў далёка.

Мяне заўсёды суцяшаў спакой
Вясковага ляснага адвяхорка,
І той туман-дымок па-над ракой,
Што не бывае на радзіме горкім.

Мне і сягоння бы даносіць слых
І крокі маці, і як скрыпнуць дзверы,
І тыя словы, век не забудзеш іх:
«Дзі, сыноч, дамоў, пара вячэраць»...

Мяне заўсёды захапляла тут
Гаворка землякоў маіх і жыта,
І песня «У чыстым полі пад ракітай»...
О блаславенны, незамены кут,
Што партызанскай славай знакаміты.

Мой край, навекі ў сэрцы ты маім
Часцінкай нескаронай Беларусі.
І як прызнаўся малады Максім,
Зямлёй зрабіцца тут — я не баюся.

Пра лёс свой — балючае і дарагое, —
Якое ніяк немагчыма забыць,
Народ мой адкрыта гаворыць пра тое,
Што ўчора балела,
Што сёння баліць.

Пра чалавечнасць і чалавека,
Пра годнасць яго,
Пра знявагу і лёс.
Пра годы застою, знішчэння і здэку,
Што столькі прынеслі і болю і слёз.

Народ асуджае зазнаўства і жорсткасць,
Каб думаць смялей
І каб дыхаць лягчэй.
Народ мой, ты вымаўчаў гэту галоснасць.
Галоснасць гаворыць сумленнем людзей.

Так думае мая сястра

Гляджу зайздросна я на вас:
Вы — прыгажуні, каралеўны.
А мой жа шчаслівейшы час
Ужо далёка — даваенны.

І я ўсё думала аб тым,

Пра вас, дзяўчаты маладыя,
Што я у вашыя гады,
Была ўжо жонкай, гаспадыняй.

Муж-партызан любіў мяне
Так, як ніхто на гэтым свеце...
Сын і дачушка па вясне
Асірацелі ў сорок трэцім.

Вы не пытайцеся, чаму
Адмовілася ад пшчоты.
Была я верная яму,
Рабіла ўсю яго работу.

Пакрыўдзіла я жаніхоў:
Каханню здрадзіць я не ўмела,
І ў дваццаць пяць сваіх гадкоў,
Нібы старая, пасівела.

Як жыць вам? — цяжка павучаць.
Шкада, не буду маладою.
Вам не жадаю ў дваццаць пяць
Застацца вернай удавою.

Нерушная і мілагучная

Вёска Заельнік, за Ясенем,
Што пад Бабруйскам.
Слухаю,
Дзядок успамінае пра наша наступленне.
Лад мовы наскі,
Такі беларускі,
Не патрэбны яму ніякія тлумачэнні —
Адно захапленне!

Мова чаруе,
Нібыта крынічка ў спёку радуе.
Назваюць такую —
Нерушная і мілагучная:
Не агучана і не аслеплена на тэлерадыё
І не прылізана стылістыкай-недавучкай.

Амаль калыханка

Выскачыла замуж.
А прасіла ж маці:
«Пажыві ты з намі
У бацькоўскай хаце.

І куды спяшацца:
Твой жаніх нязлоўны»...

Ей было семнаццаць
Ды і тых няпоўных.

Рукі аж самлелі
У маладзенькай мамы.
Песні крошчы пела,
Толькі знае мала.

«Люлі, люлі, люлі» —
Ды не спіць малая.
І ўзяла бабуля,
На руках гушкае.

Нібы падмянілі
Не пазнаць дзіцятка.
Бабка панасіла,
Пагушкала мякка.

І не тармасіла,
Да сябе хінула,
«Спі-засні», — прасіла.
І дзіця заснула...

Спіць каток на лапках,
Спяць у лесе птушкі.
Залюляла бабка
Мамку і дачушку.

Калі чалавек адпывае
Ад берага мора, возера ці ракі,
Ад яго застаецца грудок адзення.
І здалёку здаецца ён
Кропкай маленькай.

Калі чалавек адпывае
Ад берага пад назвай жыццё,
Ад яго застаецца добрая памяць
(Калі ён заслужыў),
А на пагосце грудок.
Альбо попелу жменька.

Векавыя

Па дзвесце ім. Магчыма, болей.
Я маладзейшы сярод іх.
На лёс не скардзяцца ніколі,
Калі стаю ля векавых.

А у мяне адно жаданне:
Пілу на іх не падымаць.

РАКА ВІРАВАЛА. Вада змывала і круціла агромністыя бярвенні, слупы, дошкі і несла ўсё гэта ў адзінай, нястрымнай плыні. То тут, то там на паверхню ўсплывалі разлезлыя карчы і зноў знікалі ў бездані. Сцерліся межы. Тое, што некалі было на ўзбярэжжы, апынулася ў сярэдзіне вадзянога віру. Цяглыны прыступкі з металічнымі парэнчамі вялі ў самую каламуць.

Чалавек бездапаможна боўтаўся на чорных хвалях, хапаючыся то за адно, то за другое бярвяно. Але тыя круціліся, выслізгвалі з рук. Яго выносіла на строму, усё далей і далей ад берага... Невыносна халодная вада сціскала цела, сутаргі зводзілі ногі. Цяжкая мокрая вопратка цягнула на дно. З кожнай хвілінай яму ўсё цяжэй было ўсплываць на паверхню, каб ухапіць хоць глыток паветра. Чалавек учаліўся за вялізны корч, што плыў побач, з апошніх сіл ускараскаўся на яго і страціў прытомнасць.

А калі апытомнеў, зразумеў, што ўратаваўся. Скурчаныя пальцы ўпіліся ў мокры, з дробным каменнем пясок. Расплюшчыў вочы. Зырка свяціла вясновае сонца, нават крыху прыпякала. Ярка-белыя, з блакітным адлівам воблакі павольна пагойдваліся ў паветраных сутоках.

Ён зрабіў намаганне сесці, але ніводная цягліца не зварухнулася. Гэта здзівіла. Было нечакана і ўпершыню. Цяжар наваліўся на павекі. Чалавек заплюшчыў вочы і зноў абрынуўся ў чорную бездань.

Калі дайшоў да памяці, сонца стала даволі высока. Варухнуў рукою — цела слухалася. Ён сеў, азірнуўся: Але думка аб шчаслівым выратаванні знікла. Ён сядзеў пасярод ракі на невялікай выспе. Памеры гэтага, вартага жалю, шматка зямлі былі не большыя за дзесяць — дваццаць метраў. Абодва берагі ракі так аддаліліся, што ледзь відзеліся тонкімі чорнымі стужкамі. Наўкола па-ранейшаму неслася паводкавая плынь, зрэдку чапляючыся за бераг вясцы.

На гладкай пясчанай паверхні воства — ні расліны. Толькі, як здзек, пасярод ўздыхалася тэлефонная будка. Самая звычайная, брудна-апельсінавага колеру.

Каб адагнаць прывід, Чалавек на імгненне зажурыў вочы. Не памагло. Ён ушчыкнуў сабе за руку. Нішто не змянілася. Апельсінавы паралелепіпед па-ранейшаму стаў на месцы. Будка нічым не адрознівалася ад тых,

што стаяць на гарадскіх вуліцах. Незвычайным было толькі яе месца.

Намагаючыся з усіх сіл, дапоўз да тэлефона. Яму здавалася, што варта да яго дакрануцца, як ён знікне, распылцца. І тады стане зразумела: гэта — звычайны прывід, міраж.

Але рука адчула холад металу. Ні-

на рамовы — тры гады матэрыяльнага існавання абанента-заказчыка.

3. Парадак набору нумара: 5508, доўгі гудок, нумар года, які выклікаецца, гудок, прозвішча патрэбнага абанента. Пры адказе націснуць клавіш — «Адказ».

ЗАУВАГІ:
а) Нумар года, які выклікаецца, ад-

Каму званіць і навошта? Ці варта ўвогуле карыстацца гэтым тэлефонам? Ён жа, зрэшты, не на іншай планеце, а вось тут, на знаёмай з маленства зямлі. Яго пачнуць шукаць — калі ўжо не шукаюць — і калі-небудзь знойдуць. «Калі-небудзь», — горка падумаў ён. Гэтае «калі-небудзь» можа адбыцца і тады, калі ён, як жывая

ПРОЗА

ЗВАНЮК

АПЛАВДАННЕ

чога не змянілася. Будка была сапраўднай, як і сапраўдны тэлефон-аўтамат. Праўда, ён быў міжгародні, з клавішам націску для адказу. На дзвярах не было дзвюх шыбін, адна разбіта наўскаска. Фарба месцамі аблезла, месцамі была пашкрабана шматлікімі надпісамі і тэлефонамі: «Гала 5-17-82», «Мікола — дурань», «Хэві метал» і нават «Не забуду мат'родную» і іншай пісьмовай атрыбуткай тэлефонных будак.

Чалавек зняў трубку. У гэтай бязлюднай цішы гудок здаўся выбухам царкоўнага звону. Яго скалацнула. Не ведаючы чаму, імгненна павесіў трубку. Зноў азірнуўся. «Можна званіць — маланкава пранеслася ў галаве. Але каму? Куды? Што казаць? Дзе я А раптам усё навокал мяне не існуе?»

Збянтэжаны нозірк спыніўся на шыльдзе, якая была прымацавана побач з тэлефонам. Механічна пачаў чытаць: «Правілы і заўвагі карыстання тэлефонам-аўтаматам МІЖЧАСОВАЙ сувязі:

1. Тэлефон-аўтамат міжчасовай сувязі забяспечвае трывалую, якасную размову абанентаў у трох часовых вымярэннях: мінулым, сучасным і будучым — у адпаведнасці з пажаданнем кліента.

2. Сувязь аплываецца з разліку (незалежна ад накірунку): адна хвілі-

павядае лічбавым знакам года пасля або да Н. Э. Пры наборы года да нашага часу абавязкова папярэдне набраць тры нулі (0-0-0).

б) Прозвішча, імя або пасада патрэбнага абанента набіраюцца літарамі любога алфавіту, якія суадносяцца з лічбамі дыска па парадку (напрыклад, А-1, Б-2, Т-001, Я-0003).

в) Пры сувязі з сучаснасцю дазваляецца набраць нумар хатняга або рабочага тэлефона абанента.

г) Даведка аб рэшце матэрыяльнага існавання абанента-заказчыка даецца бясплатна па тэлефоне «07» з націскам клавіша «Адказ».

ПАМ'ЯТАЙЦЕ! Пры недакладных разліках па пунктах правіл і заўваг размова можа быць датэрмінова спынена з нагоды вычарпанага ліміту матэрыяльнага існавання абанента-заказчыка. Бліжэйшы тэлефон-аўтамат за 3 км. ніжэй па раце.

Прыемных і карысных вам размоў!

Прачытаўшы некалькі разоў «Правілы і заўвагі», Чалавек, нарэшце, уцяміў, езуіцкі сэнс гэтых пісьмёнаў. Выратаванне трэба сплываць тэрмінам уласнага жыцця, дакладней, рэштай таго, што засталася. Трэба падымаць...

істота, памрэ ад голаду і холаду. Не, гэтае «калі-небудзь» не падыходзіць.

І ўсё ж ён мог скарыстаць гэты тэлефон бясплатна: даведацца, колькі яму яшчэ накіравана жыць.

Спыніўшыся на гэтай думцы і ўзвжывшы, што нічога не губляе, Чалавек набраў нумар «07». Бяздушны металічны голас адказаў: «Трыццаць год».

Яму было сорок. Значыцца — да сямідзесяці. Але чаму менавіта трыццаць? Можна, памылка? Ён яшчэ раз набраў «07». Металічны голас зноў паўтарыў: «Трыццаць год».

«Так, — падумаў ён, — не многа і не мала».

Чалавек выйшаў з будкі і сеў на пясок, прытуліўшыся спіною да халоднага жалеза. Пальцам вывеў на пяску нескладаную матэматычную формулу: «30:3=10». Так, на астацу сваіх год ён мог гаварыць роўна дзесяць хвілін. Трыццаць год — у нейкія імгненныя дзесяць хвілін. Смех і жак! Умовы, падобныя на фантазмагарычны жудасны жарт.

Тэлефанаваць ці не? Адрозна прыгадаўся Гамлет з яго сакрамэнтальным пытаннем. «Як мала што змянілася з

Прыслушацца да іх шаптаньня,
Як ля старэйшых памаўчаць.
Не пазайздросціць ім, высозным,
Што могуць так стаяць адны.
Адчуць, што ты патрэбен соснам
І высям, дзе гудуць яны.

Асушана і выразана шмат.
Рачулки і вытокі рэк слязца.
Прайшліся не пажар і не снарад.
Чаму ж не хоча сэрца захапляцца?

Хмызы сатлелі. Сосны не шумяць.
Як быццам і не быў абшар балотны.
І самы час мне б песню заспяваць.
Паспрабаваў — заплакала журботна.

Дзень

Ранне — гэта дзяцінства дня,
А поўдзень — яго юнацтва.
Сонца хапае, далеч відна,
Сны крылатыя сняцца.

І надвечорак — гэта не скон,
Гэта часіна такая,
Калі яшчэ дня краёчак відзён,
Ды тут жа у змроку знікае.

А вечар — гэта апошні час
Дня, што пражыты трудна.
І ён не просіць ніякіх прыкрак,
Азмрочаны старасцю мудрай.

Схаваўшы у травах, у лісцях свой цень,
Ён зводзіць стамлёныя вочы.
А заўтра навейшы народзіцца дзень
Для рання,
Для поўдня,
Для ночы.

Кастрычніцкая лістота

Яна яшчэ ўчора
Шапталася з ветрам у парку.
Аблокі над ёй плылі,

Яе адчувалі трымценне.
На сонцы яна, як цвіла,
Залацілася ярка.
А ядранай ноччу
Адсвечвала зорак мігценне.

Агністы кастрычнік
Лістоты натрос на дарожкі,
Насыпаў, нагнаў у траву —
Ці надзейная схова?
Шуршала яна пад нагамі,
Заблытваць жадаючы крокі...
Ішоў я па ветру, ішоў па аблоках,
Ішоў я па зорках барвовых.

Бадзёрымся: усё выходзіць гладка.
Ірвёмся да касмічнай сінявы.
А гэты свет — вялікая загадка.
Ад самых дробных зорак да травы.

А гэты луг, шырокі і квяцісты,
Травінкай у маёй душы прарос.
Раса на травах свеціцца іскрыста,
Сыходзіць у карэнне гронкі рос.

І неба усміхнецца не з дакорам.
І свет хінуцца будзе да жывых,
Хоць ён ад красак і да дробных зорак
У тайнах і вялікіх і малых.

У другой палавіне стагоддзя

У другой,
У сваёй палавіне стагоддзя жыў,
А у першай —
Юнацтва, гады маладыя,
Хмель каханьня,
Які мне кружыў галаву,
Па блакадных гадах сэрца ные і ные.

Там,
У той палавіне, што хутка пражыў, —
Захапленні, вучоба, прызнанне
дзяўчыне.

Там вяселле і дзеці,
Там — сталасць душы.
І зародак сяброўства — у той палавіне.

Там радкі,
Што, натхнёны, калісьці ствараў,
Што ірваліся з сэрца,
Як птушкі на волю.
А цяпер да такіх, — прызнаюся,
сябры, —

Можна лезці.
Ды толькі не ўзняцца ніколі.

У другой палавіне
Спяшаюцца вёсны — ляцяць.
І марудна снуецца радок,
Невядома яшчэ ці мудрэе.
Сінявокія ўнукі
На дзеда з павагай глядзяць —
То лісточкі з майго, радаслоўнага дрэва.

Не, не змрочнае ўсё ў палавіне другой.
Што пражыў,
Адкладзецца ў радкі-успаміны.
Цягне памяць дамоў, па дарозе лясной
Пахадзіць,
Паблукаць і ў другой палавіне...

У дарозе сустрэць маладую зару,
І ў другім паўстагоддзі
З ёй быць на спатканні.
Не праспаць бы сваю залатую пару
І не думаць
Пра старасць сваю і змярканне.

Што наперадзе будзе,
Ці варта гадаць-варажыць.
А таго, што ў задуме,
Здаецца, надоўга мне годзе.
Нават тая мяжа, да якой даведзецца
дажыць,
І яна — у апошняй маёй палавіне
стагоддзя.

Сілачом стаіць дуб разложысты...

Фотаэцюд А. БАЙДАК.

часоў Шэкспіра, — падумаў ён. —
Выпадак кінуй у паводкавы вір, вы-
падак дараваў гэту выспу, выпадак
дае магчымасць тэлефанаваць у любы
час, любому чалавеку. І выратаваць-
ца... Выпадак».

Але не толькі выратавацца... Дзе-
сяць хвілін...

Ён сядзеў і назіраў за рачной плы-
ню. Пражыты сорак год. Гэта няма-
ла. Але што зрабіў, што пакіне пасля ся-
бе? Недзе там, на далёкім беразе, ён
быў вядомым чалавекам, са ступенню
і званнем. Кніжкі яго не залежаліся
на паліцах. Яго запрашалі на розныя
канферэнцыі і сімпозіумы, ціснулі ру-
ку, дзякавалі на розных мовах. Усё
гэта там, за чорнай рыскай далягляду.
А што было раней?

Адна за адной мільгаюць старонкі
памяці. Асабліва выразна бачыцца
адна — той апошні дзень...

Разбітая, уся ў калдобінах дарога
пасля дажджу ператварылася ў су-
цэльнае гразкае месца. Выбіраючы
сухія мясціны, ён ідзе з аўтобусага
прыпынку дадому. Ідзе павольна, уну-
рыўшы галаву, але ўвесь час адчувае
на сабе цікаўныя позіркы вясцоўцаў.
Няўжо ён так змяніўся? Чаму ж для
яго ўсё тут да болю знаёмае? Вунь
на ўскрайку вёскі, як і дзесяць год
назад, стаіць, задраўшы галаву, цыба-
ты журавель. «Каго ён выглядае?» —
некалі спытаў у маці. — «Сваю чара-
ду, — пажартавала яна. — Чакае, ка-
лі вернецца з выраю».

Колькі прайшло часу! Даўно ён зра-
зумеў, што ў калодзежнага жураўля
ніколі не было сваёй чарады. А бач,
які ўпарты: яго схіляюць долу, а ён
угару цягнецца.

Паўз плот — з маленства знаёмая
сцэнка. Вядзе да самай хаты. З ры-
пам адчыняюцца весніцы, і ён захо-
дзіць на падворак. Стары схуднелы
сабак, пазнаўшы гаспадара, радасна
матляе хвостом, намагаючыся лізнуць
руку шурпатым слізкім языком. У
дзверы не ступаў — яны лёгка расчы-
ніліся самі, адчуўшы дотык знаёмай
рукі. Праз вузенькія сенцы прайшоў
у хату. «Мама!» — паціху прамовіў з
парога. Гук абляецца закуткі, праніў
у падпечак і неяк глуха аддаўся ўвуш-
шу. Рэха здзівіла — ніколі не чуў
яго ў роднай хаце.

Зрабіў некалькі крокаў, але, быц-
цам нешта прыгадаўшы, вярнуўся на-
зад, скінуў чаравікі. Ногі ступілі на
мяккія хатнія ходнікі. Было так пры-
емна, што ён знарок прайшоўся па ся-

рэдзіне пакоя, У хаце ціха, але такое
адчуванне, што маці недзе тут, побач.
Гэта супакойвала. Ён сеў за стары,
пакрыты вылінялым абрусам стол, аб-
вёў позіркам хату. З-пад вышыванага
ручніка, што вісеў на покуці, пазіра-
лі на яго дакорлівыя, нетутэйшыя во-
чы.

Калі ён быў тут апошні раз? У ха-
це, здаецца, нічога не змянілася. На
сцяне — драўляная рамка, дзе пад
шклом, у адмысловай мазаіцы, раз-
мясцілася ўся радня. Тут і ён, далёка
ўжо не малады. А вось бацька ў вай-
скавай форме з ромбам у пяціліцы.
Так і не бачыў яго — бацька загінуў
у першыя дні вайны... Старэйшы брат.
Загінуў зусім хлапчуком, пад Прагаю.
Сястра згубілася ў грукаце эвакуа-
цыйных эшалонаў. У куточку — парт-
рэт маці. Тут яна зусім маладая,
смяшлівая, у даваеннай кофточцы і
спадніцы ў разлёт.

Не, ён не забыўся на гэты кут.
Штомесяц дасылаў сюды грошы і
тэлеграмы. Праўда, на лісты часу не
хапала. Ён і сам не мог бы адказаць,
чаму. Хоць ні жонкі, ні дзяцей у яго
не было. Усё круціўся, як тая вавёрка,
ў коле, усё імкнуўся нечага дасягнуць
у жыцці. А навошта, дзеля чаго?

Побач ля стала — старая этажэрка.
Колькі ён помніць, так і стаіла на ёй
вялікі фаянсавы кот з адбітым хва-
стом, нязграбны медны падсвечнік,
вазачка для кветак, гадзіннік, пра які
кажуць: ідзе, як трактар. На ніжняй
паліцы — невялічкі кувэрчак, раз-
малаваны прыгожымі кветкамі. Ён
ведаў: сюды маці кладзе ягоныя теле-
грамы. Колькі ж іх назбіралася? Не
падымаючыся з лавы, ён працягнуў
руку і зняў кувэрчак. Адчыніў і па-
чаў вымаць тэлеграмы. Вось сёлет-
няя, дзве — леташнія, гэта — з-за
мяжы, гэта — святочныя. Раптам ру-
ка замерла. Што гэта? На самым іш-
зе, перавязаны тонкаю стужкаю, ля-
жаў пачак грошай — траякі, пяцёркі,
чырвонцы. Адкуль? Няўжо з мізэр-
най пенсіі? І тут ён убачыў паштовыя
квіткі... Не можа быць! Ягоныя гро-
шы! Не ўтрымаўся, пералічыў. Слы-
лося з сумаю на квітках. Навошта
яна іх адкладвала? Як жыла?

Збянтэжаны, ён глядзеў на дно ку-
фэра, быццам спадзяваўся там знайс-
ці адказ. І тут прыгадаліся матчыны
словы: «Дзякуй, сыноч... Толькі на-
вошта мне грошы? Усё ў мяне ёсць, і
на апошні дзень маю. Дзетак табе б,
а мне — унукаў...»

Яны стаялі на аўтобусным прыпын-
ку і маўчалі. Церусіў халодны дробны
дождж. Здаецца, усё было сказана.
Але нешта не дала яму спакою,
нешта пакутліва варушылася ў душы.
І гэта «нешта» было самым галоўным,
што ён меўся ёй сказаць.

Глыбока запалыя вочы сумна ўсмі-
халіся, а пальцы нервова перабіралі
кутасы мокрай хусткі. Вось-вось яны
развітаюцца.

— Прызджай, сыноч!

— Прыеду...

Пачуўся гуд матора. Маці здзіўле-
на азірнулася на аўтобус. Адчыніліся
і зачыніліся рыпучыя дзверы. Матор
загуў, і аўтобус павольна скрануўся
з месца. Набіраючы хуткасць, ён аша-
лела гудзеў і тросся на калдобінах.
І раптам у гэтым грукаце і людскім
гомане ён успомніў усе тыя добрыя
словы, якія так і не паспеў сказаць.
Яны не дávalі яму спакою. Ён высу-
нуўся ў акно. Маленькая постаць на
прыпынку ўсё аддалялася і аддаляла-
ся, пакуль зусім не знікла за пагор-
кам.

...Праз два тыдні ён атрымаў тэр-
міновую тэлеграму, па якой у любой
касе без чаргі прадаюць білеты...

Тут, на выспе, адбылося тое, пра
што ён ніколі не думаў. Па логіцы
фантастычнай рэальнасці можа зда-
рыцца, што ён будзе адзіным у свеце
чалавекам, якому дадзена зазірнуць у
будучыню, даведацца аб таямніцы
мінулага. «Ці варта губляць такую
магчымасць? — падумаў Чалавек. —
Няхай я страчу свае апошнія тры-
ццаць год, але даведаюся пра лёс уся-
го чалавецтва, пра вытокі яго ўзнік-
нення і шлях па-за межамі часу, да-
ведаюся пра невядомыя старонкі гі-
сторыі, якой займаюся ўсё свядомае
жыццё. А зрэшты, навошта губляць
трыццаць год? Адведзены тэлефонны
час можна разумна размернаваць на
тры долі. А паколькі дзесяць не дзе-
ліцца на тры, то на тры гады, што за-
стануцца, можна жыць самому. Гэта
складзе роўна тры гады — больш чым
дастаткова, каб расказаць людзям
пра ўбачанае і пачутае. Вось толькі
куды тэлефанаваць?»

Назіраючы за палётам гаманлівых
чаек, Чалавек разважаў, перасыпаю-
чы ў далонях пясок. З кожным рухам
яго заставалася ўсё меней і меней, як
у дзіравым пячаным гадзінніку.

«З будучыняй быццам бы зразуме-
ла. Хоць, здавалася, цяжка нават уя-

віць, што чакае ўсіх нас далёка напе-
радзе. Можна набраць лічбу любога
года, ну, напрыклад, 2987, і запрасіць
галоўнага вучонага планеты. Той рас-
кажа...

Цяжэй з мінулым. Пра што да-
ведацца? Як будавалі піраміды інкі або
егіпцяне? А можа, тэлефанаваць у
час, калі гінула Атлантыда? Запытаць
пра гэта Платона? Ці ў старажытных
індзейскіх жрацоў аб існаванні таям-
нічых выспаў у акіяне? А мо лепей
пазваніць полацкаму Усяславу Чара-
дзею, якому вешчы Баян апошняю
прыпеўку «рече», ці проста самому
Баяну? А, можа, запытаць у Мусіна-
Пушкіна, ці паспеў ён у 1812 годзе
вывезці або схаваць сваю знакамітую
калекцыю старажытных рукапісаў і
летанісаў? Можа, пацікавіцца лёсам
Бурштынавага пакоя ці зазірнуць
яшчэ глыбей, да першага чалавека:
дзе ён з'явіўся, хто быў, ад чаго загі-
нулі дыназаўры?..»

Галава ішла кругам — такая без-
ліч пытанняў. Але толькі тры хвіліны
на мінулае, тры хвіліны на сучаснае,
тры хвіліны на будучае. Ёнразумеў,
што за любую з навін яму ў сто разоў
аддзячыць чалавецтва.

Заставаўся выбар. Ягонае права.

Ужо каторую гадзіну Чалавек не-
рухома сядзеў на выспе. Потым пад-
няўся, узяўшы за дзверы тэлефоннай
будкі. Дзверы з рышам расчыніліся.
Ён зняў трубку і паднёс да вуха ха-
лодны пластыкавы кругляк. Гудок
быў знакам, што тэлефон працуе. Ён
знарок глянуў на «Правілы і заўва-
гі...»

Як і раней, па небе плылі белыя
воблакі, а па рацэ ў далёкае мора
сплывалі дрэвы і чайкі, што паселі
на вырваных каранях.

На жоўтай пячанай выспе круціўся
тэлефонны дыск. Яго ціхае мілагуч-
нае шаргаценне, здавалася, таксама
плыло ўслед за ракою...

Нумар — гудок, нумар — гудок...
Засталася апошняя літара. Палец на
хвіліну спыніўся, вагаючыся на верх-
няй мяжы дыска і, нарэшце, адпусціў
яго...

— Алё? Слухаю... — пачуўся знаё-
мы, родны голас.

— Дзень добры, мама... У нас толь-
кі дзесяць хвілін.

ПРА УДЗЕЛ тэатраў лялек Беларусі і Рэспубліканскага тэатра юнага глядача ў эстэтычным выхаванні падрастаючага пакалення ішла гаворка на гэтым пленуме. Докладчык, сакратар праўлення СТД К. Белавусаў засведчыў, што тэатр для дзяцей перахварэў на шматлікія хваробы застоўнага перыяду. Ён не прывучаў маладога пакалення думачы і вырашаць штосьці самастойна, вылучаць і прымаць сваю меру адказнасці за жыццё. На сённяшні дзень яшчэ рана казаць, што гэтак становіцца плённа выпраўляецца. Са спектаклямі для самых малодшых у ТЮГу вялікіх праблем няма, куды горш справы са спектаклямі для падлеткаў і юнацтва. У афішы ТЮГа амаль адсутнічае класіка, сярод сучасных п'ес перавага аддадзена прасталінейна-дыдактычным. Манатоннасць свайго акцёрскага існавання акцёры намагаюцца перапыніць за кошт працы на малой сцэне, але спектаклі, што з'яўляюцца ў выніку, нельга аднесці да дзіцячых ці падлеткавых. Куды лепш справы ў Дзяржаўнага тэатра лялек БССР, ён з'яўляецца прызнаным лідэрам, аднак нельга не папракнуць тэатр, што апошнім часам асноўная ўвага надаецца спектаклям для дарослых. Што да ўсіх астатніх тэатраў, дык пастанова Міністэрства культуры пра абавязковую дзіцячую пастаноўку раз у год не выконваецца. Дырэктура тэатраў можна зразумець: з так званых эканамічнага пункту гледжання дзіцячыя спектаклі самыя нявыгадныя, але ж трэба дбаць і пра выхаванне глядацкай змены! Толькі Рускі тэатр БССР апошнім часам упадабалі старшакласнікі, бо спектакль «Начныя карлікі і Антыгона» — гэта сумленая, глыбокая размова пра дзень сённяшні. Але ні ТЮГ, ні Маладзёжны тэатр пакуль так і не «схапілі» інтарэсы і памкненні маладога па-

калення.

У выхаванні будучага тэатрала няма дробязей, але ідуць спектаклі для дзяцей у абы-якіх памяшканнях, цеснаце, з блэгім буфетам, з кепска выадзенымі праграмкамі, невыразнай рэкламай. Добра, калі ТЮГ мае педагога, які займаецца адукацый і тэатральным выхаван-

насі, бо гаворка ідзе толькі пра казкі.

Адначасова дакладчык і тое што з усіх ляльных тэатраў на беларускай мове працуе толькі Віцебскі ляльчыны тэатр. Усе астатнія па-беларуску іграюць толькі п'есы нацыянальнай драматургіі (наспеў момант, калі трэба перакладаць на бе-

Пасля доўгага блукання па інстанцыях тэатру аддалі будынак былых жандарскіх казармаў — без ацяплення, асвятлення і іншых выгод. З таго часу мінула восем гадоў. Акцёры па-ранейшаму вандруюць і працуюць на энтузіязме. Колькі такое можа працягвацца? Патрабуецца і сур'ёзнае

лы трэба разумець куды шырэй. Школу — і як паслядоўную праграму навучання, заснаваную на народных традыцыях, і як абмен лепшымі дасягненнямі... На сённяшні дзень, укладанні прамоўца, няма ні рускай, ні ўкраінскай, ні беларускай ляльчонай школы.

У. Матрос, рэжысёр Гомельскага тэатра лялек, прысвяціў сваё выступленне ахоўным нормам акцёрскай працы і прапанаваў прасіць СТД БССР садзейнічаць пабудове ў Гомелі тэатра лялек. Яго падтрымаў кандыдат мастацтвазнаўства **В. Ракіцкі**, але адразу ўсумніўся, што гэты пленум устане штосьці вырашыць. У рэспубліцы няма праграмы развіцця мастацтва — комплекснай, дзе пэўнае месца займалі тэатры для дзяцей і юнацтва. Ён спаслаўся на гісторыю ТЮГа, назваўшы яе гісторыяй руйнавання тэатра, бо кожны галоўны рэжысёр, на думку прамоўцы, не займаўся сваёй непасрэдна працай, а шукаў ці ўласных выгод, ці ставіўся да тэатра як да прыступкі на лесвіцы кар'еры. Праўда, не ва ўсім вінаваты тэатр і толькі тэатр. Грамадскае жыццё рэспублікі доўгі час нельга было назваць жыццём у простым разуменні гэтага слова. Калі гібела мова, занепадала выхаванне, гібеў і тэатр. Сярод мер па ўмацаванні дзіцячага тэатра **В. Ракіцкі** прапанаваў неадкладна распаўсюдзіць выданне літаратуры пра тэатр і як мага больш перакладаць на беларускую мову сусветную класіку. Менавіта класічным мусіць зрабіцца рэпертуар у ТЮГу.

С. Юркевіч, галоўны рэжысёр Брэсцкага тэатра лялек, заўважыў, што, як ніколі, ляльчыкаў зараз аб'ядналі агульныя праблемы. У Брэсце гэта, перш за ўсё, сістэматычнае навучанне артыстаў, якое ніяк не ўдаецца зрабіць часткаю працы тэатра. Тутсама і заняткі вакалам, пластыкаю, сцэнічным ру-

Якім быць тэатру для дзяцей

З пленума праўлення Саюза тэатральных дзеячаў БССР

нем глядачоў. У астатніх тэатрах гэтым займаюцца... кантралёры.

Дзеці зараз жывуць у складанай грамадскай атмасферы, у плыні вялікай інфармацыі, якую па-свойму ўспрымаюць і з якой робяць высновы. Менавіта тэатр мусіць дапамагчы дзіцяці разабрацца ў пэўных сітуацыях і пэўных звестках. Таму патрэбны новыя тэатральныя ідэі, новыя п'есы, а ў рэспубліцы амаль няма сваёй драматургіі, арыентаванай на падлеткаў і юнацтва. П'еса **С. Алексіевіч** «Марутка» — пэўнае выключэнне; хоць аўтару і не ўдалося ўзарваць акрэслены стэрэатып тэатраўскай драмы, але аўдыторыю тэатр усхваляваў і прывабліў. Гэта пакуль што адзіная спроба размовы з юнакамі пра нашу гісторыю. Праблема нацыянальнай драматургіі па-ранейшаму вострая і балючая. Асобны дасягненні ёсць у **А. Вольскага**, **А. Вярцінскага**, **У. Ягоўдзіка**, **С. Клімковіч**, **Н. Тулупавай**, **Г. Каржанеўскай**, хоць і варта папракнуць драматургаў і тэатры ў жанравай аднастай-

ларускую мову творы сусветнай класікі). Паводле дадзеных сацыялагічнага даследавання, у рэспубліцы дзіця ва ўзросце ад трох да дванаццаці гадоў наведвае тэатр раз у тры гады. За ўсё сваё дзяцінства яно бывае ў тэатры два разы! Горшы паказчык па краіне толькі ў азіяцкіх рэспубліках. Як жа змяніць гэта? Наўрад ці за кошт пашырэння гастрольнай дзейнасці ўжо існуючых тэатраў. Трэба адкрываць новыя тэатры, але найбольш прымальным СТД лічыць стварэнне двухмоўных труп у тэатрах, якія ўжо існуюць. Тутсама вынікае пытанне пра матэрыяльнае забеспячэнне дзіцячых тэатраў. Органы ўпраўлення культуры, на словах добра разумеючы неабходнасць выдаткавання вялікіх сродкаў, на справе нічога не мяняюць. Таму дзіцячыя тэатры — на задворках мастацтва. Да прыкладу — **Магілёўскі тэатр лялек**. Ён быў створаны літаральна на пустым месцы: у двух пакойчыках гарадскога Дома культуры. Адкрылі тэатр і... забыліся на яго.

аднаўленне Брэсцкага тэатра лялек, і тут больш за ўсё здзіўляе абыякавасць гарадскіх улад. Стварэцтва ўражанне, што праблема тэатр — горад практычна невырашальная. Але новыя тэатры павінны адкрывацца толькі ў тых выпадках, калі ім гарантываны спрыяльныя ўмовы для працы: кадры, абсталяванне і г. д.

Выкладчык **БДТМІ** кандыдат мастацтвазнаўства **М. Каладзінін** ў сваім выступленні адзначыў, што ўсе пералічаныя праблемы — не адно толькі ўнутрырэспубліканскія, і прапанаваў стварыць некалькі спецыялізаваных школ, можа, лепш класаў, дзе б пачалі выходзіць будучыя акцёры і гледачы тэатра. Па сутнасці Беларусь — такая самая ляльчона дзяржава, як і Чэхія, як Славакія, а там выкладанне ў школе вядзецца не паводле схемы настаўнік—вучань, а — настаўнік—лялька—вучань. Псіхалагіі сцвярджаюць, што праз такое выкладанне засвойваюць матэрыял у некалькі разоў хутчэй і лепей. Але праблема шко-

кіраўніцтва **СМ БССР** не хоча выконваць свае ўласныя распараджэнні. Магу запэўніць чытачоў, што сакратарыят праўлення Саюза ўвесь гэты год працаваў сур'ёзна. Але ж у асяроддзі мастакоў яшчэ надта глыбока сядзяць учарашнія звычкі спажывецтва — плод бюракратычнага цэнтралізму. За ўвесь год працы ў апарата **СМ** я толькі аднойчы быў сведкам, калі мастак (гэта быў **Мікалай Цудзік**) прыйшоў у праўленне саюза і папрасіў даручыць яму шэфскую работу ў дзіцячым доме. Затое нядаўна мастак з вобласці прыехаў святкаваць, чаму ў яго зарплата толькі пяцьсот рублёў, а ў яго калег — па тысячы паўтары ў месяц. Слухаў я і ўспамінаў работу гэтага мастака (больш чым сціплюю) на нядаўняй маладзёжнай выстаўцы...

ТВОРЧЫЯ САЮЗЫ: ВОПЫТ, ПРАКТЫКА, ПЕРСПЕКТЫВЫ

ПАРАД ПРАБЛЕМ

Усесяюзны тыдзень выяўленчага мастацтва, што праходзіў у рэспубліцы з 12 па 18 красавіка, менш за ўсё хочацца ўспрымаць толькі святкам. Фактычна гэта быў парад праблем. Святочны — паколькі праходзіў у год 70-годдзя ленинскага плана манументальнай прапаганды, і рабочы — як завяршэнне года работы новага праўлення **СМ БССР**.

За гэты час адбыліся пэўныя зрухі. Узрасла роля мастака ў грамадскім жыцці, умацаваўся давер членаў саюза да свайго кіраўніцтва. Работа па вырашэнні надзвычайных жыццёвых пытанняў «спусцілася» ў нізавыя падраздзяленні — творчыя секцыі. Але ўсё яшчэ дае аб сабе знаць цэхавая замкнёнасць, стыхія цяжучкі. Вобразна кажучы, павялічыўся дыяметр «ваверчынага кола», а сутнасць бегу на месцы пакуль застаецца. Напрыклад, у рамках Тыдня ўрачыства адкрылася 1-я рэспубліканская выстаўка манументальнага мастацтва. Падзея! Сабраць такую выстаўку — праца вялікая. Больш за 600 работ прадстаўлена толькі на слайдах і фатаграфіях. Абышлася яна ў рэкордную па маштабах рэспублікі суму: каля 200 тысяч рублёў. Але ўжо 20 красавіка ў яе залах я не бачыў ніводнага наведвальніка. Ніводнага! Толькі для вяртання выдаткаў выстаўку павінна было наведаць больш за 100 тысяч чалавек (звычайна за месяц Палац мастацтва наведвае сяпер 20—22 тысячы чалавек). Супастаўце: святая выяўленчага мастацтва — і поўны правал месячнага плана. Урачыства

фанфары на фоне гаспадарчага паражэння.

14 красавіка ў Палацы культуры **Белсаўпрофа** адкрылася выстаўка мастака з Рэчыцы **А. Ісачова**. 32 жывапісныя палотны і 15 малюнкаў. Плошча залы — 70 квадратных метраў. Уваходны білет — 50 капеек. Выстаўку наведвала да 4000 чалавек у дзень. Праблема? На жаль, далёка не святочная...

Сёння неабходна пераацэнсаванне праграмных задач Саюза мастакоў. Падобна на тое, як у матэрыяльнай вытворчасці дзейнай мэтай з'яўляецца не сама па сабе вытворчасць прадукта, а задавальненне рэальнай патрэбы чалавека ў гэтым прадукце, так дзейнай «прадукцыяй» Саюза мастакоў павінны стаць не карціны, скульптуры і г. д., а іх уздзеянне на рэальнага чалавека і культуру ў цэлым, — гэта значыць, эстэтычнае выхаванне народа сродкамі выяўленчага мастацтва. Без такой арыентацыі прынцып «ваверчынага кола» застаецца, а шчырыя намаганні **СМ БССР** у перабудове выяўленчага мастацтва будуць толькі «дэкарэтыўным шумам».

Аднак вернемся да праграмы Тыдня. Галоўным чынам яна звязана да кантакту з гасцамі — мастакамі-манументалістамі, мастацтвазнаўцамі, адказнымі супрацоўнікамі **СМ СССР**. Кантакты з імі, абмен думкамі далі свой плён. Але ўсё гэта насіла ўжо занадта закрыты характар, праходзіла без удзелу аматараў мастацтва. А вось, напрыклад, у маскоўскай праграме такога ж Тыдня толькі пералік майстэрняў, адкрытых для наведван-

ня глядачамі, заняў чатыры друкаваныя старонкі. У нашай праграме такіх сустрэч было значна менш. У масквіноў — масавы выхад мастацтвазнаўцаў да глядачоў з лекцыямі і гутаркамі, у нас — поўнае маўчанне крытыкаў.

СМ БССР сёння шукае формы работы з глядачом. Але пакуль гэта робіцца стыхійна, бессістэмна. Для навукова наладжанай работы ў гэтым напрамку патрэбна лабараторыя сацыялагічных даследаванняў. Але рашэнне прэзідыума праўлення **СМ БССР** у жніўні мінулага года аб стварэнні лабараторыі нават не занесена ў пракол і фактычна забыта. Арганізацыя лабараторыі стрымліваецца штатным раскладам апарату творчага саюза. Мы ўсё яшчэ жывём у палоне старэлых інструкцый. Існуе дамоўленасць паміж **СМ БССР** і **СМ СССР**, што беларуская арганізацыя будзе «палігонам» для эксперыментальных пачынанняў. Але ж на практыцы наш Саюз мастакоў не можа арганізаваць нават звычайны аўкцыён твораў мастацтва і вымушаны звяртацца па дапамогу ў Фонд культуры, аддаваць за паслугі 10 працэнтаў даходаў. Сёння ці не кожны трэці член саюза і другі член маладзёжнага аб'яднання пры саюзе не мае майстэрні, многія не маюць кватэр. Для іх стварэння патрэбны дадатковыя капіталаўкладанні, а сродкі «замарожаны» інструкцыямі.

Зноў вернемся да падзей Тыдня. Дзень першы: наведванне выстаўкі «эксперыментальнага тэкстылю» ў **Доме**

кіно, наведванне **Мастацкага музея**, прэс-канферэнцыя, наведванне **Музея старажытнабеларускай культуры АН БССР**. Як ужо гаварылася, «цвіком» дня і ўвогуле Тыдня было адкрыццё выстаўкі манументальнага мастацтва. Забягаючы наперад, скажу, што рабочае абмеркаванне выстаўкі адбылося ў суботу 16 красавіка. Прамоўцы гаварылі пра розныя аспекты манументальнага мастацтва Беларусі, але ў выніку ўсе сышліся на думцы: экспазіцыя выстаўкі адлюстроўвае ўвогуле характэрную для краіны хваробу — шэрасць, бездухоўную гігантанію, падмену задач мастацкіх дэкларацыйна-палітычнымі. Разам з тым у шэрагу работ адчуваецца тэндэнцыя да пошуку пластычных вырашэнняў.

У сувязі з гэтым мне прыгадалася, як два гады назад давалася гутарыць з архітэктарам «Мінскпраекта» **Б. Юрціным**. Створаны яшчэ ў 1975 годзе па заказе гарвыканкома эскізы праект манументальнай прапаганды для сталіцы рэспублікі «прабег» за 12 гадоў па інстанцыях некалькі кругоў і ўрэшце быў забыты. А сёння архітэктары па сутнасці праігнаравалі выстаўку і Тыдзень у цэлым. Кожны год мы гаворым пра комплексны план мастацкага асваення гарадскога асяроддзя, але рэальна пакуль не зроблена ні кроку. Дагэтуль няма творчых груп па выпрацоўцы эстэтычнай канцэпцыі нават сталіцы рэспублікі. Увосень мінулага года ў Гомелі ўскверы імя **Дзяржынскага** здзейснена яшчэ адно архітэктурна-манументальнае злачынства: па волі ўсё тых жа «кіруючых» кадраў гораду навязана антымастацкае рашэнне мемарыяла камунарам 1919 года. Практычна так і не створаны гаспадарча-разліковыя саветы, зольныя перагарадзіць дарогу шабашнікам ад мастацтва, якія «з'ядаюць» у год да 90 мільёнаў капіталаўкладанняў па рэспубліцы. І справа тут зусім не ў тым, што

кіраўніцтва **СМ БССР** не хоча выконваць свае ўласныя распараджэнні. Магу запэўніць чытачоў, што сакратарыят праўлення Саюза ўвесь гэты год працаваў сур'ёзна. Але ж у асяроддзі мастакоў яшчэ надта глыбока сядзяць учарашнія звычкі спажывецтва — плод бюракратычнага цэнтралізму. За ўвесь год працы ў апарата **СМ** я толькі аднойчы быў сведкам, калі мастак (гэта быў **Мікалай Цудзік**) прыйшоў у праўленне саюза і папрасіў даручыць яму шэфскую работу ў дзіцячым доме. Затое нядаўна мастак з вобласці прыехаў святкаваць, чаму ў яго зарплата толькі пяцьсот рублёў, а ў яго калег — па тысячы паўтары ў месяц. Слухаў я і ўспамінаў работу гэтага мастака (больш чым сціплюю) на нядаўняй маладзёжнай выстаўцы...

Тры наступныя дні гаспадары Тыдня знаёмілі гасцей з выдатнымі мясцінамі і творамі манументальнага мастацтва ў гарадах рэспублікі: **Нясвіжы**, **Баранавічах**, **Кобрыне**, **Брэсце**, а потым — у **Полацку**, **Ушачах**, пабывалі ў калгасе «**Савецкая Беларусь**», у **Полацкай школе-інтэрнаце для дзяцей-сірот**. У рамках Тыдня ў кіна-тэатры «**Кастрычнік**» адбылася прэм'ера карціны мастака **А. Кузняцова**. Пачынанне вельмі карыснае, цікавае. Трэба адзначыць, што, нягледзячы на фактычна адзіную спецыялізаваную выставачную залу ў **Мінску** — **Палац мастацтваў**, у апошні час выставачнае жыццё ў сталіцы прыкметна ажывілася. У **Доме работнікаў мастацтваў** працавала выстаўка **Ягора Батальёнка** і **Міколы Купавы**. Наладжвалася выстаўка ў **фае Дома літаратара**. У кіна-тэатрах «**Масква**», «**Вільнюс**» і «**Партызан**» былі прадстаўлены фрагменты рэспубліканскай маладзёжнай выстаўкі 1988 г. У сувязі з работай гэтых экспазіцый можна было б паставіць праблему аплаты ўдзелу мастакоў у такіх выстаўках (па даўняй традыцыі мастакі не ат-

хам, і творчы абмен з іншымі тэатрамі. А ўсё — нават рабочыя рэпетыцыі — за адсутнасці прыстойных умоў для працы, даводзіцца рабіць вечарамі ці нават начамі. Быццам бы акцёры — не звычайныя людзі... Да пытання працы на беларускай мове С. Юркевіч звярнуўся асобна. Ніхто, як дзіцячы тэатры, на ягоную думку, не здолелі лепш распачаць далікатную і складаную працу па адраджэнні беларускай мовы і культуры. Часцяком ад рэжысёраў можна пачуць, што па-беларуску няма чаго ставіць, але вельмі лёгка пераканацца ў тым, што такія рэжысёры папросту нічога не чытаюць, дый моваю не валодаюць. Есць магутны пласт беларускай класікі, якую можна і трэба пераносіць на сцэны тэатраў, але ж яе практычна, ведае выбраная жменька зацікаўленых асоб, якія, на жаль, рэжысёрамі не працуюць, дый, можа, рэжысёрскія здольнасці не маюць. «Я, — падкрэсліў прамоўца, — за тое, каб новыя тэатры, што маюць адкрыцця, працавалі толькі па-беларуску. Што да нашага тэатра, дык ён будзе працаваць па-беларуску ў першую чаргу».

У. Рылатка, начальнік Упраўлення тэатраў і музычных устаноў Міністэрства культуры БССР, зваяжыў на комплекснасць праблемы мастацкай адукацыі дзяцей. Асноўную частку свайго выступлення прамоўца прысвяціў таму, што ў пракаце мала спектакляў на беларускай мове. Нават у Дзяржаўным тэатры лялек пракат усяго двух спектакляў склаў шэсць працэнтаў на год ад агульнага. Есць, зазначыў ён, адна важкая, небяспека: ці не зробіцца стварэнне спектакляў па-беларуску простаю данай сённяшняй сітуацыі ў рэспубліцы? Адна хваля прынесла, другая хваля — знясе... Ці дапушчальна з пункту гледжання паўнацэннай куль-

туры сцэнічнай мовы арганічнае існаванне трупы на дзвюх мовах? Самае правільнае рашэнне прынясе практыка, але на думку Міністэрства культуры самы рэальны шлях паўнацэннага двухмоўя — гэта стварэнне беларускамоўных труп. Другое — пераход навучання ў БДТМІ на беларускую мову. В. Вольскі запярэчыў У. Рылатку і сказаў пра тое, што тэрмін «двухмоўе» прыдуман дзеля таго, каб прыкрыць тую блугую сітуацыю, якая зараз вызначае нашу моўную практыку. Ён лічыць, што стварэнне дзвюх труп у тэатры было б вялікаю памылкаю: усе тэатры без выключэння павінны працаваць па-беларуску (хоць бы й таму, што больш за 80 працэнтаў насельніцтва рэспублікі — беларусы).

У спрэчках таксама ўзялі ўдзел А. ЖУК, акцёр ТЮГа; Р. МАЛЕНЧАНКА, антрыса ТЮГа; А. ЖУГЖДА, рэжысёр Магілёўскага тэатра лялек; Г. БАРЫШАЎ, выкладчык Інстытута культуры, кандыдат мастацтвазнаўства. На заканчэнне слова ўзяў галоўны рэжысёр Дзяржаўнага тэатра лялек А. ЛЯЛЯЎСКІ, які ўданкладніў, што ёсць ляльчыны тэатры, і ёсць спектаклі ў гэтых тэатрах, якія іграюць для дзяцей. На думку Ляляўскага сённяшня сітуацыя тэатраў лялек была справакавана няправільным фінансаваннем іх дзейнасці: павінна існаваць кампенсация за нізкі кошт білетаў на дзіцячыя спектаклі. Гэта было б справядліва і ўсе эксперыментуючы тэатры паставілі б у роўныя ўмовы. У сваім выступленні А. Ляляўскі падкрэсліў, што перш як адкрываць новыя тэатры, трэба старыя давесці да прыстойнага стану. Немагчыма сёння працаваць з самым маленькім гледачом, калі не даць яму магчымасць натуральна размаўляць на роднай мове. Але як данесці да яго гэтае роднае слова са сцэны? Залы, у якіх адбываюцца спектаклі, ніякімі словамі не апішаць: ні працаваць, ні ўспрымаць спектакль у іх немагчыма.

У рабоце пленума ўзяў удзел і выступіў загадчык аддзела культуры ЦК КПБ Я. К. Вайтовіч.

Ж. ЛАШКЕВІЧ.

рымліваюць ніякіх ганарараў за фактычнае выкарыстанне сваіх твораў, што з'яўляецца бяспрэчным парушэннем аўтарскага права). Варта падумаць і пра тое, каб прывесці ў пэўную сістэму гэтыя экспазіцыі, таму што пакуль работа ідзе стыхійна.

Варта сказаць хоць бы некалькі слоў яшчэ пра адну выстаўку Тэдня — экспазіцыю работ самадзейнага мастака з Рэчыцы А. Ісачова. Вядома, гледачоў вабіць незвычайная ілюзорнасць дэталей, пышна малюніцасць атрыбутыкі, гладкасць пісьма. Але ж асабіста я схільны думаць, што прычына поспеху выстаўкі тлумачыцца не толькі гэтым і галоўным чынам — не гэтым. У адной з нядаўніх перадач праграмы «Погляд» драматург Э. Радзінскі выказаў думку, што сённяшняму мастацтву патрэбна тайна. Адзін з парадксаў нашага прафесійнага мастацтва сёння ў тым, што многія гады яно заклікала раскрыць нязданнае, «праверыць алгебрай гармонію». Ісачоў жа (пры ўсім дылетантызме манеры пісьма, чалавек, без сумнення, не пазбаўлены таленту) інтуітыўна адчуў патрэбу гледача ў тайне.

16 красавіка група гасцей пабывала ў мемарыяльнай майстэрні народнага мастака БССР А. Бембеля, у доме якога мяркуецца стварыць музей беларускай савецкай скульптуры. Потым было наведанне тэатральна-мастацкага інстытута, Мінскага мастацкага вучылішча імя А. Глебава, Рэспубліканскай школы-інтэрната па музыцы і выяўленчым мастацтве імя І. Ахрэмчыка, знаёмства з мазайкамі ў мікрараёне «Усход-1». Наступны дзень — Свята выяўленчага мастацтва ў Мінску — пачаўся сімвалічным адкрыццём рэспубліканскага цэнтру эстэтычнага выхавання дзяцей, на тэрыторыі якога гасці і гаспадары пасадылі дрэўца. Гэта нагода закрануць тэму эстэтычнага выхавання ўвогуле.

Нядаўна мне давялося пабы-

ваць у студыі ЖЭС-61 па вул. Чарнышэўскага. У малосенькім пакойчыку пад кіраўніцтвам мастака Паўла Бондара старанна працавалі над малюнкамі шасцёра дзяцей. Мама прывялі яшчэ дваіх, але іх ужо не было куды пасадыць. Колькі мастакоў, маладых, аддадзеных справе, мастацтваў расстрачваюць энергію па цесных кутках без кватэр, без майстэрняў, часта бясплатна? Колькі юных талентаў пры мізэрнай колькасці мастацкіх студый пазбаўлены магчымасці своечасова раскрыць свае здольнасці! Трэба, каб арганізацыю сістэмы дзіцячых студый пры домакіраўніцтвах узяло на сябе маладзёжнае аб'яднанне Саюза мастакоў. Але гэта я запісаваю ўжо для сябе, як кансультанта па рабоце з маладымі...

Цэнтрам Свята выяўленчага мастацтва быў сквер імя Янкі Купалы. Мастакі ўсіх узростаў і катэгорый (ад членаў саюза ўсіх секцый да вучняў школ) разгарнулі там выстаўку. Вялікую частку твораў можна было купіць. Праўда, на гэтым свяце куплялі мала. Чаму? Цяжка адказаць. А дынаміку густаў ніхто не вывучае...

На другім беразе Свіслачы, у парку імя Горкага, адбыўся конкурс дзіцячага малюнка на асфальце.

Для гасцей свята закончылася наведаннем майстэрняў мастакоў. Назаўтра пасля паездкі на Барысаўскі камбінат дзяржаўна-прыкладнага мастацтва ўдзельнікі Тэдня былі запрошаны ў ЦК КПБ, адбылася гутарка аб праблемах развіцця выяўленчага мастацтва рэспублікі. Па водгукках удзельнікаў гутарка была шчырая і плёная.

Падводзячы вынікі Тэдня на партыйным сходзе, старшыня праўлення СМ БССР У. Стальмашонак адзначыў, што гэта была вельмі карысная падрыхтоўка да справаздачнага пленума праўлення, які адбудзецца неўзабаве.

А. ДАБРАВольскі.

МУЗЫКА

ВЫНІКІ — І НАДЗЕІ

Адбыўся I Рэспубліканскі конкурс вакалістаў імя Л. П. АЛЕКСАНДРОўСКАЙ

Толькі двое з дваццаці трох яго ўдзельнікаў дагэтуль выступалі ў конкурсах. Так атрымалася, што студэнты-дыпломнікі Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі Ірэна Журно і Марк Гулегін летас у настырчыні ўдзельнічалі ва Усеаюзным конкурсе вакалістаў імя М. Глінкі. Менавіта яны і сталі пераможцамі I Рэспубліканскага конкурсу імя Л. П. Александровскай. Заўважу, што І. Журно і М. Гулегін — стажоры ДАВТа БССР, маюць практыку выступленняў у оперных спектаклях. Абодва маюць добрыя галасы — сапрана і барытон, музычнасць і ў будучым могуць з поспехам прадаўляць нашу рэспубліку на конкурсах самых высокіх узроўняў.

Наогул, усе пераможцы конкурсу маладыя і яшчэ толькі выходзяць на шлях прафесійнага мастацтва. Таму, зразумела, для нашых чытачоў іх імёны пакуль яшчэ невядомыя. Але перамога на конкурсе імя Л. П. Александровскай — нагода для знаёмства. Дыпламамі лаўрэатаў другой ступені ўзнагароджаны саліста Белдзяржфілармоніі Алена Шведова (каларатурнае сапрана) і саліст ДАВТа БССР Іван Ланюк (барытон). Галоўная вартасць гэтых спевакоў — не галасы, а майстэрства валодання імі, глыбіня пранікнення ў сутнасць выконваемых твораў. (Значу між іншым, што ўсе лаўрэаты — выхаванцы БДК, апроч І. Ланюка, які скончыў Маскоўскую дзяржаўную кансерваторыю).

Дыпламамі лаўрэатаў трэцяй ступені адзначаны адрозу тры выканаўцы, што сведчыць пра даволі высокі прафесійны ўзровень конкурсу. Пра гэта гаварылі, дарэчы, члены журы — народная артыстка СССР пра-

фесар Т. Ніжнікава, пастаянны член журы рэспубліканскіх конкурсаў на працягу 20 апошніх гадоў, і заслужаная артыстка БССР лаўрэат міжнароднага і ўсесаюзнага конкурсаў Л. Колас, якая была членам журы ўпершыню. Пра гэта гаварылі і слухачы — колішнія ўдзельнікі і пераможцы рэспубліканскіх конкурсаў заслужаныя артысты БССР В. Скоробага-таў і І. Краснадубскі і іншыя. Трэцяе месца занялі студэнты БДК Ірына Дамітроўч (сапрана) і Аляксандр Тузлукоў (тэнор), а таксама саліст Гомельскай абласной філармоніі Міналай Жылін (тэнор). Ва ўсіх траіх адкрыліся неаблажы творчыя перспектывы: М. Жылін у будучым сезоне пачне працу ў ДАВТе БССР у якасці стажора, а І. Дамітроўч і А. Тузлукоў «заўважыла» кіраўніцтва ДАВТа БССР, і яны таксама спадзяюцца неўзабаве працаваць стажорамі тэатра.

Дыпламам адзначана студэнтка II курса БДК Ірына Гардзея (сапрана). На думку члена журы заслужанай артысткі БССР лаўрэата міжнародных конкурсаў М. Гулегінай, яна паказала на конкурсе найпрыгажэйшы голас. Але пакуль што І. Гардзея брануе майстэрства валодання ім.

Граматамі журы адзначыла салістку Акадэмічнай харавой капэлы БССР імя Р. Шырмы Наталля Бандарэнка (мецца-сапрана) і саліста Гомельскай філармоніі Сяргей Кандрацюк (бас), а таксама канцэртмайстраў: А. Аляксееву, М. Сярдобава, В. Сідарава, Л. Корніну, А. Васільчанка. Поспех лаўрэатаў падзялілі іхнія настаўнікі — педагогі кафедры спеваў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі.

Якія недахопы выветліў конкурс? Не вельмі шырокім

было на ім прадстаўніцтва музычных тэатраў і канцэртных арганізацый. Больш чым палова канкурсантаў — студэнты кансерваторыі. Толькі адзін саліст ДАВТа ўдзельнічаў у конкурсе, ніводнага прадстаўніка не было ад Брэсцкай філармоніі, якая, праўда, яшчэ ў стадыі станаўлення. Не было сярод сапранаў і ніводнага саліста Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР (былі зноў жа студэнты кансерваторыі — стажоры тэатра). Музычная намядзя — мастацтва маладых. Дык дзе ж яны, маладыя вакалісты тэатра?

Сярод пераможцаў не аказалася ніводнага меча-сапрана і баса. Гэта трывожны факт, бо ў ДАВТе БССР ужо не хапае вядучых салістаў у гэтых катэгорыях галасоў. Зрэшты, сярод студэнтаў кансерваторыі меча-сапрана і басы цяпер у вялікім дэфіцыце і ў бліжэйшыя два гады адкрыцця тут не будзе.

Можна выказаць папрок на адрас сродкаў масавай інфармацыі. На першую прэс-канферэнцыю, прысвечаную конкурсу, былі запрошаны прадстаўнікі ўсіх рэспубліканскіх газет, рэдактары радыё і тэлебачання. Адгукуліся на запрашэнне карэспандэнты газет «Советская культура», «Мінская праўда» і «Знамя юности». Але і яны ў далейшым не змясцілі ніводнага матэрыялу пра конкурс. Ніводнага! Што гэта за абываццэ да такой падзеі ў музычным жыцці рэспублікі, якой стаўся I Рэспубліканскі конкурс імя Л. П. Александровскай? Прафесійны ўзровень гэтага конкурсу высокі, а аўтарытэт... Хто, акрамя прафесіяналаў, нешта ведае пра гэты конкурс? Даволі часта на розных узроўнях ганяць нашых вакалістаў: маўляў, няма на Беларусі славакоў, няма ў кансерваторыі выкладчыкаў... Вось там, у іншых... Дык ці не лепей было б наведвацца на конкурс? Паслухаць з добрым сэрцам і парадавацца, калі з'яўляюцца маладыя спевакі, а не карыстацца старымі чуткамі. Добрыя адносіны і довер акрыляюць артыстаў і іх настаўнікаў, натхняюць іх на плённую працу.

Пераможцы I Рэспубліканскага конкурсу імя Л. П. Александровскай — наша надзея. Надзея на тое, што сваім далейшым творчым жыццём яны абавязкова апраўдаюць званне спевакоў, артыстаў.

Леанід ІВАШКОУ.

Ёсць магчымасці для сур'ёзнай працы

Акадэмічная харавая капэла БССР імя Р. ШЫРМЫ сёння

Крыху больш чым год Акадэмічная харавая капэла імя Р. Шырмы працуе з новым галоўным дырыжорам. Калектыву меў некалькі выступленняў на сцэне філармоніі, якія прыхільна сустраля мінская публіка. Выконваўся новы адметны рэпертуар: «Рэквіем» Р. Шумана, «Літургія» С. Рахманінава, «Патэтычная аратарыя» Г. Свірыдава...

Галоўны дырыжор капэлы Л. Яфімава адказвае на пытанні нашага няхататнага карэспандэнта.

— Людміла Барысаўна, мінуў год, як вы ўзначалілі капэлу. Што зроблена за гэты год?

— Перш за ўсё, мы цалкам абнавілі праграму, у якой многія творы прагучалі ўпершыню.

Калектыву быў, як вядома, у заняпадзе. І гэта нягледзячы на тое, што патэнцыяльныя магчымасці для сапраўднай прафесійнай працы ў кожнага члена калектыву ёсць. Калі я прыйшла сюды галоўным дырыжорам і пачала працаваць, дык ніяк не магла зразумець, чаму тэноры не гучаць, сапрана не гучаць. Аказалася, у тэнораў была выпрацавана шкодная манера спявання фальцэтам. Зрэдчас так спяваць можна, але як манера спявання фальцэт робіць страшэнную шкоду і самому спеваку, і зразумела, выкананню твора. Нешта падобнае было і ў сапрана: спявачкі не ведалі, што ім належыць рабіць з уласным голасам у другой актаве. Таму надта стамляліся і неверагодна фальшывілі. Мясцаў 5—6 давялося аддаць на тое, каб пазбавіцца гэткай манеры спявання. Цяпер, калі вы заўважылі, капэла цудоўна трымае лад.

— Многасе залекчыць і ад рэпертуару...

— Рэпертуар капэлы складаўся з твораў хрэстаматыянага плана, якія вывучаліся ў музычных вучылішчах гадоў 30 назад. А прафесійны ж калектыву практычна павінен вало-

даць усёй сусветнай харавой літаратурай. Рэпертуар сапраўды вызначае многае: і аблічча калектыву, і яго прафесійны ўзровень, і поспех у гледачоў... Я пераканана, што ў рэпертуары мае быць усё: ад складаных твораў буйной формы да самай простага песні, ад старадаўняй музыкі да навінак сучасных аўтараў.

— Што вы можаце сказаць пра псіхалагічны клімат у калектыве? Я чуў, што шырмынская капэла мае даволі «наравісты характар».

— Мяне папярэдзілі, што я іду ў цяжкі калектыв, што народ тут цяжкі і да т. п. Але, ведаеце, за год працы я нічога такога не адчула. Наадварот, у капэле культурныя, сур'ёзныя людзі, з усімі прыемна не толькі працаваць, але і пагутарыць у лазабочы час. Цяжка паверыць, што гэтыя людзі маглі быць іншымі.

— Завітаўшы да вас на рэпетыцыю, я заўважыў, што прысутнічала 58 чалавек...

— Здагадваюся, што вас цікавіць. Капэла ўкамплектавана поўнасцю, ды колькі часу назад яна была недаўкамплектавана на 15 адзінак, і гэтак было не адзін год. Таму 15 адзінак слухна скарацілі. Цяпер па штатце ў нас 75 чалавек, мінус хворыя, мінус маладыя мамы. Так што становішча даволі цяжкае. Ірына Канстанцінаўна Архіпава пасля таго, як мы з ёю праспявалі «Патэтычную аратарыю» Свірыдава, ска-

зала: «Таварышы, гэта ўсё цудоўна, але як вас мала! Гэта ж фізічна цяжка». Так, усялякі твор буйной формы вымагае маштабнага гучання. Мы будзем прасціць, каб нам дадалі як мінімум 15 чалавек. Дзяржаўная акадэмічная капэла — гэта не хор Дома культуры, гэта харавое, культурнае аблічча Беларусі, і на гэта нельга забывацца.

— Па-ранейшаму норма 100 канцэртаў у год?

— Не, цяпер 88. Дзякуй папярэдняму кіраўніку, ён дамогся гэтага.

— Людміла Барысаўна, традыцыйна шырмынская капэла была лабараторыяй харавой творчасці беларускіх кампазітараў. Ці ёсць у вас сёння з імі кантакты?

— У нас цяпер шмат заявак на выкананне харавых твораў беларускіх кампазітараў, уключаючы маладых аўтараў — выпускнікоў кансерваторыі. Гэты сезон мы (разам з сімфанічным аркестрам) адкрывалі аратарый Яўгена Глебава «Свяці, зар!»). Адбылася прэм'ера кантаты Людмілы Шлег «Гуканне вясны» (таксама з сімфанічным аркестрам). Дарчы, гэты твор мы запісалі ў фонд Беларускага радыё. З задавальненнем рыхтуем харавы цыкл «Прымі» Андрэя Мдзівані — будзем спяваць яго ў наступным сезоне. Яўген Паплаўскі прынёс нам свой харавы канцэрт.

— І такое пытанне. Маглі б вы назваць высокапрафесійны харавы калектыв, які б хацелі пераймаць?

— Кожны такі калектыв, які вы маеце на ўвазе, вызначаецца сваім абліччам, сваім почыркам, сваім стылем. І калі нейкі з іх пераймаць, дык як жа будзе з уласным абліччам? Не, пераймаць мы нікога не будзем. У мяне ёсць жаданне, і не толькі жаданне, але і ідэя зрабіць калектыв са сваім почыркам, сваім стылем. Я ўпэўнена, што ў шырмаўцаў зноў будзе сваё аблічча.

— А без такой упэўненасці, відаць, і працаваць немагчыма! Дзякую, Людміла Барысаўна, за інтэр'ю.

Гутарыў Арнольд ДЫБЧА.

III Усесаюжны фестываль народнай творчасці

Тры дні на сцэне Сароцкага Палаца культуры, што на Любаншчыне, паказвалі сваё майстэрства дзіцячыя тэатральныя калектывы з Салігорска, Слуцка і Любані. Амаль адначасова ў Доме піянераў і школьнікаў Кастрычніцкага раёна Мінска адбывалася першая творчая сустрэча дзіцячых тэатральных калектываў з Масквы, Кіева і Мінска. Гэта, думам, пачатак добрай традыцыі, арга-

бонкі кожнай сям'і і багатай народнай спадчыны, дзе па крупінках збіраецца духоўны скарб, усё лепшае і патрэбнае. Куфэрак — гэта яшчэ і загадка: што мае кожны калектыў і чым папоўніць гэтую скарбонку. Пачэснае права зрабіць «Чароўны куфэрак» было прадастаўлена народнаму майстру Анатолю Арцёмавічу Трубычку, а ганаровае права адкрыць яго — дзіцячаму паэту Івану Муравейку.

для якой гэты спектакль — дыпломная работа, напоўніла яго светлай марай, надзеяй.

Трэці дзень фестывалю пазнаёміў нас з узорным тэатрам лялек «Усмешка» Слуцкага гарадскога Палаца піянераў і школьнікаў. Вось ужо дванаццаць гадоў існуе гэты цікавы калектыў, восем з іх носіць ганаровае званне ўзорнага. Кіруе ім В. Вішняк. «Усмешка» спалучае ігру жывых акцёраў з іграй лялек. Гэта робіць спектаклі больш відовішчымі і эмацыянальнымі.

На фестывалі калектыў паказаў п'есу А. Качуры «Шуд-птушка». Гэты спектакль больш падобны на святачнае тэатралізаванае прадастаўленне з элементамі гульні, танцаў. Спектакль разлічаны на маленькіх глядачоў. І яны з захапленнем удзельнічалі ў ім.

Спектакль тэатра мініяцюр Салігорскага Палаца піянераў і школьнікаў «Беласнежка і сем гномаў» знешне спакойны, «неэксперыментальны», пастаўлены ў рэчышчы традыцый. Ён радуе глядача маляўнічасцю дэкарацый і прыгажосцю казачнага асяроддзя. Адна з любімых дзіцячых казак ажыццёўлена на сцэне кіраўніком тэатра Н. Грамыкай.

Фестываль — гэта ў першую чаргу свята, таму на ім не было традыцыйнага журы. А было глядацкае, якое адзначыла прызам глядацкіх сімпатый узорны тэатр лялек «Усмешка», а таксама лепшых выканаўцаў кожнага спектакля. Шкада, што вялікай цікавасці да фестывалю не праявілі кіраўнікі дзяржаўных і грамадскіх арганізацый, не было і прадастаўнікоў прафесійнага тэатра, якія б маглі прааналізаваць кожны спектакль, зрабіць заўвагі, падвесці вынікі.

Кіраўнікі калектываў вырашылі, што фестываль павінен стаць традыцыйным і праходзіць на Любаншчыне ў Сароцкім Палацы культуры. Ён — стымул для актывізацыі творчай і арганізацыйнай работы ў кожным калектыве. Ды і наогул удзельнікам яго павінны стаць цікавыя творчыя калектывы з іншых гарадоў і вёсак. Фестываль павінен станюча ўплываць на развіццё самадзейнасці ўвогуле, а галоўнае паддаць новы творчы імпульс дзіцячай тэатральнай творчасці. Трэба і надалей абавязкова ўключыць у праграму фестывалю знаёмства з раёнам, паказ выязных спектакляў. А грошы ў час фестывалю перадаваць у Дзіцячы фонд імя У. І. Леніна і фонд Міру.

Васіль КАТКАВЕЦ,
рэжысёр Сароцкага ўзорнага тэатральнага калектыву «Фантазія».

З ПАЭТЫЧНАЙ ПОШТЫ «ЛіМа»

Алесь БІБІЦКІ

Жыццё — ёсць рух

Жыццё — ёсць рух...
Але куды?
Бо ён два мае накірункі...
А мы кружылі праз гады —
Вязалі з павуцін карункі.
Крыклівым лозунгам заўжды
Платы ўпрыгожвалі і хаты.
А колькі ж вылілі вады
З трыбун у будні і на святы!
Любыя бралі рубяжы,
Ды языком, а не на справе.
Не напінаў і той гужы,
Хто каралём хадзіў пры славе.
Нат за вялікія грахі
Мы на пасадах не «гарэлі»,
Бо як нізі, так і вярхі
Працэнтаманія хварэлі.
Імчаў патак хвалебных од,
Без дайпрычына гучалі тосты...
Жыццё ёсць рух, наперад ход,
Ды ён — не лёгкі і не просты.

Марына ГУДКОВА

Кранаўшчыца

НАЧНАЯ ЗМЕНА

Шыпіць электразварка
Пад кранам
Сярод ночы.
Як дробязная сварка,
Часова сплеціць вочы.
Вятрамі скрозь прашыта,
Цягну за тонай тону...
Жаночы лёс нібыта
Прабіўся з-пад бетону.
Было б жыццё, а слава...
Я позірк прама кіну —
Зноў месца так ласкава
Заглядвае ў кабінку!

Генадзь КАЗАК

Забыць не можам

Нам часта
Не хапае цішыні,
І успаміны
Кожны дзень трывожаць...
І колькі год жывём мы
Без вайны,
І столькі год забыць яе
Не можам.

Ірына БАГДАНОВІЧ

Дзіцячы дом

1.
— Вунь мама!
Гэта мая мама! —
Дзяўчынка крыкнула з акна.
— Мая, мая, — наперабой
Дзяўчынка, хлопчыкі крычалі.
Я праягала ўздоўж акон
І думала, што нейкі дзіўны
Дзіцячы сад...
Так блізка я ніколі не была
Перад судом дзіцячай адзіноты.

2.
Душа дзіцячая не ведае падману.
Што мне сказаць на шчыры покліч:
— Ма-ма!?!
Мне захацелася пайсці хутчэй,
У звычайнае жыццё сваё забегчы.
Ды немагчыма ўзяць было вачэй,
Пабачыўшы іх дробненькія плечы,
На свет уладкаваных гараджан,
На свой уласны лёс,
Хоць не салодкі.
Я вінаватаю сябе адчула
За ўсіх жанчын,
Нібыта гэта я...

Сяргей КАВАЛЕЎ

Кацігарошак

Пракаветны ўпарты пошук:
Ты адкуль, Кацігарошак?
Дзе браты твае, сястрыца,
Дзе вытокі, дзе крыніца?
Ці магчыма адшукаць
Курганы, дзе продкі спяць
У заслужаным спакоі
Пасля праведнага бою?..
Ты імкнуўся да адказу
І хаця не ўведаў назву,
Ды шукаў сваю краіну,
Гэты пошук нам пакінуў,
І таму ты — не без роду,
Не фантазія народу,
А яго душы крывінка,
Неад'емная часцінка...
Мы ж усё — кацігарошкі,
А калі блукаем трошкі
У віхурных дзях часу,
Прыгадаецца адразу:
Казка добрая старая
Песня матчына былая,
Капытоў імялівы пошак —
І жыве Кацігарошак!

Яўген ЦІХАНОВІЧ,
мастан.
г. Мінск.

«Чароўны куфэрак». Пачатак традыцыі?

нізатарамі якой сталі калектывы з Мінска і Сарачоў. Як цудоўна, калі сябры па працы збіраюцца на свята, каб паказаць свае работы, бліжэй пазнаёміцца са сваімі аднагодкамі, пагаварыць пра набалелае. Свята, якое адбылося ў Сароцкім Палацы культуры, атрымала назву — дзіцячы тэатральны фестываль «Чароўны куфэрак-88».

У нас існуе нямала цікавых дзіцячых тэатральных калектываў. А вось сустрэцца разам аматарам выпадае не часта, толькі пад час аглядаў: спехам, у мітусні, дзе галоўную ролю іграе канчатковы вынік — месца, прызы і граматы. А блізкага знаёмства, добраазначаных адносін, знаёмства з калектывам і рэпертуарам, ды і наогул абмену думкамі, нештае. Вось у нас і ўзнікла такая думка: а што калі сабрацца разам на свята тэатра?! Перагаварылі з кіраўнікамі дзіцячых тэатральных калектываў Салігорскага Палаца піянераў і школьнікаў і Слуцкага ўзорнага тэатра лялек «Усмешка». Яны з задавальненнем прынялі гэту прапанову. Насустрэч нам пайшлі раёны аддзел культуры, райком камсамола, аддзел народнай асветы. Вялікую падтрымку аказаў райком партыі. І калі былі вырашаны ўсе арганізацыйныя пытанні, сабраліся кіраўнікі калектываў, каб вырашаць фестывальную праграму.

Па-першае, фестываль павінен стаць святам дзіцячай творчасці, радасці і натхнення. Па-другое, ён павінен мець уласнае творчае аблічча, беларускі нацыянальны каларыт, а не быць проста дзіцячым. Таму за аснову была ўзята традыцыя «народнага куфэрака» як скар-

Распачыналі фестывальны паказ арганізатары свята, узорны тэатральны калектыў «Фантазія» Сароцкага Палаца культуры. Юныя артысты паказалі сваю апошнюю работу, спектакль па п'есе-казцы А. Вольскага «Граф Глінскі-Папалінскі», вырашаны ў жанры тэатральна-балаганнага відовішча з выкарыстаннем багацейшых скарбаў вусна-паэтычнай творчасці.

А затым на сцэне адбылося знаёмства з тэатральным калектывам Салігорскага Палаца піянераў і школьнікаў (кіраўнік Н. Мяркулава). І пачалося яно незвычайна — з вясёлых дзіцячых гульні на ўважлівасць, хуткасць, вынаходлівасць. Ды і ў самім спектаклі «Піянерскі кно́т» выкарыстаны забаўныя гісторыі са школьнага жыцця. У ім няма эфектных сцэнічных касцюмаў і дэкарацый, але ёсць галоўнае — гульні, тэатр.

Другі дзень фестывалю быў прысвечаны больш блізкаму знаёмству ўдзельнікаў фестывалю з Любаншчынай. Яно пачалося з музея баявой і працоўнай славы ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга калгаса «Чырвоная змена», у Палацы культуры якога праходзіў фестываль. А потым удзельнікі фестывалю раз'ехаліся па навакольных вёсках: Малыя Гарадзьячыцы, Сосны, Загалле, дзе паказалі свае спектаклі.

Вечарам у Сароцкім Палацы культуры выступілі драматычны калектыў Салігорскага Палаца піянераў і школьнікаў, які прадставіў на суд глядачоў спектакль па апавесці-казцы англійскай пісьменніцы П. Трэверс «Мэры Попінс». Спектакль салігорцаў прасякнуты выдумкай, казачнасцю. Кіраўнік калектыву І. Андронава,

І атрымалася — не расстаралялі, а памёр сваёй смерцю; зрабілі вобшык у доме спецыялістаў, ну і што?.. БДТ-3, як гняздо нацыянальна-дэмакратыяў ці шпіёнаў (словы Т. Шашалевіч аб гэтым скасаваны ў перадачы), быў разгананы, ушчэнт вынарчаваны — бо кіраваў ім «вораг народу» Уладзіслаў Галубок. То, можа, гэтага тэатра і не было ніколі? Быў, як было і тое, што жонка Галубка Ядвіга Аляксандраўна рэзала сабе вены ў парку Чэлюскінцаў — яе ледзь выратавалі. У сям'і Галубка аднялі палову кватэры, а сярэдняя дачка Галубка з немаўляткам-сынам мусіла шукаць кут, каб не дзе жыць. І калі аўтар гэтых радкоў звярнуўся па дапамогу да старшыні гарсавета Бударына, дык ён адказаў так: «Нічым дапамагчы не магу — дрэнна быць сваяком ворага народу». Старэйшаму сыну Галубка Эдуарду — навуковаму супрацоўніку Беларускай акадэміі навук — не далі абараніць дысертацыю па беларускай драматургіі. Старэйшую дачку Багуславу, якая скончыла медінстытут, у другі раз па загаду пранурора Гінзбурга прымуслілі ехаць на вёску — дачца ворага народа няма месца ў сталіцы! Двум сынам Галубка — сярэдніму Леапольду, шафёру грузавой аўтамашыны, ды малодшаму Сігізмунду, электрыку, не забаранілі працаваць, а толькі выключылі з камсамла як дзіцяй ворага на-

рода. Зараз многім цяжка паверыць, у якім становішчы апынуліся дзеці Галубка (якія ўжо мелі сваіх дзяцей!), хоць і існаваў сталінскі «абараняльны закон»: «Дзеці не адназваюць за сваіх бацькоў». Адназвалі ды яшчэ як, на кожным кронку адчуваў «клопат» бацькі ўсіх народаў — замест родных бацькоў, што гнілі ў лагерах або былі расстраляны адразу пасля арышту.

«Выстрыглі» з перадачы і мае словы аб тым, што ў дзень арышту Галубка ў Гомелі прывезлі мастака Сімоўскага ў НКВД і прымуслілі яго зафарбоўваць прозвішча Галубка пад кожным крывідам, якія былі зняты з экспазіцыі ў фазе тэатра. Я гаварыў, што з тых крывідаў засталася ўсяго чатыры, і зараз Міністэрства культуры ніяк не можа перадаць іх літаратурнаму музею ў Мінску, які збірае ўсё зробленае Галубком — яні мастаком, так і драматургам. Відаць, рэдактары тэлевернісажу перастрахаваліся...

Нам абяцалі паказаць частку дакументальнага фільма «Уладзіслаў Галубок», дадаўшы яго да нашай перадачы, але замест іх далі фрагменты «Ветрагонаў», што было як недарэчна, так і непісьменна, быццам няма ў Галубка трох класічных п'ес (такіх, як «Ганна», «Суд» і «Пісаравы Імяніны»). Чым кіраваліся рэжысёры і рэдактары ў гэтай перадачы — невядома...

Яўген ЦІХАНОВІЧ,
мастан.
г. Мінск.

ЛІСТ У РЕДАКЦЫЮ

ЗНОЎ ПЕРАСТРАХАВАЛІСЯ?..

21 мая г. г. на праграме Беларускага тэлебачання ў 19 гадзін 35 минут ішоў тэлевернісаж — «Першы народны... Уладзіслаў Галубок».

Вось мы ўсе — дзеці і ўнукі, праўнікі і сваякі глядзім гэты тэлевернісаж з хваляваннем, сочымы, як разгортваецца дзея і, вядома, радыя ад таго, што зноў паўстае наш Галубок перад намі — хоць толькі на здымках і паводле слоў тых, хто яго добра ведаў, працаваў з ім, ці жыў у сям'і з Галубком — гэта З. Азгур, Т. Шашалевіч і аўтар гэтых радкоў. (Нас запрасілі 19 красавіка ў студыю Беларускага тэлебачання і зрабілі запіс нашых успамінаў).

Мабыць, толькі я адзін з галубоўцаў ведаў, што ў перадачы было скасавана (выражана), можа, самае галоўнае. Я прадбачыў такі вынік, бо меў вопыт дваццацігадовай даўніны, калі надрукаваў у часопісе «Малодосць» (1968 г., № 4) мой артыкул — «Народны артыст». Уладзімір Юрэвіч — аднасны скартатар часопіса на той час — перадаў мой

артыкул супрацоўніку рэдакцыі Уладзіславу Нядзведскаму, які, трымаючы артыкул, сказаў мне, што «зараз будзем здымаць стружку», — так тады называлі рэдактарскую апрацоўку артыкулаў. Стружка была знята не столькі з майго артыкула, колькі з яго героя — Галубка. Быццам нічога не здарылася, а Галубок памёр ад гіпертанічнай хваробы ў 1942 годзе... Не ведаем мы, дзе пахаваны Галубок, Стандртная хлусня распаўсюджана на ўсіх, каго расстаралялі ці замардавалі ў 1937 і пазней... Ну, а ў 1968 я быў вельмі рады таму, што надрукавалі мае успаміны — няхай сабе са «знятай стружкой»...

Прыпра глядзець, як здымаюць стружку сёння. Ад самога Галубка ў тэлеперадачы таксама засталася няшмат... А такіх людзей не паміраюць, пра іх застаюцца легенды. Напрыклад, пра тое, што бачылі Галубка не дзе ў Сібіры з тэатрам. Чаму ж мы і сёння, у часы галаснасці, шэптам, быццам саромеючыся, згадваем толькі тое, што не рэжа вуха?

На пленуме ЦК КПБ, які адбыўся ў маі гэтага года, ішла размова аб шляхах перабудовы народнай адукацыі. Называліся імяны настаўнікаў, вопыт і ўменне якіх могуць стаць добрай дапамогай у гэтай нялёгкай справе. Сярод іншых вядомых імянаў прагучала імя народнай настаўніцы СССР, выкладчыцы рускай мовы і літаратуры з Навагрудна Валянціны Георгіеўны ГАХОВІЧ.

«Што такое чалавек перад зруйнавальнай сілай бесчалавечных абставін? На што ён здольны, калі магчымасці адстаіць сваё жыццё вычарпаны да канца і прадухіліць смерць немагчыма?»

Гэтыя словы Васіля Быкава, напісаныя крэйдай да дошкі — як эпіграф, камертон да ўрока па літаратуры ў 9-м класе. Ідзе разбор апавесці Быкава «Сотнікаў».

ваіне, ён вымагае ад яе напружання ўсіх душэўных сіл...

У ваіну, у час расправы фашыстаў над мірным насельніцтвам у вёсцы Калдычава, былі закатаваны яе бацька, маці, дзед і цётка. Пасля смерці бацькоў маленькая Валянціна засталася пад апекаю аднаго з дзядзькоў. Нялёгка было ў чужой сям'і.

Валянціна Георгіеўна нехвотна расказвае пра сябе. Успаміны дзяціўства раніць сэрца. Ну, а потым... Ніякіх крутых паваротаў у жыцці, усё звычайнае — як ва ўсіх, лічыць яна.

Пасля вызвалення Беларусі ад фашыстаў Валянціну забрала да сябе ў Навагрудак няблізкая радня па лініі бацькі — настаўніца Ганна Іосіфаўна Жалезняковіч. Так, мож-

масць спакойна працаваць, даярлі яму.

Але самае галоўнае адзрэнне цяперашняй школы ад тагачаснай — самі дзеці. Сённяшнія школьнікі, асабліва старшакласнікі куды больш ведаюць у параўнанні са сваімі аднагодкамі 50—60-х гадоў. Усе газеты, часопісы, працываюцца імі імгненна. Нівольная цікавая перадача па тэлебачанні не прпускаяцца. Мае дзевяцікласнікі з захапленнем глядзелі «Жыццё Кліма Самгіна» — фільм зусім не прасты для ўспрымання. Нядаўна прайшоў дакументальны фільм «Працэс». Колькі было спрэчак потым, колькі пытанняў! І на кожнае яны чакаюць адказу — і пра культ асобы, і пра рэпрэсіі, і пра рэабілітацыю. А далёка не на кожнае пытанне

ЛЮДЗІ РОДНАГА КРАЮ

НАЖАНАВАННЕ

Толькі што празвінеў званок, а ўжо ідзе сур'езная, без скідак на ўзрост, інтэлектуальная работа, у якой у роўнай ступені ўдзельнічаюць настаўнік і вучні. Услед за героямі твора — Сотнікавым і Рыбаком — ідуць яны ў гэтыя хвіліны шляхам фізічных і маральных выпрабаванняў, пагружаюцца ў найскладаняны, маральныя праблемы. І правадніком на гэтым шляху — сама апавесць.

Валянціна Георгіеўна Гаховіч падключае да размовы ўсё новых і новых вучняў. Кожнаму дае магчымасць выказацца, але імкнецца, каб школьнікі не збіваліся на звычайны пераказ тэксту.

Каб уключыцца ў напружаную, хоць і свабодную, раскаваную размову, што адбываецца на ўроку, трэба не проста памятаць змест твора. Трэба ўмець разважаць над прачытаным, звяртаць увагу на мастацкія дэталі.

Канечне, дасканалае веданне твора — першааснова. Прытым Валянціна Георгіеўна пераканана, што твор беларускага пісьменніка, уключаны ў праграму па рускай савецкай літаратуры, яе вучні могуць і павінны чытаць на роднай мове. І па ходу ўрока яна карыстаецца арыгінальным тэкстам. І гэтак «двухмоўе» ніколі не перашкаджае ў размове.

Галоўнае ж — паспрабаваць адказаць на пытанні. Іх многа. Чаму Рыбак, у нечым сімпатычны нам, чалавек дзеянна, смелы і ўпэўнены ў сабе, аказаўся здольным на самае страшнае — на здраду? І адкуль сілы ў фізічна нямоглага, хворага Сотнікава прайсці праз самыя страшныя катаванні і — маральна перамагчы ворага? І што наогул дазваляе чалавеку заставацца чалавекам у бесчалавечных абставінах? І што такое гераізм? Што такое маральны выбар? І што такое чалавек? Няпроста адказаць на гэтыя пытанні. Васіль Быкаў не дае на іх прамых адказаў. Ды і ці ёсць яны наогул? Але кожны, або, скажам так, амаль кожны з вучняў на ўроку, як мне падалося, шукаў адказу на гэтыя пытанні — хоць бы для самога сябе. А ўсе разам, з дапамогай настаўніка, яны спрабавалі дайсці да сутнасці твора, спасцігнуць гуманістычны яго сэнс.

Урок скончыўся, і я заўважаю, як нялёгка даўся ён Валянціне Георгіеўне! Лагодны, маладзавы яе твар зрабіўся нервовым, у вачах застыў ледзь прыхаваны боль. Ва ўсёй постаці гэтай невысокай жанчыны адчуваецца стомленасць. Потым Валянціна Георгіеўна прызнаецца, што кожны раз, калі размова на ўроку ідзе аб

на сказаць, і вызначыцца жыццёвы выбар Валянціны Георгіеўны. Канчатковым ён стаў, калі ў 10-м класе пазнаёмілася з настаўніцай рускай мовы і літаратуры Нінай Рыгораўнай Лівенцавай. Яна не толькі абуджала ў вучняў цікавасць да работы са словам, але перш за ўсё вучыла думаць самастойна. Гэтаму завету — перш за ўсё вучыцца думаць — Валянціна Георгіеўна захоўвае вернасць да гэтай пары.

Пасля заканчэння школы з сярэбраным медалём пытанні, куды паступаць, для Валянціны Георгіеўны не было. Было толькі адно сумненне: філалогія ці... матэматыка. Захаплялася яна апошняй доўгі час і ўсур'ез. Паступіла ў Мінскі педагагічны інстытут усё ж такі на філалогію. Тут пазнаёмілася са сваім будучым мужам. Неўзабаве, хоць гэта ў той час не вельмі ўхвалялася, маладая студэнтка пажанілася. Даводзілася часам не саладка.

Запомніўся Валянціне Георгіеўне выпускны год — 56-ы. Ён супаў з гістарычным XX з'ездам. Многія, успамінае яна, тады былі разгублены. Яшчэ зусім нядаўна, тры гады назад, у дзень смерці «вялікага правадыра» ішлі натоўпы да помніка Сталіну ў цэнтры Мінска, неслі кветкі, плакалі. І вось цяпер, перад самымі выпускнымі экзаменамі, замест работ Сталіна трэба вучыць Леніна. Давялося ў літаральным сэнсе слова перавучвацца на хаду...

Пасля заканчэння інстытута некаторы час настаўнічала ў Асіповічах.

Потым вярнулася ў Навагрудак, і вось ужо хутка трыццаць год, як выкладае рускую мову і літаратуру ў сярэдняй школе № 3.

Прашу Валянціну Георгіеўну параўнаць школу сённяшняю і тую, трыццацігадовай даўнасці. Ці многае змянілася за гэты час?

— Безумоўна, змены вялікія. Асабліва многа іх адбылося ў самы апошні час. У настаўніка цяпер больш свабоды. Методыкі і інструкцыі літаральна звязвалі нас па руках і нагах. Цяпер нарэшце ўзаконена права настаўніка выбіраць метады вядзення ўрока. Атрымала ўрэшце рэшт «права грамадзянства» педагогіка супрацоўніцтва... Што даць аб'яднанне некалькіх міністэрстваў і ведамстваў у адзіны камітэт, пакуль не зусім ясна. Але ў сувязі з перабудовай народнай адукацыі трывожыць настаўніка, адрываць яго ад справы сталі менш. Куды меней стала прававерак, камісій, загадаў. Хацелася б, каб так працягвалася і далей. Вельмі важна, каб настаўніку нарэшце далі магчы-

ёсць гатовы адказ. Але адказаць трэба. Нельга ўходзіць ад сур'езнай размовы з юным пакаленнем нават на самыя балючыя тэмы. Зараз ідзе актыўны працэс пераасэнсавання, перацэнкі цэлых перыядаў нашай гісторыі, адкідваюцца прэцэденты і стэрэатыпы мінулага. Але вельмі важна, каб гэты працэс не размыў маральныя крытэры, не спарадзіў нігілізм у неакрэпленых душах, нявер'е ў каштоўнасці сацыялізму.

Тут вельмі многае залежыць ад настаўніка. Перш за ўсё, каб заставацца аўтарытэтам для вучняў, ён павінен не адставаць ад жыцця, быць у курсе ўсяго новага, перадавага. Калі ты выкладаеш літаратуру — значыць, павінен быць у курсе ўсіх літаратурных навінак.

На жаль, не заўсёды гэта ўдаецца. «Дзеці Арбата», напрыклад, прыйшлося прачытаць за адну ноч — чарга! А «Бела адзенне» і дагэтуль прачытаць не ўдалося. Далёка не адразу ўдалося знайсці «Плаху». Ну, а для вучняў навінкі літаратуры часцей за ўсё проста недасягальныя. Ды што там навінкі! Не ўсе творы, уключаныя ў новую праграму па савецкай літаратуры, можна дастаць. Таго, што ёсць у бібліятэках нашых, катастрофічна не хапае. Колькі часу страцілі мы з вучнямі ў пошуках твораў Абрамава; Носава, Кандрацьева...

Да праграмы па літаратуры ў Валянціны Георгіеўны наогул ёсць сур'езны прэтэнзі. Хіба можна, скажам, «эканоміць» на біяграфіях пісьменнікаў? Часта іменная жыццёвы шлях пісьменніка дае ключ да разумення ўсёй яго творчасці. А што, да прыкладу, можа даць вучню вывучэнне паасобных раздзелаў (!) з такога складанага твора, як «Што рабіць?» Чарнышэўскага?

Добра яшчэ, што не скарацілі гадзіны на вывучэнне «Вайны і міру» Л. Талстога — любімага твора Валянціны Георгіеўны.

Не хавае яна свайго здзіўлення тым, што ў праграме па беларускай савецкай літаратуры даецца толькі агульны агляд творчасці В. Быкава. А ў праграме рускай савецкай літаратуры «Сотнікаў» прапануецца на выбар з некалькіх твораў розных аўтараў. Так, што таго ўрока, на якім мне давалося пабываць, магло і не быць.

Скарачэнне біяграфій, класікаў, непрадуманых, часта выпадковы падбор сучасных твораў савецкіх аўтараў — гэта, можна сказаць, палова бяды, лічыць Валянціна Георгіеўна. Самае небяспечнае, самае згубнае, на яе погляд, — гэта няўхільнае, з году ў год, скара-

чэнне ўсяго гуманітарнага пыкла прадметаў у школе. І гэта пры тым, што агульная вучэбная нагрузка на школьніка ўвесь час расце. Ужо цяпер дзеці часам бываюць прымушаны працаваць ледзь не па 16 гадзін у суткі!

Мова і літаратура — гэта не проста сума нейкіх карысных ведаў і правіл. На прыкладах класічнай літаратуры, лепшых сучасных твораў закладваецца разуменне не толькі эстэтычных, але і этычных законаў, законаў маралі.

Зразумела, маралі вучыць не толькі і не столькі школа. Вучыць жыццё. Вучыць сям'я. І вось тут — упэўнена Валянціна Георгіеўна — параўнанне сённяшняй сітуацыі з тым, што было дваццаць-трыццаць год назад — не на карысць сучаснай. Толькі разам сям'я і школа могуць выхаваць сапраўднага чалавека, грамадзяніна. Але супрацоўніцтва паміж школай і сям'ёй паступова зыходзіць на нішто. Ясна, што на сям'ю асабліва востра адбываюцца негатыўныя з'явы — п'янства, безбацькоўшчына, агульнае падзенне маралі. Амаль у кожным класе можна сёння ўбачыць не проста адсталых, — душэўна хворых дзяцей. Аб якім выхаванні тут можа ісці размова!

Бяда, аднак, яшчэ і ў тым, што абсалютна здаровыя, дагледжаныя, модна апранутыя дзеці таксама часам аказваюцца невылечна «хворымі». Намаганні сваіх жа бацькоў. Хворымі на інфантылізм, безыніцыяўнасць, чэрствасць, эгаізм.

Многа зараз гаворыцца пра самакіраванне ў школе. Гэта правільна. Але самакіраванне азначае для школьнікаў не толькі ўменне самастойна думаць, але і самастойна дзейнічаць, не чакаць падказкі дарослых, умення працаваць у калектыве і ўмення пастаяць за сябе. Канечне, школа павінна дапамагчы сфарміраваць гэтыя якасці. Але без супрацоўніцтва з сям'ёй, без дапамогі сям'і школа нічога не зробіць.

Валянціна Георгіеўна, апрача рускай мовы і літаратуры, вядзе яшчэ адзін прадмет — этыку сямейнага жыцця. Вядзе з самага пачатку ўвядзення яго ў школу. А ведае яго не толькі з кніжак. У Валянціны Георгіеўны — трое дзяцей, падростаюць і ўнукі.

Калі я даведаўся пра гэта, а яшчэ і пра тое, што Валянціна Георгіеўна вядзе клуб паэзіі «Душа і ліра», разам з вучнямі рыхтуе штогод літаратурныя вечары (вельмі часта яны прысвячаюцца Адаму Мішкевічу, які нарадзіўся на Навагрудчыне), да яшчэ выязджае ўвесь час на шматлікія пасяджэнні і

семінары, ды яшчэ пастаянна падтрымлівае сувязі з вучонымі-педагогамі, аўтарамі падручнікаў, — я не ўтрымаўся, спытаў: «Адкуль на ўсё гэта бярэцца час?»

Валянціна Георгіеўна адказвала крыху сумнай усмешкай.

— Так, настаўнік сам сабе не належыць. Паняцця вольнага часу ў нас практычна няма. І з узрастам, вядома, здароўя не прыбаўляецца. А так хочацца паездзіць, убачыць родныя мясціны выдатных паэтаў — Пушкіна, Ясеніна, паказаць гэтыя мясціны дзецям. На вялікі жаль, арганізаваць экскурсію раённай школе часцей за ўсё не пад сілу. Ды і многае яшчэ ёй не пад сілу. Дагэтуль у нашай школе няма актавай залы. Літаратурныя вечары даводзіцца праводзіць у кабінце літаратуры. Праўда, сёлета павінны пачаць рабіць прыбудову да школы. Тады, ёсць надзея, з'явіцца і зала.

Гаварылі мы з Валянцінай Георгіеўнай яшчэ на адну, досыць далікатную тэму. Апошнім часам у друку ўзнікае пытанне аб неметазгоднасці ўзнагарод і званняў. Валянціна Георгіеўна з гэтым не згодна. Яна лічыць, што хто-хто, а настаўнікі званнямі зусім не запашчаны. Першае званне, а потым і ўсе чарговыя прысвойваюцца строга праз пяць год работы ў школе. Вось і атрымліваецца — пакуль настаўнік малады, поўны энергіі і жадання працаваць, эксперыментаваць, калі ён здольны на многае, грамадскага прызнання яму не дабіцца. Яно можа прайсці (а можа і не прайсці) толькі праз многа гадоў, калі ўжо час збірацца на пенсію. Хіба гэта справядліва?

А хіба справядліва, што ў адносінах да настаўніка, гэтага вечнага працаўніка, усё яшчэ дзейнічае «рэшткавы прынцып» у сацыяльным забеспячэнні? І кватэру настаўніку не ў першую, мякка скажам, чаргу даюць, і нават пуцёчку ў звычайны дом адпачынку настаўнік можа дастаць толькі вялікімі намаганямі.

Валянціна Георгіеўна абрана дэлегатам чарговага Усесаюзнага з'езда настаўнікаў. І калі давядзецца — усё тое, пра што мы гаварылі, яна скажа з трыбуны з'езда. Скажа шчыра, усхвалявана і адкрыта, як прывыкла гаварыць у жыцці.

Што такое чалавек? У чым сэнс жыцця? Ці існуе маральны выбар? Ёсць нямала людзей, якія, пражыўшы жыццё, так ніколі і не зададуць сабе падобнага пытання. А мне верыцца, што тым, хто браў урокі ў Валянціны Георгіеўны Гаховіч, хвароба гэтая — бездухоўнасць — ужо не параждае.

Віталь ТАРАС.

ГЭТАМУ пытанню быў прысвечаны навуковы калектыв, што адбыўся 21 мая ў Мінскім епархіяльным упраўленні Праваслаўнай царквы. У ім удзельнічалі звыш 60 вучоных і рэлігійных дзеячаў Мінска, Масквы, Ленінграда, Кіева, Вільнюса. Мітрапаліт Мінскі і Беларускі Філарэт у сваім уступным слове «Руская Праваслаўная царква і саборная самасвядомасць рускага, украінскага, беларускага народаў» шырока асвятлілі гістарычную ролю саборнасці, духоўнага адзінства ва ўлонні адзінай царквы для развіцця дружбы народаў, сумоўнасці нацыянальных культур, патрыятычнага пачуцця славянскай аднакарэннасці ў нетрах Кіеўскай Русі.

На калектыве было прадстаўлена звыш 20 дакладаў: «Распаўсюджанне хрысціянства на Полацкай зямлі» (доктар гістарычных навук Г. В. Штыхаў), «Тураўская зямля і Кірыла Тураўскі» (доктар гістарычных навук П. Ф. Лысенка), «Жыццё і жыццёпіс Еўфрасініі Полацкай» (аспірант А. А. Мельнікаў), «Праваслаўная царква ў Беларусі ў XIV—XVI стст.» (доктар гістарычных навук А. П. Грыцкевіч), «Жыровічы як цэнтр літаратурнага

жыцця XVI—XVII стст.» (доктар філалагічных навук А. І. Мальдзіс), «Новазапаветныя вобразы і матывы ў беларускім фальклоры» (доктар філасофскіх навук У. М. Конан), «Ста-

часопіс «Літаратурная учеба»», «Праблема культуры і веры ў творчасці Мялеція Сматрыцкага» (кандыдат філалагічных навук У. Г. Кароткі), «Праведная Сафія Слушкая» (В. К.

(А. М. Крэс, мастак), «У архіве МДА. Агляд кандыдацкіх і дыпломных прац, прысвечаных беларускай тэматыцы» (святар Сергій Гардун), «Узаемадзеянне рускай і беларус-

ня паказалі станоўчую ролю хрысціянства ў развіцці духоўнай культуры Беларусі, яе літаратуры, мастацтва, адзначалася значэнне багатай літаратурнай славянскай мовы, якая прыйшла на Русь з хрысціянствам, для хуткага развіцця беларускай мовы. Была звернута ўвага на ролю традыцый старажытнай Русі ва ўзрастанні патрыятычнага пачуцця, адчування адзінства, на ролю хрысціянскага гуманізму ў фарміраванні маральнай самасвядомасці чалавека і народа. Упершыню было разгледжана пытанне хрысціянскай тэматыкі і новазапаветных вобразаў у фальклоры. Сабраны вучонымі багаты фактычны матэрыял, вынікі біяграфічных пошукаў і архіўных знаходак маюць аднолькавае значэнне як для свецкай, так і для духоўнай культуры (у яе царкоўным аспекце). Гэта аб'ядноўвала навуковыя інтарэсы ўсіх удзельнікаў калектыва.

Выступленні багасловаў — выкладчыкаў духоўных акадэмій, святароў далі магчымасць нашым вучоным пазнаёміцца з сучасным царкоўным праваслаўным разуменнем такіх складаных пытанняў, як плуралізм вытокаў хрысціянства, саборнасць, роля святасці ў ду-

Хрысціянiзацыя Русі і беларуская культура

наўленне старажытнабеларускай літаратуры: вытокі і традыцыі (візантыйскія і старажытнарускія)» (кандыдат філалагічных навук В. А. Чамярыцкі), «Календарная палеміка. Праваслаўны календар» (А. М. Пятскоўскі. Інстытут гісторыі прыродазнаўства і тэхнікі АН СССР), «Біблейскія вобразы і сімвалы ў творчасці Сімяона Полацкага» (Л. У. Званарова,

Антонік, кандыдат багаслоўскіх навук, Маскоўская духоўная акадэмія), «Храмавы жывапіс Беларусі XI—XVIII стст.» (В. В. Церашчатава, кандыдат мастацтвазнаўства), «Старажытныя беларускія царкоўныя спевы. Знаменная манодыя» (Л. Ф. Касцюкевіч, кандыдат мастацтвазнаўства), «Традыцыі ў іканалісе. Працы сучасных іканалістаў Мінскай епархіі»

кай культуры: навуковая дзейнасць Ленінградскай духоўнай акадэміі ў яе гістарычным аспекце і сучаснасці» (К. І. Лагачоў, старшы навуковы супрацоўнік), «Праваслаўныя традыцыі адзінства ў царкоўнай гісторыі Беларусі. Заключнае слова» (доктар багасловія, пратапрасвітар Віталій Баравой, МДА) і іншыя.

У сваіх выступленнях вучо-

Я не сокал зоркавокі,
Не арол адважны,
Што так думна за аблок
Узносіцца з іх кажны.

Нават я не салавейка,
Што пье так слаўна,
А я толькі верабейка,
Узрошчаны пад Гайнай...

Янка Купала.

ЦІ ПЫТАЎСЯ хто ў сябе, чаму мы так гаворым: «што за птушка? Часам скажам — «што за звер»... Чаму няма камічнага адцення на пытаннях «што за кветка», «што за дрэва», «што за рыбіна» ці «што за матылёк»... Аналагічная карціна ў рускай і ўкраінскай мовах. Мо да нашых продкаў залеталі птушкі незнаёмыя, якіх яны не ведалі раней, і гэтак чынам паступова складалася алегарычнае крылатое выслоўе (рускае пазнейшае выслоўе «что за фрукт» — прамая калька з «птушкі»)?

...Пустарэвіч у «Паўлінцы» просіць у Крыніцкага зірнуць на фатаграфію Якіма, шчэ не ведаючы, што на ёй — Якім Сарока:

— Што за птушка?
— На, глядзі, сваток...
А потым двойчы ў тэксе паўтараецца абодвума сватамі:

— Собственна, Сарока, вось-цо-да.
— Але ж, але! Якім Сарока.

І заўсёды ў зале выбухае смех. З-за супадзення прозвішча Якіма з формай запытання? Ці таму, што Пустарэвіч быццам спадзяваўся ўбачыць «птушку» іншую і больш пачэсную — Арла ці Сокала, а тут, маўляў, глядзі ты, нейкая сарока-кыш-варона?..

А цяпер запросім чытача да першага Купалавага асабістага паведамлення пра «Паўлінку» — да ягонага пісьма з Аколаў у Пецярбург (5.VI.1912) прафесару Б. І. Эпімах-Шыпілу. З гэтага пісьма мы ведаем, што першым чытачом «Паўлінкі» быў Ядвігін Ш. альбо А. А. Лявіцкі, а наступным чытачом, як вынікае, зноў-такі, з пісьма, павінен быў стаць... «к. А. А. Атрамовіч» («на днях маюся з'ездзіць да к. А. А. Атрамовіча»), а потым — «нашаніўскія» таварышы Купалы («на стале, пагасціўшы трохі дома, усё-такі пастараюся быць у Вільні»).

Што паклікала Купалу, нават не перапісаўшы п'есу «начыстую» — да «к. А. А. Атрамовіча», і што гэта за птушка? У адказ мы атрымаем пазычаны псеўданім «Андрэй Зязюля», — Атрамовіч быў пазтам, друкаваўся ў «Нашай Ніве», іншыя ксяндзы казалі пра яго: «То дурань», — бо пісаў і гаварыў па-беларуску, нават і ў час касцёльнай службы. «Гнаны польскай духоўнай уладай за сваю беларускасць з парафіі ў парафію, а часта і цалкам пазбаўлены за гэта пасады, туляўся бяздомны па шырокай Беларусі ад таварышаў да таварышаў, ад знаёмых да знаёмых, ад прыцеляў да прыцеляў, насіў у гарачай душы сваёй крыўду і ніколі не агаснучы жар любові да паднявольнага люду», — чытаем пра яго ў прадмове да ягонай кнігі вершаў «З роднага загоны». Вось яшчэ ўспамін (у «Беларускім звоне», 16.XII.1921): «Я

Друкуецца са скарачэннямі. Поўнаасцю артыкул будзе змешчаны ў альманаху «Вобраз-1988».

не мог як належыць разгледзець духаўнічый адзежы кс. Атрамовіча і падумаў проста, што ён які-небудзь вясковы вучыцель»...

А цяпер давайце параўнаем «к. Атрамовіча» — з Якімам. Прозвішчы — Сарока і Зязюля. «Дурань» — «гэтае хамула, гэтае плюгаўства». Беларусы ці шляхціцы. Ксёндз-вучыцель ці настаўнік «На Камчатку» — «Хе-хе-хе! ужо гэтае мужыцкае насенне не будзе больш нашых сцежкаў паганіць»...

«Беларускі звон» працягвае характарыстыку Зязюлі: «Просты, але энергічны нейкі выраз твару, вясёлы, мала па-

джаецца яго лічыць ні аўтарскім, ні кананічным? Што ж датычыць успамінаў І. Гурскага (якія датуюцца 20.5.1961 г.) аб тым, што быццам бы Купала сам прынёс яму «Паўлінку» з «Песняю аб сокале» — яны гучаць хутэй як спроба самапраўдання І. Гурскага, бо вельмі ўжо старанна ён даводзіць, што нічога ў п'есе не рэдагаваў, лічыў сябе нібыта нават не рэдактарам, а (толькі-толечкі) — «адказным за выданне», з-за таго, маўляў, і «падпісаў да друку ў гэтым выглядзе (як атрымаў)»; маўляў, «рэдагаваць (было) няма патрэбы». Нават быццам І. Гурскі як рэдактар — не ха-

нальнасць»: «Помніма, братцы, ці мы канталікі, ці мы праваслаўныя, — мы беларусы, а бацькаўшчына наша — Беларусь. Не мяшайма справы рэлігіі з нацыянальнасцю». Скрозь гэтыя радкі ці не прасвечваецца ўся рэальная сюжэтная канва «Паўлінкі»... і Купалу ў гэтай справе да Зязюлі вабіла, напэўна, тая акалічнасць, што апошні быў арганізатарам і старшынёю беларускай секцыі, утворанай у Пецярбургскай каталіцкай семінарыі, якую ён канчаў, — тады ж яны і пазнаёміліся, дзякуючы Б. І. Эпімах-Шыпілу — іх агульнаму настаўніку-апекуну. Калі мы хочам шчыра і непрадузята разабрацца

СТАРОНКІ СПАДЧЫНЫ: НОВАЕ ПРАЧЫТАННЕ

Георгій КОЛАС

Што за птушка?

добны на духоўніцкі гумар і вечная лёгкая ўсмешка пры гэткай жа лёгкай гутарцы выказвалі незвычайную нейкую несмяротную маладосць, вялікую здольнасць і энергію». Дальбог, такімі ж словамі мы маем права напісаць сцэнічна-рэжысёрскую альбо актёрскую характарыстыку Якіма...

І ўся паэзія Зязюлі ўвасабляе тэму хрысціянскай міласэрнасці: «Як трэба жыць» і як «людзей усіх любіць»...

Здаецца, засталася завяршыць наш дослед, выказаўшы меркаванне, што паэт Андрэй Зязюля — прататып Сарокі?

Уяўляю абурэнне тых, хто на працягу больш за паўстагоддзе бачыў у Якіме — Сокала ці Буравесніка. Галоўны іхні довад — «сам Купала ўвёў» ці «сам Купала не пярэчыў». Спасылаюцца на трыццаць шосты — трыццаць сёмы гады, калі горкаўская птушка-сімвал увайшла і ў пастановачны, і ў друкаваны варыянт п'есы. Так, Купала быццам — «не пярэчыў». Ды і паспрабуй было тады — пярэчыць супраць «Сокала» ці выстаіць замест яго... «Зязюлю». Сёння ж тэма міласэрнасці — рэабілітаваная, таму я і асмельваюся выказаць здагадку, што Купала і тады — усё ж такі пярэчыў (?), бо на тытульнай старонцы першага выдання п'есы з варыянтам «Сокала» (1937 г.) ён загадаў рэдактару таго выдання І. Гурскаму зрабіць такую агаворку: варыянт — «з рэпертуару БДТ-II». А гэта ці не азначала, што Купала не зга-

цеў уводзіць «Сокала», маўляў, на той падставе, што яго «ў ранейшых выданнях не было», і быццам бы Купала перад ім ці то апраўдваўся, ці то тлумачыў, што «ў ранейшых»... «гэтага» («урэзкі з «Сокала») ён не рабіў нібыта «па цэнзурных меркаваннях» (!)... Маецца на ўвазе, пэўна ж, царская цензура? Дык няўжо баяўся ён яе і ў дваццаць сёмым годзе, калі тая самая «Паўлінка» друкавалася другім выданнем — без уставак? Толькі ў трыццаць сёмым — стаў «смялейшы»?

Перачытваючы ўважліва ўспаміны І. Гурскага, міжволі захапляешся дыпламатычнай далікатнасцю Купалы: настаўшы на заўвазе, ён прымусяў выдаючы назваць сапраўднага «сааўтара» дапіскі і — адмежаваўся ад яе...

Прадбачу меркаванні: ці не выглядае яшчэ горшаю «дапіскай» зробленая мною спроба ўбачыць у Зязюлі-Атрамовічу жыццёвы прататып Сарокі?

Выпадкава ці не выпадкова, але ў тэксце п'есы, у абодвух варыянтах рукапісу — чыставым і белавым («перадцензурным» і «цэнзурным») — Сокала нідзе няма, затое ёсць — зязюлька. І ці выпадкова аўтар, не перапісаўшы п'есу начыстую, гэтак заспяшаўся — да Зязюлі? Нейкая ж была, відаць, патрэба? Думаю, што не зраблю памылкі, адгадаўшы гэтую «патрэбу» ў трох радках заключнага абзаца невядомага пазнейшага артыкула Купалы «Вера і нацыя-

ў праблематыцы «Паўлінкі», нельга абмінуць і тую акалічнасць, што Купала, пішучы сваё наступнае пісьмо да Б. І. Эпімах-Шыпілу (26.VII.1912), зноў паведамляе пра Зязюлю-Атрамовіча, на гэты раз ужо ў суседстве з псеўданічным прозвішчам ці не другога «прататыпа» ўсё таго ж Сарокі: «У суботу еду ў Стоўбцы да Коласа, а сталець да кс. Атрамовіча і дамоў». Ці не чытаў ён ім «Паўлінку» — двум паэтам, двум сваім калегам, двум апальным (Якуб Колас толькі што вярнуўся з Мінскага астрага)?.. І ці не тады ўжо нарадзіліся ў Купалы-атэста думкі, што пазней увойдуць у артыкульчык, які мы чыталі вышэй: «Ці беларус праваслаўны, ці беларус католік павінен сабе ясна ўсведамляць, што ён сын сваёй Бацькаўшчыны, гаспадар свайго краю, і для добра гэтай сваёй Бацькаўшчыны, для лепшай і святлейшай сваёй долі не павінен слухаць падшэптаў нянавісці да свайго брата, адкуль бы гэты падшэпт ні выходзілі. У нас на Беларусі і так, дзякуючы богу і добрым людзям, бяды і гора ўсякага хоць гаць гаць, дык нашто яшчэ падліваць смалы ў агонь?». Шкада, што пра сустрэчу ў Смольні самі Колас і Купала не пакінулі шырэйшых успамінаў, і толькі з вуснаў Коласа былы ягоны сакратар Максім Лужанін запісаў такую вось няпэўную «агульшчыну»: «Сядзелі мы і жаліліся на сваё няпэўнае жыццё». Шкада, што пры жыцці Якуба Коласа ніхто ў яго не запытаўся, ці не мае дачыненне да

хоўным жыццём і культуры народа, негатыўная роля уніі ў жыццё беларусаў (шлях да дэнацыяналізацыі, паланізацыі) і магчымая яе альтэрнатыва ў мірным суіснаванні дзвюх культур: польскай каталіцкай і беларускай праваслаўнай, іх творчы дыялог. Вучоныя даводзілі аб увядзенні ў праграму ЛДА новай дысцыпліны «Рэлігійная культуралогія», аб распачатай там працы па гісторыі Праваслаўнай царквы Беларусі канца XIX—XX стагоддзяў.

З цікавасцю выслухалі ўдзельнікі інфармацыйныя бібліяграфічныя агляды дысертацый і дыпломных работ на беларускую тэматыку, што распрацаваны ў апошнія дзесяцігоддзі ў Маскоўскай і Ленінградскай духоўных акадэміях. Іх няшмат, але матэрыял гэты быў невядомы.

З асаблівай цеплынёй адгукнулася аўдыторыя на шырую зацікаўленасць родным, беларускім тых святароў, што жыўць далёка ад Беларусі. Гісторыя Беларусі, яе культура — не прафесія іх, а любоў сэрца. Яна гучала ў выступленні на добрай беларускай мове маладога святара, выкладчыка англійскай мовы і Святога пісан-

ня Маскоўскай духоўнай семінарыі Сергія Гардуна, ва ўхваляваных словах вядомага доктара багаслова, прафесара МДА пратапрасвітара Віталія Баравога. Адчувалася, што ён з радасцю гаворыць на роднай мове, што гісторыя беларускага народа, царквы для яго вельмі важная.

У час сустрэчы выказваліся думкі, што выходзілі за межы калектыва: аб неабходнасці ўзнаўлення Жыровіцкай семінарыі і яе некалі багатай бібліятэкі, аб выданні беларускага царкоўнага часопіса на шталт рускага і ўкраінскага, аб стварэнні ў Жыровічах спецыяльнага музея беларускай царкоўнай гісторыі і культуры. У кулуарах гаварылася аб патрэбе ў лекцыях для святароў па сучаснай беларускай мове і яе гісторыі, аб магчымым выданні Бібліі па-беларуску.

Узаемная зацікаўленасць у пытаннях духоўнага жыцця, гісторыі і культуры Беларусі сведчыла аб своечасовасці і плённасці сустрэчы, арганізаванай па ініцыятыве мітрапаліта Філарэта і актыўна падтрыманай вучонымі сталіцы.

Удзельнікаў калектыва віталі прадстаўнікі грамадскіх ар-

ганізацый: Фонду міру, Фонду культуры, Дзіцячага фонду, пісьменнікі, царкоўныя дзеячы — ігумен з Украінскага экзархату РПЦ, настаіцель Еўфрасінеўскай царквы г. Вільнюса, святары Рыма-каталіцкай царквы Беларусі, прадстаўнікі царквы адвентыстаў сёмага дня, евангелістаў. Усе яны гаварылі аб значэнні 1000-годдзя хрышчэння Русі і міратворчай, патрыятычнай ролі Рускай праваслаўнай царквы.

Праца калектыва была вельмі добра арганізавана, з цёплай увагай да ўдзельнікаў і шчодрой гасціннасцю. Арганізаваная выстаўка пазнаёміла з юбілейнымі выданнямі Рускай праваслаўнай царквы — ілюстраванай газетай, часопісамі, царкоўнымі кнігамі, календаром, цудоўным альбомам Троицка-Сергіевай лаўры, медалямі, значкамі, альбомамі грамплацінак з запісам старажытных царкоўных спеваў у выкананні лепшых хораў Рускай праваслаўнай царквы. Тут дарэчы больш падрабязна скажаць аб вельмі цікавым альбоме дыскаў «Пахвала беларускім святых». Ён уключае ўстаўнае слова мітрапаліта Філарэта, яго богаслужэнне ў дзень свята «Сабору беларус-

кіх святых» (запіс 1987 г.: фрагменты ўсяночнай і літургіі), а таксама старажытныя трапары (слаўленні) «святых, у зямлі Беларускай прасіяўшым», — Еўфрасіні Полацкай, Кірылу Тураўскаму, Сафіі Слуцкай, слаўным іконам Мінскай, Жыровіцкай, Казанскай Багамачі, царкоўныя спевы беларускіх кампазітараў у выкананні хору Мінскага Свята-Духава кафедральнага сабору (пад кіраўніцтвам Л. Раціцкага). Альбом дыскаў прыгожа аформлены, ілюстраваны фатаграфіямі помнікаў царкоўнай архітэктуры Беларусі і іконы Мінскай Багамачі (па паданні напісана апосталам Лукою, з 1500 г. знаходзіцца ў Мінску).

Удзельнікі сустрэчы азнаёміліся з прыгожай маленькай залаціста-белай царквой у імя «Сабора беларускіх святых», што па традыцыі заўсёды знаходзіцца ў архірэйскім доме. Гэта першая ў гісторыі Беларусі царква, свячоная ў імя ўсіх беларускіх святых. У іканастасе яе абраз з выявай 14 святых нашага краю. Мітрапаліт Філарэт раскажаў, што свята «Сабор беларускіх святых» адзначаецца па благаслаўленню патрыярха Пімена з 1984 г. і ўнесена ў календар для ўсёй

Рускай праваслаўнай царквы (трэцяя нядзеля пасля свята «Тройца»). Царква і ўвесь будынак Мінскага епарыяльнага ўпраўлення зроблены беларускімі майстрамі: архітэктарамі, будаўнікамі, мастакамі. У інтэр'ер будынка тактоўна ўведзены беларускія элементы афармлення. Есць добрыя копіі беларускіх абразоў. Да юбілейнага калектыва строгага манументальнасць будынка МКУ была з густам дапоўнена прыгажосцю кветак, фатаграфіямі царкоўных архітэктурных помнікаў, набажэнстваў, экюменічных сустрэч, народных святаяў, гравюрамі, копіямі на шкле Спаса-Еўфрасінеўскіх фрэсак. Спецыяльным юбілейным фотастэнды азнаёмілі з гісторыяй і сучасным жыццём Праваслаўнай царквы ў Беларусі.

Першая сустрэчка вучоных і багасловаў прайшла ў атмасферы ўзаемнай павагі і імкнення да сумоўнасці. Былі і дыскусіі, нават на вяршы, на якую запрасіў удзельнікаў мітрапаліт. Калектывам сведчыў аб агульнай зацікаўленасці ў лёсе культуры Беларусі і духоўнасці народа, аб імкненні да плённага дыялога і ўзаемнага разу-

В. ДЫШЫНЕВІЧ.

Сарокі-«забастоўшчыка» ідэя п'есы «Забастоўшчыкі» самога Коласа? А Якімавіч «афішкі» — да лістоўкі, «аўтарства якой было прыпісана Коласу і паслужыла фармальнай прычынай для зняволення яго ў крэпасці», — як сведчыць, зноў-такі, Максім Лужанін (с. 172)? Бо нездарма ж Паўлінка гэтак «паірытавана» пратэстуе супраць бацькавага нагавору на Якіма: «Ён нікому ніякай забастоўкі не рабіў». Мо і Якім Сарока сеў, як Колас, — за «адоўку», аўтарам якой не быў?

Яшчэ ніхто з купалазнаўцаў быццам не задумваўся, адкуль у Пустарэвіча такая воль «інтэрмедыйная» мянушка — Барнашоў («Я, пане дабрэдзю, Барнашоў, дзе пайшоў, там і прайшоў»). А «Барнашоўскія» сляды, калі шукаць іх, знойдзецца.. у XVIII ст. Вось Купалава пісьмо да Б. І. Эпімаха-Шыпілы ў Пецярбург з Апопаў ад 2.VI.1913 г.: «Перачытаю беларускія этнаграфічныя зборнікі — Шэйна, Смаленск, апісанне Магілёўскай губерні і др.». Праз год пасля «Паўлінкі» — перачытае! А як чытаў Купала, як чытае ўваходзіла ў напісанне і ім самім, пераплаўлялася, сяцілася пановаму жывым фарбамі, пра гэта можна меркаваць на прыкладзе «Паўлінкі» і, прынамсі, праз мянушку Пустарэвіча (перачытаўшы інтэрмедый ў «Смаленскім шшытку»: Барнашоў Пустарэвіч ці не сам сабе стварыў і інтэрмедыйных рэплік беларускіх Змітракоў—Свірыдаў — Церыхаў, з іх успамінаў пра сваіх бацькоў, якія «маліваліся не па прымянюму, б'с чанашовъ, што паднявъ, то знашовъ, якъ уставъ, так і зачавъ». Адсюль ён, мабыць, і «зачавса» — Пустарэвіч-Барнашоў, — з рытмічна-рыфмаванай мовы беларускіх інтэрмедый, што дайшлі да нас у тым «Смаленскім шшытку»?

Ды і пустарэвічавыя «кабыла-зблудзіла» — ці не прыскакала і яна з інтэрмедыйных табуроў? Мо — з украінскай інтэрмедый «Украденна кобила» да каляднай драмы Мітрафана Даўгалеўскага? Купала нават быццам тую ж рыфму захаваў: «кобила — зблудзіла». Тое самае і з тэмай «крадзяжу»: «Няма кабылы, дзе была. — Кабыла дзядзькава ўцякла ці хто ўкраў!».

А цяпер, калі «знайшоўся» Барнашоў, мы ці не маем права «памаркаваць», чаму ніхто з дасведчаных купалазнаўцаў не паспрабаваў знайсці адказ на воль такое «пакручэнае» пытанне: як такое здарылася, што Купала даў Паўлінчынам бацьку — і імя, і прозвішча (Сцяпан Крыніцкі) — з верша ўжо тады нападзёна бытага ўкраінскага паэта Івана Некрашэвіча, які быў папярэднікам Івана Катлярэўскага? Цікавая ж, прынамсі, акалічнасць: беларус Сцяпан Крыніцкі, да таго, як трапіць у «Паўлінку» і загаварыць па-беларуску.. жыў у XVIII ст. на Чарнігаўшчыне ў Вішанках, служыў дзясцом манаскага прыходу, фігуруе як рэальная асоба ў вершы-запрашэнні Некрашэвіча, прысвечаным суседу Філіповічу, і тое запрашэнне мае пагуляныя настрой, падобны на святочную прыўзнятасць пагулянак у Купалавай «Паўлінцы».

Мо імя і прозвішча дзясца Крыніцкага Купала ўпадабаў, пачуўшы ў іх народную аснову і празрыстую «крынічнасць»? Разам з тым не выключнае, што ў аўтарскай задуме існаваў наём на праваслаўнае, «мужыцкае» паходжанне Паўлінчынага бацькі («А як пан Адольф ду-

маў, хто мы? То ж таксама мужыцкага роду)... Разам з тым — мо ў гэтым «перахрышчванні» былога праваслаўнага дзясца ў католіка і шляху можна ўбачыць гаркаватую іронію Купала-аўтара да ўласнай радаводнай кнігі, на якую дзея яго Анупрый разам з братам Людвігам патрацілі немалыя па тым часе грошы, абіваючы парогі ў геральдычным дэпартаменце, — даводзячы сваё шляхецкае паходжанне...

Вернемся, аднак, да інтэрмедый Мітрафана Даўгалеўскага, з яго «Каляднай драмы». Першая з іх мае назву «Поляк-астрольог між украінскімі селянамі», і ў ёй Пархім пытае пра Астролага:

А што бак ты у чорта, іскані, за птуца, Чи миш, чи канжан, чи перепелиця?

Тое ж тамае пытанне паўтараецца ў «падтэксце» першай інтэрмедый да «Велікоднай драмы» Мітрафана Даўгалеўскага, якую нашы беларускія даследчыкі звычайна «сарамліва» абмінаюць, бо яна ніяк не ўпісваецца ў «прагрэсіўную» накіраванасць і ў ідэю «руска-беларуска-ўкраінскага адзіства», на якіх даследчыкі грунтоўна вывучэнне інтэрмедый Даўгалеўскага. Мяркуюць самі: украінскія сяляне ставілі птушыныя цяніты, у якія трапіў... беларус. Сяляне думалі, што гэта нейкі звер, і, гзпнуўшы яму па галаве, забілі, каб не вырваўся, а потым пачынаюць разбірацца:

Стійте, братця, що се ми вступили тanee? Звір, не звір шось так собі не сез, ні тез. Се ми із роду тако не выдиди дива: Там чорне, там біле, голова вся сива... Чуз дух, що не жарті, се вже якийсь дідко!..

А цяпер давайце працытуем з кнігі Я. Усікава «Беларуская камедыя» (Мінск, 1964, с. 87): «... інтэрмедый Мітрафана Даўгалеўскага і Георгія Каніскага, выконваючы сваю традыцыйную, забавна-пацішальную функцыю, побач з тым нясуць у сабе пэўную, часам даволі прыкметную грамадскую, ідэяна-палітычную нагрукку, закранаючы набаўшымся пытанні часу, сярэд якіх важнейшае месца належыць праблема гвалтоўніцкага феадальна-польскага ўладарніцтва на Украіне і Беларусі. Прычым гэтая праблема... вырашаецца з пазіцыі нацыянальных інтарэсаў беларусаў і ўкраінцаў: з'яднанні намаганнямі ўсходне-славянскія народы на чале з рускім, які правіла, выходзяць пераможцамі з розных выпрабаванняў. Праз камедыяна-забавную форму перадаецца глыбокі грамадзянскі змест» (падкарэслена мной.—Г. К.).

Высновы быццам правільныя. Дык чаму ж яны «баяцца» ці «саромеюцца» інтэрмедый пра «Білоруса у тенегах»? — абмінаючы яе? А абмінаць не варта. Не таму, што той жа Я. Усікаў (а да яго і А. Семяновіч, а да А. Семяновіча — і П. Ахрыменка) механічна паўтараюць меркаванні папярэднікаў аб тым, што ва ўкраінскіх інтэрмедыйных тэксце маналагаў беларуса (ці «літвіна») быццам бы ствараўся «беларускімі студэнтамі» (А. Семяновіч, «Беларуская драматургія», Мінск, 1961, с. 21). Наўрад ці беларус згадзіўся б свайго «дідко» заганаць у гэтыя цяніты: «звір, не звір, шось так собі, ні сез, ні тез». Тут, напэўна, трэба зразумець, якая ж «птушка» трапіла ў інтэрмедыйныя цяніты? З-за чаго наш

продак стаў пасмешышчам? Якая гістарычная нагода ўклінілася паміж братнімі народамі?

«Нагода» — тая ж, зноў, што і ў артыкуле Купала «Вера і нацыянальнасць», толькі тут ужо — на «міжнацыянальна-рэлігійным» грунце: украінцы-праваслаўныя сустрэлі беларуса-уніяты ці акалічанага.

Тую ж самую «нагоду» сустракаем мы і ў інтэрмедый «Цыган з Літвінам» з наўгародскай драмы І. Адрэвонжа-Мігалевіча «Стэфанатокас» (1742).

Даводзіцца здзіўляцца, што гэтую інтэрмедыйу Сабалеўскі ўвёў у 1 т. «Хрестаматыі па гісторыі беларускага тэатра і драматургіі» (Мінск, 1975, «Вышэйшая школа») — у якасці нацыянальнай, беларускай інтэрмедый. Прафесар хоча нас пераканаць, што інтэрмедый «Цыган з Літвінам», «...калі меркаваць не толькі па тым, што ў ёй паказаны вобраз Літвіна (так часта тады называлі беларусаў з-за таго, што Беларусь раней уваходзіла ў склад Вялікага княства Літоўскага), але і па мове, па стылістыцы, належыць семінарысту з Беларусі». На чым аналізе стылістыкі і мовы А. В. Сабалеўскі будаваў сваю выснову, мы не ведаем, аднак жа мовы беларускай і Літвіна ў гэтай інтэрмедый і яма, ёсць іранічна-парадычны «дыялект», стылізаваны пад «жаргон», пад «іншаземшчыну», з «прыкокваннем», з «сюсюканнем»: «што гаворіць (замест «гаворыш»), «не ворцы ты» («не бурчы»), «всё лихое узь» («ужо») ці «науцись» («науцисься»). А. В. Сабалеўскі, праўда, гэты іранічна-парадычны (ці не «вяцкі») «дыялект» падчысціў, пераклаў на беларускую, не агаварыўшы ў каментарыях, што гэта — пераклад (а ён перакладаў — таксама з «перакладу»: па адаптацыі пад «украінскі» варыянт у кн. «Украінскі інтэрмедый XVII—XVIII стст.» (Київ, 1960). Так ён здабыў сабе адзіны «доказ» на карысць сваёй «гіпотэзы», што інтэрмедый, маўляў, напісана нейкім невядомым нам «семінарыстам з Беларусі».

У аўтара (хутчэй за ўсё ў самога іерманыха І. Адрэвонжа-Мігалевіча) была задача — збэсціць беларуса як прадстаўніка Літвы і каталіцкае царкоўнае дактрыны, і таму Літвін паказаны як цёмны дурань, неспраўдны хрысціянін, што не ведае сваіх святых, а толькі ўмее як «кыйлы наводзіць і всього знахарства». Вось такую «птушку», блаславіўшы, выпуцілі дзве аўтарытэтных-навуковыя ўстановы — «для студэнтаў тэатральных факультэтаў ВДУ». І студэнты—вывучаюць. Механічна. Без адказу на пытанне «што за птушка».

І ўсё ж давайце вернемся да версіі, якую нам пакінуў І. Гурскі: «Сокал» у Купала быў, маўляў, «у марах» — з самага пачатку, толькі «па цензурных меркаваннях» аж да трыццаці сёмага чакаў «урэзкі». І разгормем кнігу П. Малчанава «Тэатр — жыццё маё», дзе на с. 75—76 народны артыст СССР успамінае пра сваю работу над «Паўлінкай» у 1936 г. у БДТ-II (адкуль праз год, у 1937-м, з'явіцца на тытульнай старонцы друкаванага выдання п'есы тая самая заўвага: «З рэпертуару БДТ-II»):

«Мне хацелася зрабіць вобраз Якіма Сарокі ў «Паўлінцы» больш вызначаным,

акрэсленым у палітычных адносінах. Па п'есе гэтага не адчувалася. Якім Сарока прыходзіць да Паўлінкі на спатканне і прыносіць ёй забароненую кніжку. Больш пра яе нічога не гаварылася...»

Тут — стоп! Якая — «забароненая кніжка»? У якім з выданняў п'есы паважаны аўтар мемуараў «выявіў» яе, і як у п'есе «гаварылася», што кніжка — «забароненая» (калі «больш нічога пра яе не гаварылася»)? Кім — «гаварылася»? Прайдземся вачыма па наступных двух «малчанаўскіх» абзацах:

«Я прапанаваў Купале такі варыянт: Паўлінка бярэ кнігу і марудна, няўмела чытае: «Максім Горький, «Песня о Буревестнике». Потом Якім забірае ў яе кнігу і чытае сам.

Купала не прырэчыў. Цяпер гэта неад'емны тэкс «Паўлінкі» (падкарэслена мной. — Г. К.), а ўпершыню ігралася так толькі ў нашым спектаклі».

Зноў тут — стоп! Як так здарылася, што П. С. Малчанаў называе «неад'емным» — «Буревестніка», а І. Гурскі ў «кананічны» тэкст уводзіць — «Сокала»?

А сам Купала — як лічыў? У трыццаці шостым «не прырэчыў» (у тэатры) супраць «Буревестніка»? А ў трыццаці сёмым «сам прынёс» у выдавецтва — «Сокала»? Чаму, нарэшце, у адным выпадку — толькі «не прырэчыў», а ў другім (праз год) сказаў, што сам даўно хацеў, але не «ўрэзаў» — «па цензурных меркаваннях» (і тады ўжо не Купала, а «адказны за выданне» І. Гурскі — «не прырэчыў»)?

Як ні маракуй, а выйдзе, што не мог Купала напісаць сваё ўласнае рукою такую неахайную рэмарку для Паўлінкі: «Абнімае Якіма, раптам знаходзіць у кішэні кнігу. Непадобна гэта на Паўлінку — мацаць хлопца па кішэнях. Не падобна на Якіма — заліцацца да дзясціны на трыбуна-барыкадных лад. І не падобна на Купала — спакушаць паненку «яснапенную» — чужымі вершамі...

Няўжо ніхто не заўважае, што з-за «ўстаўкі» адбываецца разрыў купалаўскага тэксці «па жывому», бо ў яго было — Паўлінка кажа: «Заўтра мае быць трохі гасцей...», і — тады Якім успых падамаў: «Та-акі! Значыцца, тым кшталтам, вечарынка будзе». Паспрабуйце паміж гэтымі ўзаемазвязанымі фразамі чытаць... «Песню аб Сокале», з якога месца пачынаць яе, і на якім фрагменце твора лепш за ўсё спыніцца, каб пасля Вужа ці Сокала Якім пераключыўся на «проблему» вечарынікі. Не, Купалава рука сама зрабіць такое не магла. Дарэмна І. Гурскі зніжаў свае паслугі аўтару «Паўлінкі». А падмена «Буревестніка» на «Сокала» — ці не звычайны «недагляд» самога І. Гурскага, які, напэўна, чуў, што ў віцебскім спектаклі нешта ўставілі «рэвалюцыйнае», а што — не ўдакладніў, і ўставіў «кабы птушку», абы з Горкага.

Увядзенне «Буревестніка» ў «Паўлінку» (які «Сокала») было прадрыктавана, паўтараю, — добрымі намерамі, якія дыктаваліся нядобрым часам. Ён даўно мінуў. У атмасферы ачышчэння нашага грамадства ад жахлівай спадчыны таго перыяду мы абавязаны ачысціць ад яго напаластаванай — спадчыны класічнай, і чым хутчэй мы гэта зробім, тым ямчэй нам будзе пачувацца перад нашымі нашчадкамі.

3 20 ПА 26 ЧЭРВЕНЯ

20 чэрвеня, 23.15

«НАШЫ ГОСЦІ»

Знаёмства з Мурманскім абласным драматычным тэатрам.

21 чэрвеня, 19.35

«ЯДНАЕ ПАМЯЦЬ»

Беларусна-латвійскія сувязі. Вядучы — паэт С. Панізнік.

21 чэрвеня, 21.50

«ЛІРА»

Мастацка-публіцыстычная праграма.

У гутарцы пра пашырэнне ведаў з гісторыі і культуры беларускага народа ўдзельнічаюць П. Садоўскі, В. Грыцкевіч, У. Чарняўскі, П. Мажаль і іншыя.

23 чэрвеня, 19.30

«ПАЗЫІ РАДОК ЧАРОУНЫ...»

Вершы Н. Гілевіча чытае артыст В. Галуза.

23 чэрвеня, 21.50

«У ТЭАТРАХ КРАІНЫ»

А. П. Чэхаў. «Вадзвілі». Спектакль Ашхабадскага рускага драматычнага тэатра імя Пушкіна. Уступнае слова галоўнага рэжысёра тэатра Г. Несцера.

25 чэрвеня, 12.00

«Тры абліччы Андрэя Буслая». П'еса А. Дударова «Парог» на сцэнах Масквы, Ленінграда і Мінска.

25 чэрвеня, 14.10

«НАШЫ ЛЮБІМЫЯ ТВОРЫ»

Вершы І. Франка чытае артыст С. Максімчук.

25 чэрвеня, 18.00

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ»

Пра новыя аспекты вывучэння творчасці К. Чорнага расказвае М. Мухомінскі; пра неабходнасць паляпшэння работы па выданні слоўнікаў гаворыць Р. Барадулін; пра якасць падручнікаў па гісторыі разважае У. Арлоў.

Будуць прадстаўлены таксама новыя кнігі выдавецтва «Мастацкая літаратура».

25 чэрвеня, 19.35

«МАЛАДОСЦЬ МАЯ НЕЗАБЫУНАЯ»

Расказвае заслужаны дзеяч мастацтваў БССР М. Гуціёў.

26 чэрвеня, 12.05

«ПРА МУЗЫКУ АД «А» ДА «Я»

Адзін з сюжэтаў перадачы расказа пра шляхі развіцця беларускай прафесійнай музыкі пасля рэвалюцыі, пра цэнтр культурнага жыцця рэспублікі тых год — «Беларускую хатку» расказвае першы сюжэт.

Вядучыя В. Сварцова і У. Шаліхін.

26 чэрвеня, 20.00

«У НЯДЗЕЛЮ ВЕЧЕРАМ»

Старадаўнія рускія рамансы выконвае салістка Беларускага тэлебачання і радыё Т. Пячынская.

26 чэрвеня, 23.05

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»

Інфармацыйна-музычная праграма.

У «КНИГАРНИ ПИСЬМЕННИКА»

А. ГРАЧАНИКАУ. Зорны палёт. Вершы і наскі. Мн., «Юнацтва», 1988. — 1 р. 10 к.

Л. ДАЙНЕКА. След ваўналана. Роман. Мн., «Мастацкая літаратура», 1 р. 60 к.

А. РАЗАНАУ. Вастрыё стралы. Версты, паэтычныя мініяцюры. Мн., «Мастацкая літаратура», 1988. — 1 р. 20 к.

Ф. ЯНКОУСКІ. З нялёгкіх дарог. Выбранае. Мн., «Мастацкая літаратура», 1988. — 1 р. 80 к.

Есць у аўтабіяграфіі Платона Галавача такія радкі: «Вучыўся пісаць на ўсім лепшым. Але многа абавязан Максіму Горкаму, якому мне пашчаслівілася вітаць 27 мая 1928 г. на ст. Негарэлае ў дзень яго прыезду ў СССР і з ім пасля сустрэнаўся неаднаразова. Скупыя анкетныя даныя, вядома, не могуць перадаць усю ўрачыстасць і важнасць падзеі, якой з'явілася су-

адсутнасці мы ўжо многа зрабілі — старое аднавілі, будзем новае. Спадзяёмся, што вы, дарагі Аляксей Максімавіч, і надалей будзеце дапамагаць нам будаваць сацыялістычную гаспадарку... Забягаючы наперад, скажу, што прамова Кобеца вельмі ўзрушыла Горкага. Ён потым пажадаў бліжэй пабачыцца з ім: «Я, ведаеш, паклікаў цябе, каб проста

ста ведаў яго. Ці жыве Максім Багдановіч, як яго творчасць? — Няма іх, памерлі... — быў адназ. — Шкада, — засмучана прамовіў Горкі. — Бацька Максіма — мой вялікі прыяцель. Я з ім перапісваюся. Нядаўна атрымаў ад яго ліст. У мяне з ім прызначана спатканне ў Калужы... — Потым нібыта ўстрапянуўся, агеньчыкі жывой зацікаўле-

на пероне, з нецярплівасцю чакалі прыбыцця цягніка. Цягнін спыніўся. З крыкам «ўра!» людская грамада, парушыўшы ранейшы парадок, рушыла да вагонаў, абляпіла іх. Вось дзверы вагона адчыніліся і з яго паказаўся... донтар, які суправоджаў Горкага. — Аляксей Максімавіч вельмі кепска сябе адчувае, таму ён просіць, каб яму дазволілі не выходзіць з вагона... І кінааператар, і фотарэпарцёры не чакалі гэтага. Горкі ў анне падымае рукі, шчыра вітаючы тых, хто сабраўся ноччу на вакзале. Да анна праз натоўп прабіваюцца жанчыны з букетамі бэзу.

СТАРОНКІ УСПАМІНАЎ

«Будзем ісці разам...»

сустрача з буравеснікам рэвалюцыі на беларускай зямлі.

Нам жа, сённяшнім, думаю, цікава ведаць, як праходзіла яна тады, 60 гадоў назад. Сведкамі свята засталіся радкі газетных рэпартажаў, у якіх вельмі падрабязна асвятляўся прыезд А. М. Горкага. Каб уявіць гэта, перагорнем пажоўклыя старонкі, што даўно сталі рэліквіямі, праўдзівым дакументам свайго часу.

Гэта была першая сустрэча працоўных Савецкай Беларусі з вялікім пралетарскім пісьменнікам. У той нядзельны майскі вечар ён вяртаўся на Радзіму пасля лчэння ў Італіі. Сустрэка Максіма Горкага на пагранічную станцыю Негарэлае сабраліся сотні людзей — дэлегацыі ад рабочых і сялян, прафсаюзных і камсамольскіх арганізацый, чырвонаармейскіх часцей, прадстаўнікі грамадскага камітэта па ўшанаванню 35-гадовага юбілею яго літаратурнай дзейнасці, партыйныя і савецкія работнікі. Сюды ж з'ехалася каля 30 нарэспандэнтаў маскоўскіх і беларускіх газет. Расставіўшы «юпітары», завіхаліся кінааператары, прыдзірліва аглядалі «кляп-камеры» фотарэпарцёры... Нарэшце цягнік падышоў да станцыі. Яшчэ званчэй загрымела медзь аркестраў. Адчыніліся дзверы вагона і на пляцоўцы паказаўся Аляксей Максімавіч. Пачулася дружнае, магутнае «ўра!». Не паспеў Горкі сысці з прыступак на перон, як яго, збянтэжанага такой сустрэчай, падхпілі на рукі і панеслі пад нескіханае «ўра!» з польскага цягніка ў савецкі. Пісьменнік толькі разгублена ўсміхаўся...

Праз нейкую хвіліну пачаўся мітынг. Аляксей Максімавіч рукою закланяўся ад наданучлівых «юпітэраў» і нека па-свойму, па-горкаўску, з надзвычайнай пранікнёнасцю ўзіраўся ў твары людзей, нібы стараўся адшукаць сярод шматтысячнага натоўпу сваіх знаёмых.

Першым ад імя савецкіх прафсаюзаў А. М. Горкага вітаў старшыня ЦС ПСБ тав. Ісаеў. Ён адначасна вілікую ролю, якую адыгрывае творчасць Горкага ў жыцці савецкіх людзей, што творчасць Аляксея Максімавіча асабліва дарага працоўным, як творчасць пралетарскага пісьменніка.

Ад імя рабочага класа рэспублікі выступіў качагар мінскага дражджавога заводу Р. Кобец, які неўзабаве стане вядомым драматургам, аўтарам слаўтай «Гуты»:

— Не ведаю, дарагі Аляксей Максімавіч, як вы панас, а мы па вас, дык вельмі сумавалі. Ваш прыезд з'яўляецца вялікім святам для ўсіх працоўных Савецкага Саюза. За час вашай

паціснучы табе лапу, — ужо вельмі ты добра гаварыў...» — Аляксей Максімавіч моцна паціснуў руку рабочага, сказаўшы на развітанне: «Пішы мне ў Маскву...»

Потым гаварыў Урублеўскі — селянін пагранічнай вёскі: «Мы, сяляне, добра ведаем пра вас, чытаем вашы творы і вельмі рады, што вы вярнуліся да нас. Разам будзем працаваць, разам будзем будаваць нашу пралетарскую краіну».

«Я вітаю вас, Аляксей Максімавіч, ад імя 74 тысяч камсамольцаў Беларусі...», — заявіў на мітынг сакратар ЦК ЛКСМБ, пісьменнік П. Галавач.

Толькі сямчю П. Галавач, як нехта крыкнуў: — Слова Аляксею Максімавічу! Горкаму — слова! Горкі падняў руку. Закашляўся. Паправіў на плячаў паліто, выпрастаўся і пачаў гаварыць мяккім, усхваляваным басном:

— Усхваляваны я вельмі. Прамоўца я кепскі, гаварыць не ўмею. Але я думаю, што ці знойдзецца чалавек ва ўсім свеце шчаслівейшы ад мяне. Вашы адносіны да мяне, ваша шчырая сустрэча не могуць не хваляваць мяне. Няма слоў, каб выказаць гэта пачуццё, гэта вышэй слоў. Я не ведаю, на што я здольны яшчэ пасля гэтага. Але я ведаю, якой вялікай краінай вы зробіце сваю краіну.

Я ўвесь час цікавіўся жыццём і дасягненнямі маладога Савецкага Саюза. Я добра ведаю вас. Увесь час я меў сувязь праз сотні лістоў, чытаў творы савецкіх пісьменнікаў.

Я ведаю пра вашы дасягненні і ўпэўнены, што вы здзівіце ўвесь свет новымі, яшчэ большымі дасягненнямі.

Будзем бадзёрымі, будзем працаваць разам...

Людзі доўга не разыходзіліся з вакзала. А дэлегацыю прадстаўнікоў грамадскасці Горкі запрасіў да сябе ў вагон. Завязвалася шчырая, ажыўленая гутарка, Аляксей Максімавіч пасля сустрэчы на пероне, пасля выступлення доўга не мог супакоіцца, яго душыў кашаль.

— Сэрца гуляе, ды і трохі прастудзіўся, — сказаў, нібы папрасіў прабачэння. — Я прыехаў бы на дзень раней, але хацелася паглядзець выстаўку друку ў Кёльне. Ездзіў туды. Выстаўка як выстаўка, але савецкі павільён робіць незвычайна моцнае ўражанне, здзіўляе. Паступова гаворка перайшла на беларускі тэмы.

— У мяне тут шмат знаёмых было. — гаварыў Аляксей Максімавіч. — Янка Купала, Якуб Колас, дзе яны?

Пачуўшы, што яны жывы-здоровыя, прауючы, Максім Горкі зноў пацікавіўся: — А дзе Лучына? Я асабі-

насі ярчай засвяціліся ў прыветлівых вачах. — Ну, а маладыя, маладыя беларускія сілы, як растуць?

— Растуць, Аляксей Максімавіч, растуць...

— Абавязкова прышліце мне, налі можна, кніжкі маладых беларускіх пісьменнікаў. Я, зразумела, беларускай мовы не ведаю, слаба чытаю, але ўжо як-небудзь разбярэся... Я вельмі цікаў-

Максім ГОРКІ ў дзвярах вагона на станцыі Негарэлае 1931 г.

люся ёю. На жаль, за ўвесь гэты час я толькі вясной мінулага года атрымаў дзве беларускія кніжкі... Дык вы, таварышы, абавязкова перашліце мне ўсё, што выйшла за апошнія часы з-пад пера беларускіх пісьменнікаў... Буду вельмі рады...

Набліжаўся час адыходу цягніка. Дэлегаты пачалі развітвацца з Горкім.

...На станцыю Мінск цягнік, у якім ехаў Максім Горкі, прыбыў а 12-й гадзіне ночы, са спазненнем на 39 мінут. Але, нягледзячы на позні час, і тут яго чакала такая ж цёплая, радасная сустрэча, як і ў Негарэлым. Каля 3 тысяч чалавек прадстаўнікоў гарадскіх прадпрыемстваў, устаноў, вайсковых часцей і творчых аб'яднанняў, студэнтаў і школьнікаў, пастроіўшыся

чуваю і ведаю, кім вы з'яўляецеся для мяне, а я для вас. Будзем ісці разам да перамогі!

Радасныя воплескі, дружняя воплескі, гукі аркестраў зліліся ў адзін нескіханы гул.

А. М. Горкаму яшчэ двойчы (у 1929 і 1931 гг.) даводзілася перасякаць граніцу на станцыі Негарэлае, праязджаць па беларускай зямлі, вяртаючыся дадому з далёкай Італіі, і кожны раз працоўныя Савецкай Беларусі сустракалі яго з глыбокай любоўю, сардэчнасцю і паважай.

Г. ЧАРНЯЎСКАЯ, навуковы супрацоўнік Цэнтральнага дзяржаўнага архіва Мастрычскай рэвалюцыі і сацыялістычнага будаўніцтва БССР.

«Літаратура і искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 01252 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культуры — 33-24-62, аддзела інфармацыі і фоталіюстрацыі — 33-44-04, 32-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэры — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукавання на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНКА, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОЎ.